

Szerkesztőbizottság: *Jókai Anna* (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Horváth Antal,
Kalász Márton, Kő Pál, Nemes Attila,
Salamon Konrád, Szakály Sándor, Vasy Géza

Főszerkesztő: *Oláh János*
E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: *Rosonczy Ildikó*
E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers: *Szentmártoni János*
E-mail: vers@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Proza: *Biró Gergely*
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: *Ekler Andrea*
E-mail: andrea.ekler@gmail.com

Európai Figyelő, Lapszemle: *Falusi Márton*
E-mail: europeanobserver@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: *Erős Kinga*
E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: *Molnár Csenge-Hajna*
Borító: *Zách Eszter*

Ügyintézők: *Cech Vilmosné,*
Nagyné Nespor Gabriella, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: *Zsiga Kristóf*
E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu

A szerkesztőség címe (Írott Szó Alapítvány)

1092 Bp., Ferenc krt. 14.

Levelezési cím:

1450 Budapest, Pf. 77.

Számlázási cím: **1062 Bp., Bajza u. 18.**

Telefon/fax: **413-6672; 413-6673**

Szerkesztőségi mobil:

(70) 388-7034

Elektronikus levélcímünk:

info@magyarnaplo.hu

Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Kiadja az Írott Szó Alapítvány (1092 Bp., Ferenc krt. 14.) és a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp., Bajza utca 18.). Terjeszti a Nemzeti Hírlap-kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon (303-3440) egy évre 7390 Ft, fél évre 3865 Ft. További információ: 06-80-444-444 Külföldi előfizetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj egy évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50 EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-00000421-10290001 számú számlára, vagy bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére. Nyomda: Pannónia Print Kft. 1139 Bp., Frangepán utca 12-14.

Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, válszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Mutatópéldány kérhető a szerkesztőségben.

Címlapon

a Nyitott Műhely vendége: L. Simon László
(Bakos Zoltán felvétele)

és a Nézőpont szerzője: Pienták Attila

„Negyvenéves korom előtt fáradtnak, feketének, töredezettnak érzem magam” – írja Csoóri Sándor *Közeledés a szavakhoz* című költői vallomásában, s mint-ha ugyanezt fogalmazta volna meg *Gyorsan öregszünk* című versében is:

Gyorsan öregszünk. A morgó fiúk is:

a kékszilva-arcú költők.

Homlokukon beesik az eső és megrozdásodnak gyorsan.

Ugyanezt az időszakot, vagyis az 1960-as éveket idézi fel a *Tenger és diólevél* című esszéjében: „Modernnek lenni tetőtől talpig – ez volt a mi makacsul hajtogatott rimbaud-i jelszavunk. Modernnek lenni ellenkezésből és a megkésetttség tudatából. Modernnek lenni humorból és a leegyszerűsítések elleni szenvedélyből. Modernnek politikából minden bezárkózó politikussal szemben.” Ez ma is vállalható program, de tartalmatlanul, kiürülve belefáradhat, koravénna válhat tőle az ember, mint ezt a bevezető idézet is tanúsítja.

1967 óta közelről látva, érezve, milyen közösségi terheket emel magára – köztük a proletár internacionalizmus nevében pusztulásnak kiszolgáltatott határon túli magyarság sorsának tudatosítását – s válik apránként ennek jegyében intézménnyé, képtelenségnek tartottam, hogy Csoóri Sándor fáradtnak, feketének, töredezettnak érezze magát negyven-, hatvan- vagy akár nyolcvanévesen is.

Akkor, 1970 februárjában Kiss Benedekkel és Utassy Józseffel hirtelen támadt ötlettel hátba taszítva – hónunk alatt az önző módon ajándéknak szánt *Elérhetetlen föld* című antológiánkkal – elmentünk őt felköszönteni. Huszonöt-huszonhét-huszonkilenc évesen is alig-alig hittük, hogy negyven évet betölthet poéta. Hangulatát illetően mintha maga az ünnepelt se hitte volna.

Költőként és gondra bátor emberként egyaránt példaképünk volt. A tánc-házmozgalom kezdetének szellemi dokumentumai között tíz alatti iktatószámmal jelölhetők a *Szántottam gyöpöt* és az *Egykor elindula tizenkét kőmíves* című tanulmányai, amelyek új életre keltették a magyar esszéírást is – a Németh László által kijelölt irányban. A magyar népballadák emberi lélekállapotot boncolgató és történelmi, társadalmi, nemzetkarakterológiai jegyeit, valamint a közép-európai vándormotívumokat számba vevő írásában társadalmunk mai helyzetére is érvényes gondolatokat fogalmaz meg: „Fogyhatott, morzsolódhatott az ország, a valóság ellenében mi mindig megkerestük a fennkölt kibúvókat, a sorsra való áthárítást vagy a jövő felől áradó vigaszokat”. Ma sem teszünk mást, legfeljebb még bezűzött koponyánkat tapogatjuk; a 2004-es decemberi népszavazás kormányzati segédlettel lesújtott taglója nyomát. Ennek a belülről tágitott Trianonnak az okát már végképp nem foghatjuk Párizsra, Moszkvára, se az ENSZ-re, se a Nemzetközi Vöröskeresztre...

Közösség nem számíthat megváltásra, üdvözülni csak egyénileg lehet. A magyar filmművészet Kósa Ferenc és Sára Sándor nevével fémjelzett meghatározó alkotásai Csoóri Sándor szellemi kézjegyét is magukon viselik. A voronyezsi áttörés évtizedekre később időzített veszteségeit növelte volna például, ha nem születik meg a doni katasztrófa túlélőivel készített riportfolyam... A magyar irodalom vesztesége volna, ha nem olvashatnánk Csoóri Sándor verseit, esszéit, tanulmányait. „Kimondom a neveket egymás után: Sebes-Körös, Fekete-Körös. Nem a vízmorajt hallom. Az elveszített hazák csikorognak. Ady zokog a csucsai kastély ablakában. Az idegbeteg, a lázbeteg, a lángész, az utolsó férfi, aki teljes haraggal sírhatott.” – Szegényebbek volnánk e mondatok nélkül...

Kovács István

Kovács István: <i>Csoóri Sándorról</i>	1
--	---

LÁTHATÁR

Tornai József: <i>Együtt halni meg; A boldog féreg; Idegen szavak</i>	3
Oláh János: <i>Útban a végső hallgatáshoz</i>	5
Kiss Benedek: <i>Forradás a hüvelykujjon; Az istenimádó csapzott bivaly</i>	6
Iresik Vilmos: <i>Álmomban otthon jártam</i>	8
Varga Klára: <i>Kísérőénekek</i>	16
Szabó Palócz Attila: <i>Kezemben tartva; tájvers</i>	18
Egedy Gergely: <i>Ez volt a magyar XX. század (Salamon Konrád könyvét újraolvasva)</i>	19
Mezey Katalin: <i>Az utolsó szó jogán</i>	25
Lengyel János: <i>cipő; Verem; Létezés</i>	28
Kontra Ferenc: <i>A heréskerti járat</i>	29
Kondor Péter: <i>Írni, szeretni</i>	32
Bogusław Wróblewski: <i>Szakrum és profánium (Szenyán Erzsébet fordítása)</i>	33
Wacław Oszacja: <i>Vasárnapra esett; Tőlem nem kell félned; Gyámkő; A Tékozló fiú – Rembrandt; öcsém akit nem ismerek; igaztalan végítélet a napraforgótáblán; Mária Magdolna – Antoni Canova; A Levelek a sztrájkok idejéből ciklusból (Kovács István fordításai)</i>	35

NYITOTT MŰHELY

Szokolczay Lajos: „ <i>Mesterséges hold vagyok</i> ” (Beszélgetés L. Simon Lászlóval)	29
---	----

NÉZŐPONT

Pienták Attila: <i>Egyfajta átértékelés (A Nyugat folyóiratról)</i>	55
---	----

KÖNYVSZEMLE

Kelemen Lajos: <i>Az árnyalatok igazsága (Iancu Laura: névtelen nap)</i>	59
Borbély László: <i>Arénák hősök nélkül (N. Pál József: Magyar sport – magyar sors)</i>	60
Lukács Ágnes: <i>Értékrendek különbözősége (Gereben Ferenc szerk.: Vallásosság és kultúra)</i>	62
Rosonczy Ildikó: <i>Merre tart Magyarország? (Csaba László–Jeszenszky Géza–Martonyi János: Helyünk a világban)</i>	64
<i>Búcsú Deák Lászlótól</i>	67
<i>Elment a tudós könyvtáros – Vekerdi László (1924–2009)</i>	68
<i>Szerzőink</i>	70

L. Simon László installációi az **MM KVARTETT** című, **Pető Barnával, Pető Hunorral és Szombathy Bálinttal** közös, a galéria fennállásának **5. évfordulójára** rendezett kiállításon láthatók a **Magyar Műhely Galériában** (Budapest VII. Akácfa utca 20., tel.: 321-4757) **2010. február 12-ig, munkanapokon 10-17 óráig.**

A lapszámunkban közölt installációk címe:

- 7. oldal: Elfekvő
- 14. oldal: Vörös és fekete
- 15. oldal: Erdélyi szerelem
- 24. oldal: A hetedik te magad légy
- 66. oldal: Padlóváza

TORNAI JÓZSEF

Együtt halni meg?

*Együtt halni meg?
De hát együtt halunk meg, mindegy,
hány nomád vagy egyházi év
választ el egymástól! Csak mondd
ki, hogy elmész, és nem találkozhatunk
többé e hús-köpenyben.*

*Én hálásan vagyok e tékozlás
lovasa. Te nem? Nem érzed elégnak
a végzet vagy a véletlen kirajzolódását
szobád falára? Én állandóan
festegetem a pillanatot, mikor
ugyanoda úszom, ahova te,
vizekkel-békálgató barátom.*

*Nincs más kiváltságunk. De ez nagy
ünnepély: az egész kozmosz benne
táncol, olyan végeérhetetlen lakodalmi
csárdást, amelyet semmilyen hétköznapi
nem ehet meg. Örökké leszünk?
Nem, nem! Csak a szeretet hullámzik*

*partról partra, mert a neutroncsillagok
gondoskodnak róla, hogy Ariadné
fonala ne szakadjon el abban a
labirintusban, hol a neandervölgyi
ember és a homo sapiens fölemelte*

*csúcstechnikával kifaragott bunkóját
a semmi ellen. Látható, hogy az űr
hátrál meg előlünk, és meghalni,
elbúcsúzni innen annyi, mint a tűz
pattogása a lét festett bölénybőr sátra alatt.*

A boldog féreg

*A tűz mellett ülnék,
mint őselődeink,
a tűz mellett, mikor jön
a farkas, a barlangi medve, az óriás oroszlán,*

*és félek és fogom a lángban
edzett dárdám:
nem engedem, hogy
darabokra hasogassanak,*

*bár tetszik a vadságuk:
a szívük az enyém
harmincezer éve,
és győz.*

*A tűz mellett ülnék
és énekelnék, hogy asszonyom
megfogadjon, mikor
leguggol elé, vérmes démon,*

*kinek nem árt
a villámcsapás sem,
csak a melle szökken
nagyobb, és fönt, fönt
csillag táncoltatja fényét,*

*mert boldog féreg vagyok
néha, kit eltapsnak
a hegyek. Szegény hegyek! Milyen kicsik
reggel, ahogy fölkel a Nap, az én ivadékomb.*

Idegen szavak

*Nagyon diszkrétek. Semmi expresszivitás.
Úgy szeretnek, ahogy a halak:
némán szolidárisak. Ha mégis
dorombolva ülnek ölünkbe,
tudjuk, ez vegetatív kényszerük,
nekik is szükségük van
a közvetlen érintésre.
Aludni ott, ahol egészen más
világ lélegzik. De láthatnak-e
bennünk olyan különlegest és rokonit,
amilyet mi bennük? Kétféle érző lény
(sentient being), csak hát az egyik sose
beszélhet. Mi meg hiába
tudnánk dorombolni, törleszkedni:
életfogytiglan a szó
transzcendenciájába kötve.*

OLÁH JÁNOS

Útban a végső hallgatáshoz

Vasy Gézának

*Fölfal a nincs perzselő láza,
kezünk fogja, szemünkbe néz,
ránk borul láthatatlansága,
mint üvegharang-nevetés.*

*Lángok hajlongó lobogása,
föllebbenő, elillanó való:
érzékeink megcsalatása,
de mégis hinni benne jó.*

*Világ, vendégeid vagyunk még,
vagy létérzetünk káprázat csupán?
Mint vallatottnak, ha hazudnék,
pofontól reped föl a szám.*

*Elillant minden, amit tudtunk,
a semmi ajkunkig elönt.
Déliab forgatta ki múltunk,
vitustánc rángatja jövőnk.*

*A szerződést nem mi kötöttük,
megkötetett aláíratlanul,
talán az égben fönt, fölöttünk,
vagy a pokolban, odalent, alul.*

*Akaratlan sodrásban élünk.
E durva örvény mindent elveszít,
de iránytűt mégsem cserélünk.
Csak az felejt, aki emlékezik.*

*Ítéletünk bizony halálos.
Hisszük, nem hisszük, mindenképpen az.
Mint virág hajlik a kaszához,
s kéjjel bukik el mindenik tavasz.*

KISS BENEDEK
Forradás a hüvelykujjon

*Itt véreztek meg másodjára,
(első a köldöksinór).
Ez kellett még a bigottságra,
mint mikor a tej habzón kiforr.*

*Mindenki kapkodott, az iparosház
tisztessége fenékre esett –
a varrónő Mariska, a Máriás,
szült egy hatujjú kisdedet.*

*Nosza, a doktort ! Csak meg ne tudják!
Szent fogadalmat tett a bába.
S a doktor bácsi fogta a bicskát,
s benyesett a gyermek hüvelykujjába.*

*Megkeresztelni, hisz oly csenevész!
Nagymama hirtelen az ecetest kapta.
Pofimon szétcorgott az egész, s
„Úristen, ez ecet! Szemét kimarja!”*

*De rögtön jött a szentelt víz is,
ami pont ugyanoly üvegben állott,
s ecetmart szememmel azóta is
marónak érzem ez édes világot.*

*Hát vérrel születtem s megvéreztek,
ujjamon a seb gyorsan beforrott.
Tőled kaptam, Uram, duplán kegyelmet,
bár tudod, micsoda hajcihő volt ott,
„a Sátán tette be lábát a házba!” –
szegény nagyanyám összeomlott.*

*Megbékélt aztán, s kunkori hajamat
vad, keleti kézzel markolászta:
„Édes unokám, nem szánom magamat –
menj a világba,
de emlékezz mindig nagyanyádra”!*

Az istenimádó csapzott bivaly

*Nem lázadok, Uram,
add csak rám a keresztet.
Mint súlyemelőnek a normát –
emeld a napi tesztet.*

*Bírom én s frászt hozna rám tán,
ha hirtelen levennéd a súlyokat.
Mint tárnavájó bányászt, ledöntene
a szabad léghuzat.*

*Maga körmén és fogán él a vad,
s azt hittem, nemes vad vagyok én is.
De ha magamra nézek,
látok egy csapzott bivalyt,
ki Téged imád mégis.*

*Ilyen az élet –
mondhatnám fejleszelve.
De nem tudom, mivel szolgáltam rá
ekkora kegyelemre.*

*Mocsarak partján
óvakodom a kártevőktől,
napi lögybölés, langyos víz,
s feleségem jól bekenőcsöl.*

*Úgy fogom föl, mint kitüntetést,
különbén kárhozat csak az egész,
s bőghet az ember, rihat,
míg szemét szedi ki
a légyhad.*

IRCSIK VILMOS

Álmomban otthon jártam

1.

Akkor már hetedik esztendeje hiába vártuk haza apámat. A Don mellől sebesülten ugyan még megjött, felgyógyulása után haza is engedték még egyszer szabadságra, talán csak azért, hogy anyám buzgó fohászainak és imádságainak jutalmául láthassa első, botladozó lépéseimet, és hogy még egyszer megnézhesse anyám gesztenyebarna, sötét hajában azt a szőke tincset. Igen, a tincset, ami gyerekkora óta valami csodaként, intő jel gyanánt vékony csíkban világlott homloka fölött, és amin megmérhette, hogy valamikor majd hajának gesztenyebarnasága is ilyené fakul.

Aztán a háború töredék évének utolsó hónapjai már megint a harctéren találták, most már hazai földön. És ennek az utolsó töredék esztendőnek első havában háború volt, második havában háború volt, harmadik havában is háború, negyedik havában is háború – majd ötödik havában nagy hirtelen május lett. De apám csak nem jött. Nem jött, és nem mesélt nekem se arról, hogyan vonult be, se arról, hogyan lőtt, se arról, hogyan lőtték őt, hogyan kapott sebet, és hogy most él-e, hal-e. Anyám homloka fölött pedig mintha egyre fakult volna a szőke tincs.

A négy névtelen hónap alatt látta utoljára apámat a mindkét májustalan háborút és ezzel együtt két fogságot is megjárt Nógrádi bácsi, akit hajlott kora, békés természete meg szemüvege miatt semmiképpen sem tudtam katonának elképzelni, és csak azért nem tartottuk Karival a hadi múltjáról, viszontagságairól szóló szavait a messziről jött ember hazudozásainak, mert roppant szemléletesen, a szemtanú hitelességével ecsetelte a szibériai hidegeket:

– Ott, hékások, akár hiszitek, akár nem, télen még az ember vizelete is nyomban jéggé dermed. – Majd hitetlenkedésünk láttán a nagyobb nyomaték kedvéért még hozzátette: – Még hozzá ívben, bizony ám!

Ez a szemléletesség mellett még egybe is vágott akkor már szépen gyarapodó földrajzi ismereteimmel, amelyek szerint csakugyan Szibériában, ott is a Verhojanszkij-katlanban mérték az eddigi legnagyobb hideget a világon. A dologban engem csak az zavart, hogy egy katlanban hogyan lehet egyáltalán hideg, hiszen a mi katlanunkból meg üstházunkból össze meg télen csak úgy áradt a forróság, szilvalekvárfőzés meg disznóölés idején, amikor a zsírt sütöttük ki benne.

Nógrádi bácsi szinte a falu minden gyerekét ismerte, sőt mi több, nyomon követte testi, lelki, szellemi gyarapodásukat, és ha valamelyikről megtudta, hogy életében

valami fontos változás következett be, magasabb iskolába készül vagy hasonlók, akkor feltétlenül szerét ejtette egy hathatós felmérésnek. Arra a gyerekre, aki Nógrádi bácsi ilyenkor szokásos köszönésére:

– Szerbusz, öccse, öt török, öt görög hány ember? – azt találta válaszolni:

– Tíz – szóval arra csak legyintett.

Hiszen aki nem ismeri fel a szerbuszban elrejtett húsz szerbet, még ha azok akkoriban ráadásul jugoszlávnak is álcázták magukat, sőt nem is igen volt tanácsos emlegetni őket, az öccse szóban pedig a csehszlovákká gyarapodott öt csehet, aki minderre nem jön rá, az lehet, hogy sokat tanult, de keveset tud. Aki aztán arra a kérdésre, mi a nehezebb, egy kiló vas, vagy egy kiló toll – beleszámítva az első kérdésre adott rossz válasz esetleges sokkoló hatását is – vasat mondott, az Nógrádi bácsi számára elveszett gyerek volt. Aki viszont a néprajzzal, politikával, formális logikával és történelemmel ötvözött két számtanvizsgát kiállta, annak jöttek az idegen nyelvek. Nógrádi bácsira a háborúban, utána pedig a fogságban sok minden ráragadt az orosz meg a német beszédből, és ahogy ő mondta, egyik nyelven se lehetett volna eladni. Az idegennyelv-tudás és a nyelvérzékét felmérő kérdése így hangzott:

– Na hékás, hogy hívják németül vagy oroszul a taligát?

Amelyik gyerek megkérdezte, hogy mi az a taliga, a reménytelenek kategóriájába került, hiszen az még magyarul sem tud tisztességesen. Amelyik azt válaszolta, hogy ezt a szót még nem tanulták az iskolában, abban látott némi spirituszt, de a pálmát az vitte el, aki azt válaszolta, hogy a taligát bizony oroszul vagy németül sem hívják, hanem egyszerűen csak tolják.

Nógrádi bácsi felméréseit senki nem vetette egybe a vizsgáztatottak vagy levizsgázottak későbbi életpályájával, ő azonban statisztikát vezetett, amely pontosan igazolta gazdag élettapasztalatait:

– Akik a legnagyobb zagyaságokat mondták, azokból mind valami nagykutya lett, akiknek meg vágott az eszük, mint a beretva, azok semmire se vitték.

A négy háborús hónapban látta utoljára apámat a még mindig fiatalos, villogó szemű, kis, vékony bajszerű Sági Sanyi, a méntelep lovásza, csődöröse is, akinek szavaiban katonás külseje ellenére viszont azért kételkedtem, mert állítólag fogságának öt hosszú esztendeje alatt nem evett egyebet csalánlevesnél meg cibaknál.

– Hogy az mi? Hát valami kenyérféle, de olyan kemény ám, hogy nektek abba beletörne a fogatok!

A tanácsházán, az iskolánk folyosóján, az április negyedikéi vagy a május elsejei transzparenseken ékeskedő, retusált, színes Lenin- meg Sztálin-képekről pedig azt tartotta Sági Sanyi, hogy mindegyik hamisítvány:

– Nem így néznek ám azok ki, legalább is az a bajcos, az a Sztalin nem. Azt láttam odakint egy újságlapon, amiből egyszer cigarettát akartam sodorni. Valami emelvényről integetett, közben pedig szívta a pipáját, de olyan szűrős szemmel, hogy futkosott tőle a hátamon a hideg, és a torkomra szaladt a cigarettafüst. Itt meg olyan jámbor, jóságos képet vág, mintha tényleg mindannyiunk édesapja volna – magyarázgatta a csődörös, miközben egykedvűen csutakolta a legtüzeesebb mén, az éjfekete szőrű Alfa félelmetesen rúgkapáló hátsó csüdjeit, és pucolta, vagy ahogy ő mondta, manikűrözte a patáit. A csődörös szavai viszont semmiképpen nem akartak egybevágni úgyszintén egyre gyarapodó történelmi ismereteimmel. Már csak azért sem, mert még azt is hozzá szokta toldani, hogy az orosz igazából istenfélő, alázatos népség, és bizony ott nemcsak a hadifoglyoknak, de mindenki másnak is csak csalánleves, cibak meg legfeljebb hajdinakása jutott, sőt, most se nagyon esznek egyebet, meg hogy ő egyszerre két szeretőt is tartott, de az nem nekünk való történet.

Sági Sanyi egyébként együtt harcolt a szomszéd özvegyasszony, Lina néni férjével, aki mellette esett el, de ezekről a dolgokról szinte harapófogóval kellett kiszednünk belőle minden szót.

– Hát az én apám? Ő is ott volt?

– Nem, ő nem volt ott. Mondtam már, hogy csak együtt vonultunk be, de aztán máshová vezényeltek bennünket.

Együtt esett fogságba anyám öccsével, aki benn égett egy birkahodályban, ahol a fogolytáborba vivő hosszú menetelés közben egyszer megháltak.

– Hiába mondtam én neki, hogy az ilyen helyen a kijárat mellett a legbiztonságosabb, én is ott feküdtem le a földre szórt szalmán. Igaz, dideregtem is, mint a kivert kutya, mert ajtó nem volt. De ő vesztére a hodály mélyén valami kis meleg vackot keresett magának. Aztán odaveszett a tömegben. Olyan tülekedés támadt ott a tűztől, hogy egymást tiporták agyon. Volt, aki fel sem ébredt. Én meg csak úgy kiléptem az ajtón, jobban mondva az ajtó helyén.

– Na és ott? A fogságban sem látta?

– Mondom, hogy az apád ott sem volt velem!

Együtt raboskodott legjobb barátom, Kari apjával, akit ott a táborban elvitt a vérhas:

– Nem hiszed? Kaptatok ti arról papírt is!

És együtt indulhatott haza a volt kántortanítóval, Vesztergom hadnaggyal, akit viszont már idehaza, az elosztótáborban elvittek valami ávosok. Amikor erről kérdeztük, Sági Sanyi még makacsabban kezdte csutakolni az Alfa éjfekete szőrét és csüdjét, és pucolni a patáit.

– De ha meghalt volna – tért vissza apjára makacsul Kari –, akkor ott állna az ő neve is meg a Lina néni férjéé...

– Meg az én nagybátyámé is...

– ...a Templom téren, annak a terméskőből rakott, várbástya formájú, sötétszürke emlékműnek a simára csiszolt márványlapján.

– Azok még az első háborúban estek el. De emezeknek nem jár a becsület. Hogy miért nem, arról nem ír a krónika. Az a tábla különben is tele van nevekkal, rá se férnének. Márványkő kéne. De úgy látszik, az újabban nincs erre felé.

Mert a sötétszürke bástyával átellenben nemrég felállított szovjet hősi obeliszket is csak fehérén fugázott, vörös cementlapokkal burkolták, és a furcsa, ismeretlen betűkkel rájuk írt szöveget csupán az iskola egyetlen oroszstanára tudta elolvasni:

*„Vecsnaja szlava gerojam Krasznoj Armiji,
pogibsim za osvobodzsgyenyija nasej rogyini ot
nyemecko-fasisztszkih zahvatcsikov
27. marta 1946 god”*

Az oroszstanár maga is a tanítványaival együtt birkózott az új betűkkel, amelyek helyenként nagyanyám német imádságos könyvének gót írására hasonlítottak, Nógrádi bácsi és Sági Sanyi pedig a fogságban csak beszélni tanultak meg, írni, olvasni nemigen.

Mire mindig azonos témájú beszélgetéseinkben ide jutottunk, a csődörös éppen befejezte Alfa csinósítását.

– Az egyik bosszúból beárult. Épp anyaszült meztelenül hancúroztunk a fürdőben a másikkal, amikor rajtakaptak. Na, azt rögtön Szibériába transzportálták, lágerba, engem meg úgy elintéztek, hogy egy darabig elment a kedvem a hetvegéstől.

Végigsimította Alfa feketén szikrázó szőrét nyakától a faráig, aztán egyetlen lendülettel felpattant a türelmetlenül toporzékoló mén hátára, és csak úgy, nyereg nélkül karéjogni kezdett az istállóudvar szépen felgerezlyezett, sárga homokján, amelyben a csattogó patkók nyomán a görög ábécé utolsó betűje, az omega kezdett el sorjázni, amint arra Kari egy szép napon, Alfa rejtélyes nevének felderítése közben, könyveket, újságokat bújva-böngészve, fütől-fától kérdezgetve, csak úgy magától rájött.

Szóval akkor már hetedik esztendeje vártuk haza hiába apámat, akinek ágya, anyámé mellett már hetedik éve maradt megbontatlan. Abba soha nem fekettem bele, soha nem henteregettem rajta végig. Anyám éjszakára mindig maga mellé vett, az ő ágya is elég nagy volt kettőnknek, így ráadásul hideg téli esteken a tűzhely forró lapján csak egy cserepet vagy téglát kellett felforósítania, amit lefekvés előtt ruhába csavarva lábtól a dunyha alá tett, nehogy a hidegségbe kelljen belefekü-

nünk. Apám ágyáról szabályos időközökben, a nagyhét elején, húshagyó kedden, aztán pünkösdkor, karácsony körül levette a sima takarót, kicserélte a dunyhahuzatot, felrázta a párnacihát, a szalmazsákokat, és megnézte, hogy ott van-e alatta a távcső, no meg a repeszdarab.

A repeszdarab, ami a lövedékből kiszakadt cikkcakkos belsejének hol tűhegyes, hol tömpe szilánkjával, ép külsejének sima, kemény tapintásával még mindig az élet esetlegességére intett, a nagy bombázáskor tőlem alig pár méterre csapott be az udvarunkba, miközben én az ötévesek rendíthetetlen elmélyültségével játszottam. Igen, a repeszdarab, és mellette a távcső, amit pedig nagyapám hozott haza az előző háborúból, és amit most anyám, immár a repeszdarabbal egyetemben valami csodatévó ereklyeként őrzött, hogy apámat hazavezessék.

A dolgok természetes rendjéből arra következtettem, hogy a távcsőhöz, a repeszdarabhoz meg apám ágyához tilos hozzányúlni, éppúgy tilos, mint megérinteni a forró kályhát, vagy késsel enni a túrót, vagy villámláskor csúnyán beszélni. Igen ám, de az efféle íratlan parancsot nehéz betartani, ha az embernek olyan barátja van, mint Kari. Az ő végtelen fantáziája szöges ellentétben állt az én tapasztalatokat tisztelő, földhöz ragadt engedelmességgel. Sági Sanyi bizonygatásai ellenére Kari például a legkülönbözőbb lehetőségeket találta ki apja életben maradásáról és hazatéréséről, nem zárva ki azt a lehetőséget sem, hogy apja csak eljátszotta a halált, mert így tudott kiszökni a táborból, és most már biztosan úton van hazafelé. Nyiladozó technikai, természettudományos érdeklődése pedig még szögesebb ellentétben állt az én történelem- és földrajzimádatommal, amiben egy távcső vajmi csekély megbecsülésnek örvendett. Egy beszélgetésünk közben is csak úgy véletlenül szaladt ki a számon a családi ereklye létezésének ténye, amit Kari anyám következő ágybevetési szertartásakor, piros pünkösd táján empirikusan ellenőrzött:

– Kettős tábori távcső – közölte két perc múlva kérészetlen egyszerűséggel kint a kertben, ahol zöld leveleikből már pirosan feslettek ki a pünkösdírózsa bimbók márványkemény gömbjei. – Az egyik fele a távoli tárgyakat közel hozza és felnagyítja, a másik meg éppen fordítva... Holnap kipróbáljuk, jó?

– Kikapok érte, Kari. Azt nem szabad. Anyám nem engedi. Kikapok érte.

– De hiszen egész nap dolgozik! Délelőtt eljövök, kivesszük a szalmazsák alól, aztán szépen visszarakjuk. Soha nem fogja észrevenni.

A racionális érvek győztek a minden logikát nélkülöző érzelmek felett, de azért még egy hét kellett, amíg végleg beadtam a derekamat. A késleltetéstől kiehelve akkor aztán annál vigabban, annál nagyobb hévvel szemléltük

a világot a távcső mindent megváltoztató perspektívájából. Megfigyelőpontunknak a gépállomás üzemenyagraktárának lapos tetejét, a Szuroktetőt választottuk, amelynek fekete kátránypapír borítása ilyenkor tavasz végén, nyárelő táján, mint valami kollektor szívta magába, tárolta és ontotta az áldott nap melegét. Gyakran másztunk fel ide, ha kibékíthetetlen ellentétbe kerültünk a földi valósággal. A távcső, amely eddig az idő határait toltta ki számomra egészen az első világháborúig, most a teret is tágasabbá tette. Beláttunk vele az utca túlsó végén elterülő Papkertbe, ahol a zölden zizegő, sűrű levélzönből már pirosan villant elő a májusi cseresznye, a keskeny, kis ösvényekkel elválasztott, szabályos téglalap alakú ágyásokból pedig, mintha csak színes árnyékot vetne a cseresznyefa, a nagy szemű eper. A magas palánkkerítés meg a szigorú őrizet miatt minderről eddig csak legendafozlányokból szereztünk tudomást, meg hogy állítólag a mindenre elszánt Görbe már járt is odabent, de a harangozó meg a sekrestyés elkapták, és egész délután bent tartották kapálni, gyomlálni meg locsolni. Sőt a plébános meg meg is gyöntatta, nemcsak a cseresznye és az eper lopása miatt, hanem minden más bűnéért is, penitenciaként pedig három miatyánk, három üdvözlégy, három hiszekegy meghagyásával erősen megfogadtatta vele, hogy többé nem vétkezik. Azóta továbbra is beéri mindenki az erdőszéli szamóccával meg az apró szemű savanykás madárcseresznyével. Azt legalább nem őrzi senki és semmi, és vezekelni sem kell a szedésért.

Végigpásztáztuk távcsövünkkel az utca mentén illatosan zsongó, fehér fürtös akácfákat, melyeknek környékét ebben az időben Nógrádi bácsi méhei miatt tanácsos volt elkerülni. Elláttunk vele a gépműhely irodájának nyitott ablakába, az ablakon át az iroda mélyébe, az iroda mélyében pedig egy íróasztalig, amely mögött naphosszat egy öreg bérelszámoló körmölt, kinek a távcső segítségével egész közelről tanulmányozhattuk tar feje búbját, és a tar feje búbján éktelenkedő két, diónyi bibircsókot. Ezeket a bibircsókot korábban testközlelől is érdeklődve szemléltük, amikor a bérelszámoló tavasszal vagy nyáron fedetlen fővel az utunkba került. Ilyenkor nagyot köszöntünk neki, de ő mindig átlátott a szítán, és dühösen megkergetett vagy elzavart bennünket.

Kari pedig kedvére gyönyörködhetett szép, fiatal, szőke tanítónőnkben, aki az üzemi konyhán ebédel, és minden nap pont délben haladt el a Szuroktető alatt, és akibe Kari szerelmes volt. Hiába, a természettudományos érdeklődésének köszönhetően a női test megismerésének vágyában is messze előttem járt.

A tanítónő valami távoli városból került ide, és sem a téli vakációban, sem a tavaszi szünetben, sem nyárra nem szokott hazamenni, valószínűleg most is marad, amikor

már csak egy pár nap van hátra az év végéig. A lényének titkát őrző homályból csak helyenként világott ki egy-egy halvány feltevés. Hogy úgynevezett úrilány. Ennek megcáfolhatatlan bizonyítékát legtöbben a nevében látták. Gréta, így hívták. Márpedig egy közönséges földi halandó errefelé nem visel ilyen nevet, ahol minden nő Erzsébet vagy Mária vagy Katalin. A szüleit állítólag kitelepítették valahová a Hortobágyra, de hogy honnan és miért telepítették ki őket, azt senki nem tudta. A házukat pedig elvették. Karit ezek a mendemondák nemigen foglalkoztatták, az a pletyka viszont fölöttébb aggasztotta, hogy Gréta a gépállomás igazgatójának szeretője. A szerető szóba így csupaszon, önmagában valahogy mindig beleborzongtam, valami csúnyát sejtettem mögötte, csak egy másik szó társaságában tudtam tisztességesnek elképzelni, mint például szerető férjed, szerető apád, ahogy azt apám utolsó lapján is olvastam. Szóval Grétát az igazgatóval hozták hírbe, állítólag ő is hozta ide a faluba, és szerzett neki állást. Ezért Kari, féltékenységgel színig telítve, következetesen és csökönyösen nem is köszönt vélt vetélytársának. Ni csak, az most is éppen ott áll az üzemi konyha bejáratánál, már túl van az ebéden, és szokása szerint a fogai közt vájkkal zsebkésével, aminek nemcsak kis és nagy pilingája, hanem sörnýtója, dugóhúzója és fogpiszkálója is van. Hirtelen felderül az arca, bekattintja a fogvájót, zsebre teszi a kést, mert a harangszóval egy időben megjelenik az úton Gréta, súlytalan lépteivel, szép fejtartásával, finom arcával, karcsú derekával, a kora nyári verőfényben aransárgán ragyogó szőke hajával. A menése kissé bizonytalan, majdnem óvatos, mint az első asszonyé, aki most szállt le a földre, és elővigyázatos mozdulatokkal tanulja a járást, próbálja egymáshoz igazítani, összhangba hozni lépteit.

Gréta az egyik órán kérdőre is vont a Karit:

– Mondd csak, miért nem köszönsz te az igazgató... elvtársnak? – Az elvtárs szót csak némi habozás és bizonytalankodás után fűzte hozzá, mintha elégedetlen lett volna magával, amiért nem talált jobb megoldást.

Kari nem a maga szokott, racionális módján válaszolt, nem azt mondta:

– Csak – hanem kihívóan, szemrehányóan visszakérdezett, ahogy a kétségbeesésükben mindent egy lapra feltevéők merészelnék:

– Honnan tetszik tudni, hogy nem köszönök neki?

Míg én az órákon feltétlen odaadással hallgattam Gréta minden szavát, jó és tudásra szomjas, szorgalmas tanítványként csüngtem rajta, addig Kari bőkezű gavalléerként maga árasztotta el tudásának kifogyhatatlan kincseivel, különösen a lehetetlen nevű, élettelen természetrajz órán.

– Tudjátok-e, mi ez? – mutatott fel egy ízben Gréta egy foltosan csillogó-villogó, sima kódarabot.

Mi egyszerű kőnek gondoltuk, amilyent az utcán szoktunk rugdálni unalmunkban, ha nem volt éppen kéznél labda, ám Kari egy szerelmi vallomás teljes odaadásával és lelkesültségével tárta fel a hitvány kódarab titkait:

– Márvány, vagyis kristályszemcsés mészkő, amely többféle színben is előfordul. Ez itt foltos. De lehet zöld, vörös, fekete vagy fehér is. A legszebb fehér márványt Carrarában bányásszák. Szépsége, szilárdsága, formálhatósága miatt kiválóan alkalmas szobrok, oszlopok, emlékművek készítésére. Magyarországon nem fordul elő.

– Ezt azért nem mondanám – szakította félbe Gréta.

– Legalább is valódi, igazi márvány nem. Ami Pizskén, Süttőn meg Siklóson található, az csak tömörített mészkő.

Milyen ország az, ahol még igazi márványkővet sem találni, kiáltotta bele Sági Sanyi Alfa csutakolása közben a világba, kérdezte Kari lépten-nyomon, az apja emlékét keresve, de nem feleltek nekik. Gréta sem felelt. Csak hallgatott. Mit is mondhatott volna? Hogy milyen ország? Hát az acél, vas és beton országa! Mert csak a szobrokhoz, emlékművekhez meg mindenféle úri flanc-hoz, fényezéshez, legfőképpen pedig a márványhoz való viszony alapján dönthető el, hogy ki kivel van. Ki van mellettünk és ki ellenünk. Aki holmi márvány meg emlékmű miatt nyavalyog vagy siránkozik, az ellensége az acélnak, a vasnak és a vasbetonnak. Az nem a mi emberünk, következésképp nekünk is ellenségünk.

A tanítónőt egy perc múlva és ötven méter távolságban a rendőr követte, mintha kettőjük között is valami titkos, felfoghatatlan, delejes kapcsolat lett volna. Gréta könnyed járása, szép fejtartása, finom arca, karcsú derekára feszülő ruhája, a napfényben aransárgán tündöklő szőke haja és a rendőr csizmáinak nehéz döngése, szegletes feje, kerek sapkája, merev ábrázata, feszesre húzott, vastag derékszíja, homlokán lecsurgó verejtéke maga volt az ég és a föld. De a rendőr már nem érdekelt bennünket. Legfeljebb csak vészjelzés volt Kari számára, akinek a felzengő harangszóra haza kellett volna indulnia, de belefeledkezett Gréta nézésébe, és hol elérhetetlen messzeségbe, hol meg kézzelfogható közelségbe varázsolta a távcső segítségével. A rendőr aztán visszazökentett mindkettőnket a földi valóságba. Eszünkbe jutott, hogy azelőtt biciklivel járt, sőt száguldott ebédelni, és egyszer vadul behajtott az úton kapirgáló tyúkok közé, egy nagy, kendermagos kakas – amely még bennünket is meg szokott kergetni, ha a közelébe merészkedtünk – vérző taréjjal, szétlapítva, a hátulján kiforduló belekkel ott maradt az út kellős közepén, a bicikli összetört, a rendőr pedig a porból feltápáskodva azonmód megbírságotla a kakasgázoláshoz legközelebb lakó Lina nénit, amiért közterületen tartja a tyúkjait.

2.

Aki másokat figyel, nehezen veszi észre, hogy más viszont őt figyel. Ráadásul én a legnagyobb veszélyt anyám felől sejtettem, pedig ő hajnali hattól délután kettőig ki sem mozdulhatott a gyárból. Kivéve persze a vasárnapot.

Azon a vasárnap reggelen pont engem készített a tíz-órás misére, azaz rám adta egyetlen fehér ingemet, amikor minden kopogtatás nélkül a rendőr csörtetett be a konyhánkba. Az ünnep dacára, ami nekem a fehér inget jelentette, most is szakasztott úgy nézett ki, mint más-kor: nehéz csizma, szögletes fej, kerek sapka, merev ábrázat, feszesre húzott, vastag derékszíj, vastagon csurgó izzadság, amely így testközelből, kis konyhánkban ráadásul még kellemetlen szagot is árasztott. És meglepetésemre épp olyan alacsony volt, mint a Szuroktető csalóka madárperspektívájából, még le sem kellett hajolnia az ajtóban, amin pedig minden valamire való férfi-ember csak meggörnyedve tudott bejönni, apám is folyton beverte a fejét a szemöldökfába, és végül mérgében meg is fogadta, hogy az egészet mindenestől, ajtóstól, tokostól kicseréli, megmagasítja, de nem maradt rá ideje. A rendőr hangját most hallottam életemben először, és az is nehézkesen, szögletesen jött ki a szájából:

– Házkutatás! Maguk állítólag hadifelszerelést rejtegetnek.

Azzal máris a szoba felé indult. Odabent egy kicsit körülnézett, mint amikor az ember térképről próbál beazonosítani valami műemléket, szobrot, nevezetes helyet. És csakugyan! Odament a dupla ágyhoz. Igaz, először az anyám fekhelye felőli oldalon. De aztán átsétált a túlsóra. Még meg is könnyebbültem. Hiszen ha ilyen pontosan tud mindent, akkor nem én vagyok a hibás. Kari? Ugyan, hiszen a rendőrnek éppúgy nem köszönt, mint az igazgatónak. A hivatlan vendég megragadta a damaszttakarót, aztán a párnát, majd a dunyhát, és egyenként a padlóra szórta őket. Most csak a kezét láttam, az is csontosan szögletes és ormótlan volt, az ujjak tövében bozontos szőrösömök meredeztek. Végül eljutott a szalmazsákig, azt is a földre hajtotta, szótlanul kiemelte a távcsövet, és oldaltáskájába süllyesztette.

Hány megaláztatásnak voltam tanúja vagy elszennvedője azóta! Hányszor dúlták fel barbár, csontos-szögletes, szőrösömös kezek a ragaszkodás és hűség türellemmel bevetett és óvott, húshagyó keddeken, nagyheteken, pünkösödök, karácsonyok táján megszentelt hajlékait és menedékeit! De egyik sem maradt meg olyan elevenen az emlékezetemben, mint ez, mikor a csupa egyenruha, csupa derékszíj, csupa csizma, csupa csurom izzadság rendőr anyám szeme láttára egy bankrabló gyorsaságával és előre kitervelt alaposságával végrehajtotta merényletét.

– Úgy – vette kézbe a terven felüli repeszdarabot. – Erről nem is tudtam. Ez akár fegyverrejtegetés is lehet.

Anyám hirtelen, és egész kis ívben, inkább csak a melle fölött keresztet vetett, mint villámláskor vagy mennydörgéskor tette. Ilyenkor még szóban azt is hozzá szokta tenni: – Istenem, segíts! – De most nem hallottam semmit. Talán magában mondta, vagy helyette arra a négy emberre gondolt, akiket fegyverrejtegetésért lőttek agyon. Idős emberek voltak. Az egyikük vadász. Velünk átellenben lakott. Mikor a háború elérte a falut, elvitte régi sörétes puskáját a sógorához, hogy jobb időkre eldugják a kert végében, a szalmakazalba. Két másik öreg is csatlakozott hozzájuk az izgalmas feladat elvégzésére. Ők vigyáztak az utca felől. De az oroszok, akiknek a templom téren csak cementlapos emlékmű jutott, így is rajtuk ütöttek, és a kazal tövében rögtön ki is végezték őket. Ezek soha nem kukoricáznak. Ezeknek a repeszdarab éppúgy fegyver, mint a sörétes puska. Háborúban is, békében is.

– Ha valakinek szólni mer, megbánja! – fordult vissza a rendőr az ajtóból, amelyen most is meghajlás nélkül tudott kimenni, pedig még a magas tányérsapka is rajta volt. – Holnap délután jöjjön be a tanácsra, jegyzőkönyvet veszünk fel. A gyerekre pedig vigyázzon jobban, ha már az iskolában nem törődnek velük rendesen. Van itt egy pár alak, akik mindenfélét terjesztenek, de majd azokra is sor kerül.

A repeszdarabba Kari másnap a magas fűben, a letöredezett, szúrós, száraz ágak között az akácban botlott bele, ahonnan a faluból kivezető Homok utca hársfái alá segítették áttelepíteni Nógrádi bácsi méheite.

– Az akác se rossz, de a hársfaméz az igazi, az való-ságos gyógyszer – mondta Nógrádi bácsi, miközben a repeszt forgatta. – Aztán ide figyeljete, hékások! Abban az Oroszországban, jobban mondva a Szovjetunióban, mert van annak rendes neve is, szóval ott nemcsak hidegek vannak ám. Ajaj! Van ott meleg is, de még mekkora. Meg jó hűvös is van! – Közben felvette a méhészárcot, hogy a biztonság kedvéért még egyszer átvizsgálja a kaptárakat. – Ezt azért nyugodtan vidd haza – nyújtotta nekem a repeszt.

Hiába vártuk, hogy az öreg búcsúzóul esetleg valami új csalafinta találós kérdéssel lep meg bennünket. Jobb híján akár a régiakkal is beértük volna, a régiakkal, hogy szerbusz, öccse, öt török meg öt görög hány ember, vagy azzal, mi a nehezebb, egy kiló toll vagy egy kiló vas, de azt se bántuk volna, ha azt kérdezi, tudjuk-e, hogy oroszul hogy hívják a taligát vagy a talicskát. De Nógrádi bácsi nem kérdezett semmit. Se régít, se újat. Sőt attól a nyártól kezdve mintha elvágta volna, faluszerte egyszer és mindenkorra elmaradtak

szokásos látogatásai a felsőbb iskolába készülő gyerekeknél, elmaradtak hathatós felmérései, amelynek néhányan ugyan örültek, alighanem azok, akik a legnagyobb sületlenségeket mondták volna, a legtöbb helyen viszont nagyon hiányolták, és egy idő után az utcán is kezdtek megszólítani, hogyhogy nem jön el hozzájuk, hiszen a gyerek továbbtanulni készül a városban, és ugyancsak ráférne egy kis vizsgáztatás. Nógrádi bácsi erre csak hímt-hámolt, hogy így meg úgy, mostanában túl sok az elfoglaltsága, alig tudja, hol áll a feje a sok tennivalótól, de egyet se féljenek, egyszer majd csak szerét ejti, ne féljenek, eljön az ideje a vizsgáztatásnak.

A repeszt haza is vittem, vissza is került a helyére, a szalmazsák alá, csak a távcső nem került meg többé, mint ahogy anyámat se zaklatta senki, legalábbis a jegyzőkönyv felvételének ügyében nem.

Az augusztus huszadikai nyári ünnep körül pedig Sági Sanyi arról beszélt, hogy tévedett, és ha jól belegondol, azok a képek a felvonulásokon, a tanácsházán meg az iskolában mégiscsak kiköpött olyanok, mint az igaziak, a csalánról meg mindenki tudja, hogy abban mennyi a vitamin, nincs is annál egészségesebb, ő most is szívesen enne csalánlevest, de hát a felesége a kacsának meg a libának adja. Elölük csak nem eheti el. Az orosz nők pedig szóba sem álltak a hadifoglyokkal, igaz, legyeskedett egyik-másik körül, de az istennek se adták be a derekukat. Közben szokatlanul gorombán rivalált rá Alfára, sőt még ostort is emlegetett.

Aztán egyszer csak máról holnapra eltűnt Gréta. Kari egy darabig abban reménykedett, talán valami sürgős elintéznivalója akadt iskolakezdés előtt, de Gréta akkorra se jött vissza. Rebesgettek róla ezt-azt, hogy a szülei után kellett mennie, vagy éppen fordítva, hogy a szüleit hazaengedték, és hozzájuk költözött, vagy alighanem az igazgató vette feleségül, és valahol másutt telepedtek le. Ennek legalább volt valós alapja, hiszen a nyár végére az igazgató is eltűnt, és egy új ember vette át a helyét. De bármennyire is ez hangzott a leghihetőbbnek, Kari éppen ezt nem akarta elhinni, és különböző terveket kovácsolt, most már nemcsak apja, de Gréta megmentésére is.

Szóval rebesgettek mindenfélét, csak azt nem, hogy csakis a szobrokról, oszlopokról, emlékművekről meg mindenféle úri flancról, de legfőképpen az igazi márványról helyesen feltett kérdés fejezheti ki akár az egyik, akár a másik fél objektív viszonyát a szibériai hidegekhez éppúgy, mint a csalánleveshez, az orosz nőkhöz, a retusált transzparenszekhez vagy a kitelepített osztályellenséghez.

Így hát augusztus utolsó napjaiban már hiába lestük Grétát a forró Szuroktetőről, ahová nyáron, az elvisel-

hetetlen, perzselő hőség miatt napközben csak a rövid déli megfigyelés idejére mentünk fel, vagy néha, hűvösödő esteiken élveztük sugárzó melegét. És hiába lestük a gépállomás igazgatóját is, hogy megjelenjen az üzemi konyha ajtajában, elővegye zsebkesét, vájkalja vele fogait, és tekintetével várakozva végigmérje a hosszú, egyenes, kietlen utat. Csak a rendőr maradt meg déli látványosságnak, amint nehéz csizmáival, kerek sapkájával, vastag derékszíjával ebédelni csörtetett, és amint a szíjáról most még súlyosabban alácsüngő oldaltáskán félreismerhetetlenül a mi távcsövünk körvonalai rajzolódtak ki, a mi távcsövké, amit nagyapám hozott haza az első háborúból, vagy anyám hite szerint éppen fordítva: ami nagyapámat hazahozta.

3.

Október felé a Szuroktető lassan kezdett kihűlni. De nemcsak a melegét veszette el, már látni sem láttunk volna róla semmit. A Papkertben megtépázva, zörgő lombbal rozsdásodott a cseresznyefa alatt az eperágyások elformátlanodott téglalapjainak száraz levele, mintha csak visszhangozta volna a faágak között járó szél zörgését. Az akácfa karmukat eregetve élesen hasítottak bele a reggeli hidegekbe, a csupasz, sima hársak puhán, erőtlenül susogtak. Nógrádi bácsi méheit elnyelték a kaptárak, az öreg bérelszámoló írnok tavaszig becsukta az ablakot, és fejére meg a két, diónyi bibircsókjára meleg, kötött gyapjúsapkát húzott, Gréta pedig nem jött többé, és már Kari sem várt rá, a megmentésére szőtt tervei lassanként mind szertefoszlottak.

A látnivaló megfogyatkozott, de a látóhatár kitágult, és a fák, házak, utak, földek, emberek körvonalai olyan élesen rajzolódtak ki a napfényes kora délutánokon a kristálytisza levegőben, hogy amikor néha felmentünk őrtornyunkba, majdnem olyan messzire és olyan pontosan láttunk mindent, mint a távcsővel. Mintha október a pompa és a látcső elvesztéséért cserébe a látvány, a részletek gazdagságával akart volna kárpótolni bennünket.

Október az én hónapom. Októberben születtem, de ha nem akkor születtem volna, elintézném valahol, valami hivatalban, mint más a névváltoztatást, mert október a vértanúk hava, a közepén kivágott zászlók hava, a mérleg hava, amikor egyszer minden megmértetik, és könnyűnek, avagy nehéznek találhatik. Néha úgy gondolom, hogy az a végső nap, a harag napja, amely majd tűznek adja a világot, az is októberre fog esni, ha akkor még lesz egyáltalán napokkal, hetekkel, hónapokkal mérhető idő.

Igen, az idő azon a napon úgy délután három óra felé járhatott, és a Homok utca végében, a pályaudvaron egy tehervonat döcögött át. Jobb híján bevetettük az ilyen

hosszú szerelvényeknél szokásos játékunkat, megszámoztuk a vagonjait, de hogy tétje legyen a léha lebzselesnek, gyors fogadást kötöttünk.

– Páros – mondtam én.

– Páratlan – mondta Kari.

A huszonnegyedik, azaz utolsó kocsit után éppen el akartam könyvelni az olcsó győzelmet, amikor egy magányos alakot pillantottunk meg kilépni a szerelvény mögül. Először csak annyit tudtunk megállapítani róla, hogy férfiember, aztán a Homok utcán közeledve láthatóvá lett katonasapkája, feslett, vásott, földig érő katonaköpenye, a köpeny alól előlaffogó bakancsa és a vállán madzaggal átvetett, foszladozó tarisznyaféleség. Szótlanul, visszafojtott lélegzettel figyeltük. A Homok utca közepe táján befordult a mi házunkhoz vivő Kisközbe. Kari rám nézett. De én nem mozdultam: közben a nálam három évvel öregebb kutyánk, aki nek már csak ritkán támadt kedve elhagyni az udvart, kijött az ismeretlen elé, bizalmatlanul körülzimatolta, aztán csóválni kezdte a farkát, és amire velem már rég nem volt hajlandó, még akkor sem, ha valami szalonna- vagy csontdarabot húztam el az orra előtt, felugrott a jövevényre, és nyaldosni kezdte.

Nem siettem haza. Sokáig húztam az időt Karival. Kinéztünk magunknak egyet a vasutat kísérő telefonpóznák közül, és dobálni kezdtük. De az időhúzás nem sikerült. Máskor mindig hosszú percekre volt szükségünk egy telitalálathoz, most viszont rögtön, elsőre úgy eltrafáltam egy fehér porcelánbabát, hogy az apró szilánkokra törve szétfröcscent, és a helyén csak egy fekete, csupas, csorba vascsont maradt a ráfonódó vezetékkel. Erre Kari elkedvetlenedve hazaindult, azzal, hogy így nem lehet játszani, nekem ma mindenben akkora szerencsém van, én pedig egyedül maradvam még sokáig hallgattam a megsebzett pózna zümmögését, amiből most úgy tódultak ki a messzi üzenetek, mint felbolygott kasból a riadt méhek dongása. Aztán ímmel-ámmal továbbindultam. A Kisközben először a köveket rugdos-tam magam előtt, majd egyet fel is vettem, és a nagy vadgesztenyefán károgva gyülekező varjak közé hajítottam. És tényleg, ezek közül is eltaláltam egyet, mire az egész csapat méltatlankodó rikácsolással odébb szállt.

Anyám a fehérzománcos bádognakancsóból éppen hideg vizet öntött a forrón gőzölgő, kis, kerek fadézsá-

ba, a vizet gyengéden rápaskolva lefűrösztötte, beszap-panozta, majd mosni kezdte apám lábát. A szőke tincs már régen nem ragyogott a homloka felett, beleolvadt szürkülő hajába. Aztán a székre odakészített tiszta törülközővel hosszan, gondosan, óvatosan, az ujjak közöttől a bokán, lábszáron, térden át dörzsölni, töröl-getni kezdte, végül pedig csípősen illatozó dianával kente be, amit mindig tartottunk otthon fogfájásra vagy más egyéb nyavalyára. Apám a konyha közepén, egy zsámolyon ült, a villanylámpa alatt, amelynek kerek ernyője fényes kört hasított ki a konyha félhomályából, ahol tétován vára-koztam. Csak nagy unszolásra, majdnem félve mentem oda hozzá.

– Megnőttél – mondta egyszerűen.

Én pedig a jobb lábát néztem, amelyen közvetlenül a térd felett, majdnem egészen a combközépig hosszú forradás fehérlett. Tulajdonképpen semmit nem ismertem, sem mire sem emlékeztem belőle, se az arcára, se a hangjára, se a természetére, se a haja vagy a szeme színére, egyedül csak ennek a sebnak a története maradt meg bennem hét

éven keresztül, mint egy legenda, erről tudtam mindent, hogyan, hol, mikor, miért szerezte, hogy gyógyult fel belőle, és vonult be utána másodszor is, és tudtam, hogy egy ilyen fehér forradás mindig sajogni, szaggatni szokott, ha időjárásváltozás ígérkezik.

– Fáj? – kérdeztem tőle, tenyeremmel végigtapogatva a sebhelyet, amely helyenként hol kiszélesedett, hol elkeskenyedett, helyenként mélyen beleszaladt az ujjam, máshol meg vastag bőrkeményedésbe ütközött. Szinte éreztem az ujjam hegyével az élesen belevágódott szilánk formátlan vonalait.

– Most nem nagyon rakoncátlankodik, biztos szép hosszú, meleg ősz lesz – mondta olyan hangsúllyal, hogy egy pillanatig sem kételkedtem jóslatában. – Vénasszonyok nyara – tette hozzá bágyadt mosollyal, miközben anyám egy dianába mártott puha ronggyal átkötötte a forradást.

Aznap éjszakára anyám nekem a hullámzó, hepehupás, örökké nyikorgó sezlont vetette meg, amelynek az volt az egyetlen előnye, hogy napközben öreg, siránkozó rugóin még mindig jól lehetett hintázni, zötykölődni, aludni azonban annál nehezebben. Sokáig fent voltunk, mint máskor is. Amióta anyám dolgozott, hétköznaponként nem ebé-

delhettünk közösen, így este, a lefekvés és elalvás közötti változó hosszúságú időben, az örökké fekvé maradás sötétségének mindent megbocsátó előérzetében beszélünk meg ügyes-bajos dolgainkat. Itt vallottam be többek között, hogy focizás közben a hepehupás Templom tér kövein lerúgtam a vadonatúj cipóm talpát, márpedig mostanában mást nem fogok kapni, mondta anyám, örülj, ha meg tudják talpálni, különben hordhatod a régit, vagy pedig marad ez a laffogó talpú. Itt vallottam be, hogy boltba menet elvesztettem ötven forintot, hogy én is azok között voltam, akik bandába verődve, az alkalmas időt és helyet kilesve, hétről hétre kőzárporral támadtunk neki a villanydúcoknak, telefonpóznáknak, mire a villanszerelők, telefonszerelők valóságos hajtóvadászatot indítottak a keresésünkre, mert már nem győzték cserélni a ledobált villanykörtéket és porcelánbabákat, hogy ugyanígy szoktuk megdobálni kővel a tehervonatok legutolsó vagonjában tehetetlenül ülő fékezőket, akiktől még félünk sem kellett, hiszen a vonat mindig elvitte őket messzire, távoli, dühös fenyegetőzésük pedig egy csöppet sem hatott meg minket. És legutóbb itt gyóntam meg azt is, hogy én vittem ki a távcsövet. Itt tudtam meg, hogy nagyanyámnak rákja van, és már csak addig akar élni, amíg a fia hazajön. Anyám a legtöbbször nem válaszolt semmit, amelyik bűnömötől szótlánul el tudott aludni, azt örökre el is felejtette, amelyiktől nem, azért még sokáig kellett bűnhődnöm, vezekelnem. Megnyugtatására itt fogadtam meg mindig, hogy soha többé nem teszek ilyent, amire már félálomban nagy sóhajokkal válaszolt, és lám csak, ma megint ledobtam egy porcelánbabát a telefonpóznáról.

Most apám beszélt, hangosan, zökkenő, meg-megtörő mondatokban, hogy egy betongyárban dolgoztak, annyi betont meg betonvasat életében még nem látott. Télen pedig a cudar hidegben csak úgy sírt a hó, a szél meg úgy metszette az arcukat, mint az élesre fent borotvakés. A térde ilyenkor folyton szaggatott, hasogatott. Aztán anyám kissé suttogóbbra fogott hangját hallottam, a repeszdarabról beszélt, ami majdnem belém vágott. Erre önkéntelenül is megmoccantam egy kicsit, mire a sezlón rugói éktelenül megnyikordultak, és hosszan továbbnyikorogtak, így nem érttem pontosan, mit mond tovább.

– Hogyan? A távcsövet? – kérdezte aztán még a korábbiánál is hangosabban, majdnem mérgesen apám.

– Azt. És utána behívatott, hogy jegyzőkönyvet vesz fel. Abból nem lett semmi, de azóta is folyton zaklat. Nem hagy nyugton.

– Majd adok én a bitangnak, ne félj! Csak kerüljön a kezem közé!

Anyám halkán felsóhajtott, majd kis idő múlva megint apám folytatta. Én abbahagytam a fészkelődést, próbáltam mozdulatlan maradni, hogy egyetlen szavát se szalasszam el.

– Az idén újévkor már tudtam, hogy haza fogok jönni. Hogy haza kell jönnöm. Mert álomban itthon jártam. És amit újévkor álmodik az ember, az teljesül. Éppen masíroztunk végig a Homok utcán, hát egyszer csak kiléptem a század közül, és elindultam befelé, mihozzánk. Senki nem parancsolt vissza, de csak próbálta volna meg, még álomban is kitekertem volna neki a nyakát, ki én. Mezítláb voltam, de nem fázott a lábam. A pitvar szépen fel volt sikálva, ti ketten odabent feküdtetek, ezt is láttam, pedig be se mentem a szobába. Mintha át tudtam volna nézni a falon. Az asztalon fehér terítő, egy üveg bor, felszeletelt kenyér, a tányérokban kocsonya, de olyan tiszta, áttetsző, mint az üveg. Jól bekocsonyáztam, és amikor végre kijöttél a szobából, feléd nyújtottam a kezemet, hogy átöleljelek, megcsókoljalak, de nem értelek el, szólni pedig nem tudtam egy szót se. Ettől felébredtem, de még akkor is hadonásztam magam körül, a szám pedig úgy mozgott, mint a némának, aki mondani akar valami nagyon fontosat, és csak a kezével tudja mutogatni. Hát ezért hadonásztam úgy... Na persze, a repeszt eldobta. A távcsövet pedig megtartotta. Azt nem is fogja visszaadni. A bitang. Ismerem én már a fajtájukat. Amit vagy akit ezek egyszer megszereztek, azt nem adják vissza az istennek se. De a szentségit, hogy téged, hogy benneteket is zaklassanak, akikért hét évet szolgáltam le hóban, fagyban meg a betongyáraikban, azt már nem. Azt még ezek sem tehetik. Velem nem.

Hirtelen felszisszent:

– Már megint belenyilallt a fájás. Talán mégsem lesz olyan szép, hosszú őszünk.

– Megyek, kicserélem rajta a borogatást – mondta anyám, és felkeltében odaszólt hozzám:

– Alszol?

VARGA KLÁRA
Kísérőénekek

I.

Szelek, szelek.
 Fertőznek, betegek.
 Felmarjult hátukon
 átkokat cipelnek.
 Káromlás fúj jobbról.
 Káromlás fúj balról.
 A csupasz sár, a vastag ég
 nem moccan, nem ereszt.
 Nem halott, nem eleven.

Csupasz kis pálcikaember
 gázolna most át a táj iszapján.
 Ismertem is.
 Tudom, új tanyát keres.
 Angyala szárnya csupa kátrány,
 szélmocokban vesztegel.

Ima-áron,
 tisztes fizetségen
 kikérni akkor most onnét?
 Egyetlen éjjel
 – mint ördögös mesékben –
 fölszántani előtte
 egész Átokföldét.
 Kisöprözni a határból
 fertőző szeleket.
 Csupaszága glóriás titkát
 kegyelemben lesni meg.

II.

Az abroszod vakító,
 mint a szentek birodalma,
 gőzölög rajta a tál.
 Reszkető mélysárga fényét ontja
 a metszett,
 ódon borospohár.
 A meggyfa alatt
 terítve az asztal.
 Miféle hajnalban
 keltél fel
 sürgölődni
 az álomi vendégséghez?
 Miféle nyárban

üldögélsz ott a kerti széken,
 s ebéddel vársz?
 Mutogatsz a lombokon túlra,
 a telt sárga júniusi napra,
 hogy fény,
 hogy tefeléd,
 hogy odaát,
 csak ez a ragyogás van már.

Éget a nap,
 éget a szégyen,
 a bánat,
 ne mentegess,
 ne vigasztalj,
 láttam a titkod,
 láttam angyalod
 káromlásba falazott szárnyát.

III.

Negyvenkét nap.
 Bolyongsz a határban.
 Nem vagy már itteni,
 nem vagy még ottani.
 Ne húzzon vissza
 most már a vágy.
 Ne bogáncsoljon
 itteni kérés.
 Ösvényedről ne legyen
 visszatérés.
 Ne vessen senki
 szellemhátadra málhát.
 Hamvadjon torkokban
 sok zengő,
 magadicsérő,
 ártó okosság.
 Fogadalom se,
 félelem se bilincseljen,
 átok se,
 áldozat se fogjon,
 hátam mögé dobálom hát
 – röhögjön ki bárki –
 minden üveg borom.
 Loccsanjon, törjön,
 mámor ideátról már ne kössön.
 Repedjen

üres poharam is.
 Repüljön csak vissza-vissza
 árva kupicám is,
 oda, hol a naptár,
 tudod,
 a cammogó papíridő megállít,
 s titkos küldött üzeni:
 ne árts hát magadnak,
 se annak a lánynak,
 ne tarts vele,
 utólag se,
 földi száradásban.

Ne varrd másképp se
 a nyakába magad.
 Fogadalom?
 Aszkézis?
 Áldozat?
 Érte?!
 Na, ezt is csak hagyj.

Engedd szépen el.

Míg elér a fénylő odaátig,
 neki még nagy útja van.

IV.

Nem mondanám,
 hogy most már csend van.
 Mert a csendnek
 mély, rejtelmes
 szakadék az öble.
 Ez meg inkább
 telt edény,
 nyüzsgő veszteglésféle.
 Elfulladt hangzavar
 csordulni vágyó völgye.
 Elnémított táltosdobok

befelé dübörgő hallgatása.
 Kapkodva
 koporsódra lapátolt rögök
 tompa zuhogása.

Nem akarta a család
 a Csengettyűs temetőben
 a „pogány siratást”,
 mert mit szólnak
 a kicsodák,
 ha úgy tesznek le,
 dobszóval
 a földbe,
 ahogy éltél.
 Eldobolt így is,
 akinek kellett.

A pap meg csak diktálta
 az iramot a sírnál.
 Üdvözlégy Mária...
 kínlódba hadarta
 vele,
 akinek a nyelve bírta.
 Talán hátravolt
 egy esküvő,
 vagy a téli sötétedésig
 még egy temetés.

Veszteglés
 van most ideát.
 Napra nap váratlan
 új halott híre
 tépázza a völgyet.

Tölgyek dőlnek.

A tavasz kapujában
 gyászritmust toporog
 egy vacogó ország.

SZABÓ PALÓCZ ATTILA

Kezemben tartva

*Nagy talány lehet,
vagy még annál is nagyobb,
titkosított akta,
mit a síkosított,
málló vakolatú irattár is kivetett magából.*

*Itt állok ezzel a talánnyal kezemben,
ismeretlen versformába ojtva
jegyezték fel még ismeretlenebb kezek,
a titkos kódok közül kiolvasható nevemet...
A szabadon tört sorokban
tört meg életem egyenes íve,
szótagolva fricskázta a jegyző
magasztos terveim, és jelentett alálassan,
hol, mikor és kivel,
és kitalálta azt is, hogy miért*

*nincs meg itt a fejemben az az emlék
amit részletezve olvastak később
rangos megrendelő elmék...*

*vagy talán nem is értett semmit,
csak termelte a penzumot,
mit a kíváncsi megbízó rászabott.*

*Amit a kezemben tartok,
ez a paksamétányi talány oly könnyen
felfejthető, mint a gyermek, mely soha meg sem
fogant,
az emlék,
mi mára már oly nyomtalan,
mit a málló vakolatú elme is kivetett magából.*

tájvers

*nem tájvers volt az
(habár, könnyűszerrel az is lehetett volna...)
amit a szél ezen a szomorkás
alföldi reggelen
azon a megsárgult papírlapon
a táj fölött kergetett*

*nemes papírját a természet erői dörzsölték morzsálásra
nap sárgította
eső mosta
szellő tompította sarkainak élet
könnyű szélben porladásra*

*ady, radnóti, petőfi vagy arany
sorai szálltak
az elszakított pusztaságban
a fű, a fák, a vakondtúrás, a szántó,
a fácán és a borz felett
az emberi léptékkal fel nem érhető sorsban
találni maguknak egy torz helyet,
könyvből tépett oldalon szállva
a morzsáló papíron...*

*akárha tájvers is lehetett volna,
de mégsem az lett,
könnyű röpte ott a szélben,
mintha holmi hulló vedlett
volna
a sor végéről pergetve
lassan-lassan a potyogó betűket a földbe szórta*

EGEDY GERGELY

Ez volt a magyar XX. század

Salamon Konrád könyvét újraolvasva

A történelmi emlékezet a legnagyobb összetartó erő, ez teszi a nemzetet nemzetté – írta a két világháború közötti időszak kiváló filozófusa, a piarista Kornis Gyula az *Államférfiban*, s ha a XXI. század első évtizedében fel akarjuk mérni lehetőségeinket, aligha tehetünk bölcsebbet, mint hogy először is megpróbálunk tisztába jönni a múltunkkal. Kornis arra is utal, hogy a történelem nem más, mint az emberi szellem önismerete – a helyes nemzeti önismeret kialakítása pedig a legnehezebb feladatok közé tartozik. Megoldása során szembe kell néznünk azzal a dilemmával, hogy vajon minden úgy rendelkezett-e, ahogy történt, avagy mi magunk is felelősek vagyunk a sorsunkért. A jeles történésznek, Salamon Konrádnak a magyar XX. századról készített kiváló összegzése, amely nem specialistáknak, hanem a szélesebb értelmiségi olvasótábornak szól igényes, de közérthető nyelven, önismeretünk javításával nemcsak tudásunk bővítéséhez, hanem a hosszú ideig akadályozott nemzetépítéshez is nagy segítséget ad. (*Ez volt a magyar 20. század*, Auktor Kiadó, Budapest, 2008).

A munka időbeli kerete a történettudománynak azt az új szemléletét tükrözi, amely a XIX. századot hosszúnak, a XX. századot pedig rövidnek látja: történelmünk tárgyalása így az I. világháborúval, 1914-gyel kezdődik, s a rendszerváltás időszakáig, 1990-ig tart. Hogy mit adott ez a rövid század? A híres hegedűművész, Yehudi Menuhin szavai jutnak eszembe: „ez keltette a legmerészebb reményeket az emberiség történetében, s ez rombolt le minden illúziót és ideált.” A mi magyar évszázadunk is merész reményekkel kezdődött, s aztán, a „boldog békeidők” elmúltával, nemzetünk egyik megpróbáltatásból a másikba zuhant. E szomorú folyamat ábrázolásában Salamon Konrád abból a felfogásból indul ki, a szakma szigorú szabályai szerint, hogy a történésznek elsődlegesen nem az ítélezés a feladata, hanem az, hogy megértse, amit egyáltalán meg lehet érteni. Ez persze számára sem jelenti annak a francia mondásnak az elfogadását, miszerint mindent megérteni annyi, mint mindent megbocsátani... XX. századról adott összefoglalása sikeresen ötvözi a tények tiszteletét, a maximális tárgyilagosságot a nemzet iránti elkötelezettséggel – és a felelősök megnevezésével sem marad adós.

A XX. századra világszerte a múlt lerombolása s a hagyományos értékrend felszámolása nyomta rá a bélyegét – e folyamat nálunk az I. világháború végével meg-

kezdődő „nemzeti önpusztítással” vette kezdetét, a szerző egy másik művének a címét idézve (*Nemzeti önpusztítás*, 2001). A sorsfordulónak tekinthető két esztendő, az 1918 ősztől 1920 ősziig terjedő időszakot nem lehet megérteni a magyar társadalmat megosztó súlyos ellentétek figyelembe vétele nélkül. A *Nemzeti önpusztításban* a szerző úgy fogalmaz, hogy társadalmi és gazdasági tekintetben az iparból és kereskedeleméből élő „városi Magyarország” állt szemben a mezőgazdaságból élő „vidéki Magyarország”-gal, politikai síkon pedig a legélesebb megosztottság, a választójog ügye mellett, a közjogi kérdés megítélésében, a 48-asok és a 68-asok vitájában mutatkozott meg. Salamon Konrád joggal mutatott rá ez utóbbi vita termékletlen voltára, s arra, hogy Tisza Istvánon kívül igen kevesen vették észre: az Osztrák–Magyar Monarchia fenntartása kifejezetten magyar érdek volt, hiszen a történelmi Magyarország csak a Habsburg-birodalom részeként őrizhette meg önmagát. E meggyőződés igazságát világosan demonstrálták a Monarchia felbomlásának keserű következményei...

A trianoni tragédiához tehát nemcsak az ellenséges nagyhatalmak járultak hozzá, hanem azok a belső ellentétek is, amelyek politikai felforduláshoz, majd pedig történelmünk egyik mélypontjához, a Tanácsköztársasághoz vezettek el. A nemzeti összefogás meghiúsulásának két fő okát Salomon Konrád a szélsőbaloldali, kommunista erők előretörésében, és ezzel összefüggésben a lehető legszerencsétlenebb katonapolitikában jelölte meg. A kommunisták mindent elkövettek az új hadsereg megszervezéséhez erélyesen és szakértelemmel hozzálátó Bartha Albert hadügyminiszter megbuktatásáért – Bartha annak a Linder Bélának a posztját foglalta el, aki e vészterhes időkben kijelentette, hogy többé nem kíván katonát látni. Károlyi Mihályt az eseményekkel sodródó politikusként látjuk, aki későn jött rá arra, hogy mit kellett volna cselekednie – a jeles liberális-konzervatív államférfi és történész, Gratz Gusztáv ugyanerről a korszakról írva 1935-ben (*A forradalmak kora. Magyarország története, 1918–1920*) így fogalmazta ezt meg: Károlyi „a forradalmi mozgalmaknak nem vezetője volt, csak exponense, sőt gyakran csak szolgája. Nem volt egyéni politikája, hanem azt készen vette át szociáldemokrata és radikális fegyvertársaitól.” Véleményem szerint még ez is visszafogott, „angolos” fogalmazás...

Károlyi bűnösen felelőtlen politikája előkészítette a talajt a bolsevikok államcsínyéhez, a magyarországi proletárdiktatúrához, amelyről Salamon Konrád úgy véli, hogy végső soron a világháború győzteseinek mohósága következtében jött létre. A 133 napos diktatúra „mind bel-, mind külpolitikai szempontból zsákcába vitte az országot”, s ürügyet adott a születő szom-

szédállamoknak arra, hogy a magyar bolsevizmus elleni harccal igazolják területablásaikat. A Vörös Hadsereg sikeres északi hadjárata kapcsán a szerző joggal jegyzi meg: katonai téren Magyarország valójában nem volt teljesen reménytelen helyzetben, és megakadályozhatta volna a szomszédok területfoglaló előretörését, „ha a Károlyi-korszakban idejekorán hozzáfog a hadsereg-szervezéshez”. Tény: az őszirózsás forradalom kormányát a párizsi békecsinálók nem ismerték el, ám az átmenetileg erőt mutató proletárdiktatúrával mégis tárgyalóasztalhoz ültek. E gondolat érvényességének bizonyítására a nálunk csak szűkebb körben ismert török példára utalnék: a vesztes Törökországra 1920-ban rákényszerített, megalázó feltételeket és súlyos területi veszteségeket (Kisázsia, Anatólia) tartalmazó sévres-i béke ellen Musztafa Kemal vezetésével sikeres fegyveres ellenállás bontakozott ki – s a kapituláns kormányzattól megszabadult új török állam nagyságrendekkel kedvezőbb békéhez jutott 1923-ban Lausanne-ban.

Tudjuk, hogy a trianoni békediktátum kidolgozásában nem volt teljesen egyforma a győztes hatalmak felelőssége: a franciák mértéktelen német-és magyar-ellenes törekvéseit a két angolszász hatalom több tekintetben is mérsékelni próbálta. Ennek kapcsán Salamon Konrád felidézi, hogy Llyod George brit miniszterelnök – Apponyi Albert beszéde nyomán – felvetette a magyar határok újragondolását, kijelentve: nem lesz béke Közép-Európában, ha „egész magyar közösségeket úgy adnak át” (a szomszéd országoknak), „mint egy-egy marhacsordát, csak azért, mert a konferencia elutasította a magyar ügy megvitatását”. Térségünkben azonban – a britek érdektelenségével összefüggésben – a franciák szempontjai érvényesültek elsődlegesen.

A könyv külön fejezetben foglalkozik azon honfitársaink sorsának alakulásával, „akiken átlépett a határ”. Csehszlovákia kapcsán kiemeli a mártírsorsú gróf Esterházy Jánost, aki 1942-ben a szlovák parlamentben egyedül mondott nemet a zsidóság deportálását elrendelő törvényre, Románia vonatkozásában pedig az Erdélyben maradási választó és az ottani magyar közösségért kiálló Kós Károly és Bánffy Miklós példaadó helytállására hívja fel a figyelmet. Mindketten felismerték, hogy kisebbségi körülmények között a nemzeti egység immár létkérdés.

A magyar alkotmányosság helyreállítása 1920-tól így meglehetősen kielezett kül- és belpolitikai helyzetben történt. E folyamatot ismertetve Salamon Konrád kiemeli, hogy kormányzóvá választása után Horthy Miklós, eltávolodva a különítményesektől, szerencsésen testesítette meg a politikai és pártküzdelmek fölött álló államfőt, és a nemzet megmentőjeként egyre növekvő

népszerűsége tett szert. Bethlen István szélsőségektől mentes politikája külföldön is bizalmat kapott, s ennek köszönhetően sikerült lazítani a kisantant-országok szorításán. A bethleni konszolidáció tiszteletre méltó eredményeit elemezve a szerző ugyanakkor arra is utal, hogy „az 1920-as évek átlagembere nagyon nehéz körülmények között élt” – s a szociális elégedetlenségre a rendszer baloldali és jobboldali ellenzéke egyaránt épített.

A népszerűtlen kormányzati intézkedéseket követelő nagy világgazdasági válság még jobban elmélyítette a társadalmi ellentéteket, s ezzel előkészítette a talajt Gömbös Gyula jobboldali reformkísérletéhez. Az új kormányfő „Nemzeti Munkatervét”, állapítja meg Salamon Konrád, nemcsak a szociáldemokraták és a szakszervezetek vetették el, mint korábbi jogaik felszámolására irányuló kísérletet, hanem a nagybirtokosok és a gyárosok is bizalmatlanul fogadták, ugyanis nem kívánták elfogadni az állam fokozott gyámkodását. Gömbös előtt Mussolini példája lebegett, írja a szerző, s valóban: 1932-ben több történt egyszerű kormányváltásnál, a rendszer tudatosan igyekezett eltávolodni Bethlen liberális-konzervatív orientációjától. Nem véletlen, hogy Gömbös egyik legfontosabb belpolitikai célja épp Bethlen kiszorítása volt, s ezt sikerült is elérnie. A külpolitikában Gömbös örömmel fogadta Hitler hatalomra jutását – igaz, e fordulatban még nem látta meg a totális diktatúra győzelmét, hanem egy olyan nemzeti irányzat sikerének tekintette, amely megértőbb lesz a magyar revíziós törekvések iránt. Az 1935 áprilisában rendezett választást „példátlan erőszak és csalás jellemezte”, a beígért nagyszabású reformok pedig rendre elmaradtak – a betervezett földreform sem ígért érdemi változásokat. A reformoknak tehát nagyobb volt a füstjük, mint a lángjuk. Jól tükrözi ezt, hogy amikor 1935 áprilisában, Zilahy Lajos villájában sor került a miniszterelnök és a fiatal népi írók nevezetes találkozására, a kormányfő „destruktívna” nevezte a falusi szegények étlapját felidéző Móricz Zsigmondot...

Salamon Konrád kutatói munkásságának egyik kiemelt, önálló monográfiákban is feldolgozott területe a harmincas évek elején színre lépő népi írók mozgalma (*Utak a Márciusi Front felé*, 1982; *A Márciusi Front*, 1980; *A harmadik út kísérlete*, 1989). A történész hangsúlyozza: mivel a győztes ellenforradalmi rendszer ragaszkodott a kialakult társadalmi berendezkedés változatlan fenntartásához, az ellenzéki csoportok kezdtek követelni a polgári átalakulás felgyorsítását. Megközelítésében a modernizációs elképzeléseknek két irányzata alakult ki. Egyrészt újjászerveződtek az őszirózsás forradalomban kulcsszerepet játszó szociáldemokrata erők: ők a hagyományos baloldali modernizáció értékrendjét képviselték. Velük szem-

ben a népiek egy alternatív irányzatot dolgoztak ki, amely a baloldali és demokratikus értékek vállalását összekapcsolta a nemzeti gondolat újrafogalmazásával és előtérbe állításával. A trianoni Magyarországon ők fogalmazták meg először a Duna-menti népek egymásraultalságának eszméjét is. Magam kissé hiányolom – de talán csak szubjektív elfogultságom következtében –, hogy a korszerűsítés lehetséges útjainak a taglalásából kimaradt a konzervatív változat esélyeinek a felvetése, pedig a nemzeti összetartozásnak ugyancsak kiemelt jelentőséget tulajdonító, de az egyenlőségről és a demokráciáról a népiektől eltérő módon gondolkodó konzervativizmus szintén nem összeegyeztethetetlen a modernizációval. Meggyőzően bizonyítja ezt a bismarcki Németország vagy épp a Meidzsi-restauráció utáni Japán példája. (Érdekes történelmi feladat lenne egyszer részleteiben is megvizsgálni, hogy vajon milyen mértékben álltak fenn a „neobismarcki szituáció” feltételei, Guy Hermet francia politológus kifejezését használva, a két világháború közötti Magyarországon.)

Tény mindenestre, hogy kifutási és bizonyítási lehetőség a modernizáció egyik irányzatának sem adott, hiszen a harmincas évek közepétől Magyarország egyre inkább külpolitikai kényszerpályára került, és egy újabb világháború felé sodródott. Ami azonban a politikában nem valósult meg, az megvalósult a művészetben; Salamon Konrád joggal emeli ki a magyar kultúrára kitekintő fejezetében, hogy Bartók Béla és Kodály Zoltán zenéjében, Lechner Ödön és Kós Károly építészetében, Derkovits Gyula, Aba Novák Vilmos és a szentendrei iskola festészetében példaértékű módon ötvöződött hagyomány és modernség, magyarság és európaiság.

A II. világháború időszakával foglalkozva a történezs hangsúlyozza: az igazságtalanul elcsatolt területek visszaszerzése mindenkit örömmel töltött el, de ezért egyre nagyobb árat kellett fizetni a hitleri Németországnak a szélsőjobboldali szervezetek előretörésével, a zsidótörvények meghozatalával, majd pedig a magyar katonáknak az orosz frontra küldésével. Ez az út végül a nyilas rémuralomhoz és hatalmas, az ország méretéhez képest megdöbentő embervesztéshez vezetett: a koncentrációs táborokban meggyilkoltak, valamint a katonai és civil áldozatok száma összességében csaknem elérte – a háború alatti országterületre számolva – az egymillió főt. Ha ehhez az adathoz még azt a hétszázezer főt is hozzászámítjuk, akiket szovjet munkatáborokba szállítottak, s akiknek a többsége sohasem jött vissza, képet kapunk arról, hogy mit rabolt el tőlünk a XX. század.

1945-től a „szovjet hódoltság” korszaka köszöntött ránk, s a megszállt ország ellenőrzésére létrehozott Szövetséges Ellenőrző Bizottságról joggal jegyzi meg Salamon Konrád, hogy bár elméletileg ugyan a terület

a három nagyhatalom (Szovjetunió, USA, Nagy-Britannia) képviselőjéből állt, gyakorlatilag kizárólag Moszkva érdekeit képviselte. Az olvasó részletes – és a kitűnően megválasztott korabeli idézetek révén kifejezetten érzéletes – képet kap arról a szomorú folyamatról, amelynek során a kommunisták a csalás és az erőszak alkalmazásának különféle kombinációi révén könyörtelenül kiszorították politikai ellenfeleiket, és 1948 nyarára monopolizálták a hatalmat, megmutatva a proletárdiktatúra „igazi arcát”. Sokatmondó ugyanakkor, és szerencsés, hogy a szerző külön is kiemeli: 1947 augusztusában még az elcsalt „kék cédulás” választások eredménye is azt mutatta, hogy „a magyar választók abszolút többsége a demokráciára szavazott”, hiszen a polgári-demokratikus pártok összesen 54 százalékot szereztek.

A nyugati diplomaták teljes mértékben beletörődtek abba, hogy Magyarország a Szovjetunió érdekszférája lesz. Salamon Konrád véleményével egyetértve saját kutatásaim alapján még annyit fűznék ehhez, a kép árnyalására, hogy nagyfokú ellentmondásosság és bizony némi képmutatás jellemezte a brit és az amerikai álláspontot. A londoni külügyminisztérium ugyan már 1945 tavaszán „védhetetlennek” minősítette Kelet-Közép-Európát, a britek budapesti politikai képviselője, Alvory Gascoigne mégis többször megróttta Nagy Ferenc miniszterelnököt az engedményekért, keményebb ellenállásra biztatva a kiscgazdákat – miközben viszont mindig hozzátette, hogy végső soron a problémákat „a magyaroknak maguknak kell megoldaniuk”. Azaz: kritikus helyzetben nem számíthatnak semmilyen nyugati segítségre. Az amerikai kormányzat a britnél valamivel határozottabb volt ugyan, de néhány látványos tiltakozási akción túl (Kovács Béla elrablása, Nagy Ferenc puccsszerű lemondatása kapcsán) az sem lépett.

A XX. századi magyar történelemről írott munkák többségének látókörén kívül esik a szomszédállamokhoz csatolt magyarság sorsának alakulása – Salamon Konrád munkájának nagy erénye, hogy a nemzetnek a politikai határokon átívelő lelki és kulturális összetartozásából indulva ki, alapos ismertetést ad a Csehszlovákiához, Romániához, a Szovjetunióhoz és Jugoszláviához került nemzetrészekről. A kép, ha árnyalatnyi eltérésekkel is, mindenütt lesújtó: a magyarokat háborús bűnösökként kezelték, és mindent megtettek magyar identitásuk felszámolására. Helyzetüket a két világháború között is drasztikus intézkedésekkel nehezítették, a kommunista berendezkedés azonban még mostohább körülményeket eredményezett. Az okokat illetően joggal hívta fel a figyelmet idézett írásában Csoóri Sándor arra, hogy, egyrészt, „a többpártrendszerű országok nacionalizmusa eleve nem lehet olyan

féktelen és diktatórikus, mint az egy párt irányította országoké”, hiszen, akár csak pártérdekből is, az egyik szereplőnek vállalnia kell a nemzetiségek gondjait. Másrészt pedig a magántulajdon megszüntetése maximálisan kiszolgáltatta a kisebbséghez tartozó egyént az államhatalomnak. Salamon Konrád elemzéséből kiderül, hogy a durva elnyomás alatt a nemzeti önazonosság megőrzésében a legértékesebb segítséget a nyelvet ápoló és a kultúrát fenntartó intézmények nyújtották – e tapasztalat megszívlendő az identitásunkat ugyan nem a brutalitás eszközeivel, de nem kisebb mértékben fenyegető globalizáció korában is...

Az 1956-os forradalom résztvevőinek követeléseit igen találóan érzékelteti a szerző annak felidézésével, hogy amikor október 23-án Nagy Imre úgy kezdte a beszédét, „Elvtársak!”, az összegyűlt tömeg ezt nagy morajlással visszautasította, ugyanis nem a kommunista diktatúra megreformálása, hanem a leváltása volt a célja. A jól megválasztott idézetek itt is sokat segítenek az események megértésében, és felrajzolják azt az utat, amely a szocializmus megreformálásának az ábrándjától a polgári demokrácia vállalásáig és a semleges, a Szovjetuniótól elszakadó Magyarország követeléséig vezette Nagy Imrét és társait. Salamon Konrád utal arra, s joggal, hogy Moszkva hivatkozási alapként használta fel a beavatkozáshoz Nagy-Britannia és Franciaország október végén indított szuezi intervencióját – ehhez annyit tennék hozzá, hogy még a szigetországban is nagyon sokan elítélték Eden kalandor akcióját, amely magyar szempontból hihetetlenül szerencsétlen időzítésű volt. A neves brit író és publicista, Noel Barber például úgy fogalmazott, hogy Szuezi valóságos „politikai ajándék” Hruscsov számára. A megtorlásról szóló részben a szerző egy felettébb sokat eláruló idézetet közöl Kádártól: ebben arról van szó, hogy bár Nagy Imre perét 1958 februárjában megkezdték, mivel a súlyos ítéletek nem illeszkedtek volna a Szovjetunió pillanatnyi külpolitikai irányvonalába, célszerűnek látszott elhalasztani a tárgyalást – hogy ne kelljen enyhe ítéletet hozni. Mindezzel együtt a levert forradalom roppant fontos következményére hívja fel az olvasó figyelmét Salamon Konrád akkor, amikor megfogalmazza: „Magyarország eltaposva is más lett, mint azok az országok, amelyek meg sem kísérelték az önkény elleni lázadást.”

Ez persze csak az érem egyik oldala. A pártállami rendszer helyreállításának az elemzését annak a kulcsjelentőségű ténynek a kimondásával kezdi a szerző, hogy a magyar népnek rá kellett ébrednie: ha 56 sem volt elég a kommunista diktatúrától való megszabaduláshoz, akkor nincs más választás, mint eltűnni a hódoltságot. E felismerés vezetett el a gyakran emlegetett, a társadalom és

a kormányzat között informálisan megkötött „kádári kompromisszumhoz”, amelynek értelmében a polgárok lényegében lemondtak a közügyekbe való beleszólásról, s cserében a hatalom sem zaklatta őket feleslegesen a magánszférájukban. Magyarország így vált „hruscsovista mintaállammá”, a „legvidámabb barakká” – állapítja meg a szerző, kiemelve, hogy „olyan kirakatpolitikát valósítottak meg, ami a szovjet típusú szocializmus életképességét volt hivatva bizonyítani.” E kompromisszumnak azonban súlyos ára volt; Csoóri Sándor már 1978-ban megfogalmazta *Egy nomád értelmiségi* című írásában, hogy ez az alku „bizonyos idő után lomposítóvá és züllesztővé válhat”. Ide nyúlnak vissza annak az attitűdnek a gyökerei, tegyük ezt még hozzá, amelyet a „politikai infantilizmus” és a cinizmus sajátos keveréke jellemez, s amely a közügyek iránti teljes apátiát eredményezte. Húsz évvel a rendszerváltás után jól érzékelhetjük, milyen nehéz ezen túllépni...

A „gulyáskommunizmushoz” azonban gulyás is kellett: ez vezetett el a hatvanas évek második felének gazdaságirányítási reformjaihoz, az „új gazdasági mechanizmushoz”. Ez az irányvonal ugyanakkor, a szerző szavait idézve, „tartalmazta azt az ábrándot is, hogy a szocialista rendszer, azaz a pártállami diktatúra megreformálható”. S ezzel kapcsolatban joggal fogalmazódik meg: a gazdasági kísérlet csak politikai reformokkal együtt lehetett volna sikeres, ez utóbbiakat azonban még csak mérlegelni sem kívánta a vezetés. 1968 augusztusa, a csehszlovákiai intervenció végleg megpecsételte a reformok sorsát, s 1972-re a „balosok” kerekedtek felül az MSZMP vezetésében – az utóbbiak mentalitását igen találóan jellemzi Salamon Konrád azzal a tőlük származó idézettel, miszerint a bajok oka, s a legsúlyosabb hiba a szakmai felkészültség előtérbe állítása a politikai „alkalmasság”, értsd megbízhatóság rovására. E háttér magyarázza, hogy a hetvenes évek közepére az egyre romló gazdasági helyzetben „az ortodoxok uralta vezetés meg sem értette a világban és az országban zajló változások lényegét.”

A szakmai hozzá nem értés teljes hiányának természetesen a magyar gazdaság látta a kárát. A pártvezetés azonban nem merte vállalni az életszínvonal érzékelhető csökkentését, s egyetlen – felettébb paradox – megoldást látott: a nyugati pénzpiacokhoz fordult hitelekért. (A Kádár-rendszer legitimitációja ugyanis, tegyük ezt hozzá, nem épülhetett morális elvekre, kizárólag materialista tényezőkön nyugodott. S a kibontakozó válság épp ezt a fundamentumot kezdte aláfosni.) Így alakult ki az a visszás helyzet – mutat rá Salamon Konrád – hogy a hetvenes évek közepére „a magyarországi politika és gazdaságirányítás szélsőbaloldali fordulatának anyagi fel-

tételeit nyugati kölcsönök biztosították.” Nyers Rezsőt, Fehér Lajost és társaikat kiszorították a vezetésből, s 1975-ben Fock Jenő miniszterelnököt is lemondatták, hogy helyét az „alajozottan működő semmittevés” embematikus figurája, Lázár György vegye át tizenkét évre.

Az eladósodás „első ötéves tervének” nem várt következményeivel magyarázható, hogy a pártvezetés 1978 márciusában „alapvetően átértékelte” addigi gazdaságpolitikáját, és óvatosan visszakanyarodott a korábban elvetett reformokhoz. Ezek közül a munka kiemeli, hogy 1981-től engedélyezték az ún. kisvállalatokat, amelyeknek országos szerv már nem adhatott utasítást, és az ún. vállalati gazdasági munkaközösségeket. Ily módon, roppant erősen korlátozott formában ugyan, a „második gazdaság” keretében hazánkban is kialakult a versenyszféra – ezen új fejlemény jelentőségének az érzékeltetésére érdemes megjegyezni, hogy az emigrációba vonult szociológus, Szelényi Iván e korszak társadalmszerkezetét már egy olyan modellben, a „két háromszög-modellben” írta le, amelyben az állami újraelosztás elvei szerint működő gazdaság mellett önálló szféraként jelent meg a magánvállalkozóké.

E szükségképp felemás intézkedésekkel sem tudta azonban a rendszer elkerülni a válság további mélyülését, s 1982-től már a reálbérek korlátozására és a korábbi hitelek törlesztését szolgáló újabb hitelek felvételére is rákényszerült. Joggal hangsúlyozza azonban Salamon Konrád, hogy a legsúlyosabb következmények a magyar társadalom erkölcsi-szellemi színvonalaiban és demográfiai állapotában mutatkoztak. A morális értékek elolvadása és a „mának élés gyakorlata” a családi élet kereteinek széteséséhez és a születések számának ijesztő csökkenéséhez vezetett; beigazolódott Fekete Gyula már 1970-ben megfogalmazott figyelmeztetése a magyar népesség csökkenésének egyre gyorsuló – s a rossz minták által felerősített – tendenciájáról. Hozzáteszem: a neves író arra is rávilágított *Sarkcsillag* című esszégyűjteményében (1983), hogy a rendszer tulajdonképpen a népesség fogyására alapozta életszínvonal-politikáját. Az anyagi érvényesülés vágya által fűtött önkizsákmányolás „eredményképp” lakosságunk átlagos életkora a legalacsonyabbak egyike lett Európában, míg a hatvan év feletti férfiak halálozási arányát és az öngyilkosságok gyakoriságát tekintve viszont éllovasokká váltunk. A szerző által megfogalmazott következtetés egyértelmű: a Kádár-korszak sokat emlegetett „gulyáskommunizmusa”, majd „frizsiderszocializmusa” mögött „a magyar társadalom egyre súlyosabb válsága és pusztulása húzódott meg”.

A megszerveződő ellenzék a társadalom elégedetlenségének adott hangot, s ennek kapcsán a munka átte-

kinti a nyolcvanas évek fontosabb ellenzéki kezdeményezéseit és sajtóorgánumait, kiemelve az 1979-es Bibó-émlékkönyvet, az urbánus tábor folyóiratát, a *Beszélőt* és a *Hirmondót*, valamint a Kulin Ferenc szerkesztette *Mozgó Világot* és a *Tiszatájt*. Ennek kapcsán a recenzens az érdeklődő olvasó figyelmébe ajánlja Salamon Konrádnak egy másik munkáját, amely egyedülálló mélységű elemzést ad a népi mozgalom hagyományait képviselő írók és költők elképzeléseiről és törekvéseiről a világháború végétől a rendszerváltásig terjedő időszakban. Elvi álláspontját Salamon Konrád ebben úgy határozza meg, hogy „a népi gondolat a társadalmi és politikai kérdésekre adott európai szellemiségű válasz volt” (*A harmadik út küzdelme. Népi mozgalom 1944–1987*, 2006).

Az említett monográfia s az itt elemzett munka egyaránt hangsúlyosan szól az 1985-ben rendezett monori találkozóról; e tanácskozás különlegességét az adta, hogy itt – már és még – együtt voltak a későbbi két jelentős ellenzéki irányzat, a liberális és a népi orientáció képviselői (Csoóri Sándor, Csurka István, Bauer Tamás, Kis János). A további fejleményeket illetően a munka felidézi, hogy 1987 nyarán a „radikális demokraták” a *Beszélő* különszámában megjelentették a Társadalmi szerződés című programjukat, azzal a követeléssel, hogy „Kádárnak mennie kell”, szeptemberben pedig a „nemzeti demokrata ellenzék” megrendezte az első lakiteleki tanácskozást. (*A harmadik út küzdelme* bevezetésében a szerző kifejti, hogy a két tábor megjelenésére nem tartja szerencsésnek a „népi” és az „urbánus” jelzők használatát; „lényegüknek megfelelően az urbánusokat *radikális demokratáknak*, a népieket pedig *nemzeti demokratáknak*” kellene nevezni.) Szerinte a lakiteleki összejövetel résztvevői mindenképp azt kívánták lehetővé tenni, hogy a közügyek iránt érdeklődők ne csak egyes értelmiségi csoportok titkos összejövetelein, hanem a nyilvánosság előtt is véleményt nyilváníthassanak. A két utóbbi esemény (a Társadalmi szerződés publikálása, ill. Lakitelek) nyilvánvalóvá tette, hogy az ellenzék két ellentétes irányzatra hasadt, s ez felelevenítette „az 1930-as évek óta tartó modernizációs vitát”, amihez még hozzáteszi a szerző: „és sajnos felkavarta annak összes félreértésekből és félremagyarázásokból keletkezett hordalékát is.”

Az államszocialista rendszer végnapjait elemezve a munka hangsúlyozza: 1987–1988-ra az MSZMP politikájával már nemcsak a társadalom, de a párt tagságának jelentős része is elégedetlenné vált, s nyíltan felvetődött a vezetők felelőssége. A nép elfogadta az ellenzéki értelmiség ajánlatát, a nyugati típusú demokráciát, ám ebben „elsősorban nem a szabad társadalom eszménye

vonzotta, hanem a fogyasztói társadalomé.” Salamon Konrád ezzel a megállapításával a magyar átalakulás egyik kulcsfontosságú elemére mutatott rá, s egyetértve emlékeztetek azokra a szociológiai kutatásokra, amelyek kétséget kizáróan jelezték, hogy a lakosság jó része a demokráciától elsősorban valóban nem azt várta (s talán ma sem azt várja), amit az nyújtani tud, azaz önmagunk felelős kormányzását, hanem valami más: anyagi jólétet. Ez a „félreértés” csak a rendszerváltás lezajlása után derült ki...

Az 1988 májusában tartott pártértekezlet, amely Kádár politikai bukásához és Grósz miniszterelnökké válásához vezetett, „felemás eredményt hozott”, hiszen az új vezetés nyitottá vált ugyan bizonyos változtatásokra, de kizárólag az MSZMP vezető szerepének az érintetlenül hagyásával. Ezzel együtt, hangsúlyozza a munka, 1988 a Kádár-korszak vége, amihez kedvező körülményeket biztosított, hogy „mind a Szovjetunió, mind a többi csatlós ország vezetése saját súlyos belső válságával volt elfoglalva”.

A „tárgyalásos forradalomról”, azaz a rendszerváltás jogi-intézményi síkon történő lezajlásáról beszámoló fejezet az események kulcsszereplőjeként értékeli Pozsgay Imrét; ő volt az, aki 1989 februárjában ellenforradalom helyett „népfelkelésnek” minősítette 1956-ot. Állásfoglalásának a jelentőségét az adta – állapítja meg Salamon Konrád – hogy addig az MSZMP „a szocializmus és az ország megmentőjének a szerepében tetszelgett”, az átértékelés nyomán viszont e hivatkozási alap semmissé vált. Ez volt a közvetlen előzménye annak is, hogy a párt Központi Bizottsága februári ülésén elfogadta a többpártrendszer bevezetését. A Nemzeti Kerekasztal tárgyalásainak kapcsán a munka kiemeli, hogy a kezdeményezők mindvégig az ellenzék képviselői voltak, akik – felismerve, hogy az állampárt minden lényeges kérdésben kész engedni – előrehozták a jogállam alapkérdéseinek a megtárgyalását, nem kívánva megvárni azzal az alkotmányozó gyűlés összehívását. Így vált lehetségessé a békés átmenet – s így kaphatta ez a forradalom a „kialkudott” jelzőt a fejezet egyik

alcímében. E jelző használata jogos, mert az átmenet jellegének meghatározó vonására utal.

A történelmi folyamat pontos rekonstruálására törekvő munka, érthető módon, persze nem térhet ki arra a kérdésre, mi lett volna, ha... Ha e folyamat más jelleget ölt. Egy mondat erejéig mégis utalnék arra, hogy húsz évvel a rendszerváltás után igen sokan felvetik, vajon a régi pártállami és az új ellenzéki elit egymás közötti megállapodása a hatalom újraosztásáról nem akadályozta-e meg a döntések meghozatalából kihagyott társadalmat az új rendszerrel való azonosulásban. A többi volt szocialista országban is békés, vér nélküli rendszerváltás zajlott (Románia kivételével), de erős társadalmi részvétellel és nyomásgyakorlással – hazánkban viszont az átmenet irányításából szinte teljesen kimaradt a civil társadalom. Az átmenet magyar modellje tehát egyedi vonásokat mutat, ám arra a kérdésre, hogy történhetett-e volna mindez másképp is az embereket apátiába süllyesztő „puha diktatúra” örökségének talaján, aligha adható kategorikus történelmi válasz...

Salamon Konrád lényegre törő összefoglalása XX. századi történelmünk fő tendenciáiról és eseményeiről meggyőzi az olvasót arról, hogy – Csoóri Sándornak az 1985-ös monori tanácskozáson használt fordulatával élve – bár a rövid XX. század végére végbement ugyan Magyarországon valamelyes politikai konszolidáció, nemzeti konszolidáció nem következett be. S erről a mai napig sem beszélhetünk... A XX. század tehát többet vett el tőlünk, mint amennyit adott, s a következmények az új évszázadban is sújtanak minket. Hazánkban azért is roppant fontos a múlt tanulmányozása, mert mintha nálunk a múlt nem tudna elmúlni... A XX. század lezárulta után sem tudunk megszabadulni a történelmünket újra és újra kisiklató diktatúrák örökségétől, s ha ezen nem tudunk úrrá lenni, akkor, Lányi András szellemes megfogalmazásával, olyan jelenbe kényszerülünk, amelynek nincs jövője... E nyilvánvaló zsákutcára elkerülésében segítenek az olyan munkák, mint Salamon Konrádnak a XX. század örökségével őszintén szembenéző remek összefoglalása.

MEZEY KATALIN
Az utolsó szó jogán

Ady Endre a történelmi Magyarország utolsó költője. Élete nem nyúlik át az 1920-as békediktátum által teremtett „szép új világba”, költészetét ezért úgy is olvashatjuk, mint a történelmi Magyarországnak az „utolsó szó jogán” elmondott szavait.

Annak a történelmi Magyarországnak, amely Európa szemében valójában már mintegy négyszáz évvel a trianoni békeszerződést megelőzően kettészakadt és lényegileg elvesztette szuverenitását. 1526-ban Szapolyai János és Habsburg Ferdinánd személyében Magyarország élére egy hónap különbséggel két királyt választottak a különböző főnemesi pártok, és egyetlen esztendő leforgása alatt mindkettőjüket a koronázó városban, Székesfehérvárott a Szent Koronával, „érvényesen” meg is koronáztatták. A külső szemlélő számára ez a valóságos időpontja a jelentős európai hatalmat képviselő Magyar Királyság felbomlásának, kettészakadásának, amelynek sorsát 1541-től előbb az oszmán seregek hódításai is megpecsételték, másfél évszázad múlva pedig, „az egyesült európai felszabadító seregek” győzelmét követően, a Habsburg-császárság kebeleztet be. A kétszáz évvel későbbi kiegyezés (1867) sem hozta magával önálló államiságunk visszanyerését: más hatalmi alku keretei között, más szereposztással és elnevezéssel, Osztrák–Magyar Monarchiaként, de lényegileg továbbra is a Habsburg-birodalom része maradt az egykor szuverén Magyar Királyság.

Míg a történelem az új képződményt is maga alá nem temette. Nem egészen váratlanul. Az idők beteljesedésének jeleiről Kós Károly már 1911 szeptemberében kemény sorokat fogalmazott meg: „Mi, erdélyiek már fáradtak vagyunk, a magyarországi közvéleményt pedig most nem érdekli a magyarság sorsa. De fontos az mostan, hogy egy piszkálódásból élő újság terjesztheti-e szabadon a mocskot a magyar nép között a sajtószabadság szentségének védelme alatt vagy sem. (...) A magyarországi társadalomra sohasem számíhattunk. A múltban is mi: Erdély voltunk azok, akik, ha kellett, segítséget vitünk Magyarországnak. Jutalmat ezért sohasem kértünk és sohasem vártunk.” (*Levél a balázsfalvi gyűlésről*)

Magyarságunk egyik különös jellemzője, hogy benünk, költőink, gondolkodóink, legnagyobb politikusaink tudatában és nemzetképében a csupán virtuálisan létező történelmi Magyarország máig szinte elevenebb és meghatározóbb tényező maradt, mint a testvérháborúkat, szétszakítotttságot, idegen megszállást elszenvedő, a kiszolgáltatottság terhét viselő valóságos. „Mikor

most szinte minden nemzet temet, / Sirathassam meg mégis csudálatos, / Dacos, kicsi, árva én nemzetemet. // Békételen, bűnös, büszke, bánatos: / Jaj, mióta csak sorsát éli szegény, / Az öregebbik Sors mindig rá-tapos. // Mindig kicsi volt, hős, bús, ám megmaradt, / Elválasztott és kiválasztott derék, / Igaz s mártír hazug századok alatt. (...) // Mit tagadjam? – siratom és szeretem. / Mit tagadjam? – talán ez az igazi / S ez is okatlan, de legszebb szerelem” – vall erről Ady Endre. (*A legoktalanabb szerelem*, Az utolsó hajók, 1923)

Nagyjából ötszáz éve, hogy önálló államiságunk, szabadságunk elvesztésének és visszaszerzésének „gordiuszi csomója” a legfontosabb beszédtemánk, ez áll vitáink centrumában. Az egykori és azóta is tartó hanyatlás okairól vallott nézetkülönbségek képezik értelmiségünk megosztottságának egyik fő forrását, számunkra ma is eleven aktualitás a bukás fájdalmának, orvosolható vagy orvosolhatatlan voltának kérdése. Ennek mentén húzódnak a legélesebb törésvonalak a mai magyar kulturális és politikai életben is, a szenvedélyesen egymásnak feszülő pártok nemzetképében, -stratégiájában, érdekrendszerében, különböző nyílt vagy rejtett elkötelezettségeikben. A történelmi Magyarország bekeretezett képe megtalálható ma is sok családi otthon falán, felségjelzéseként látható nem egy mai, magyar rendszámú gépkocsi karosszériáján. Ez a virtuális ország erőteljesebben élne tudatunkban, elvesztésének ténye és okai pedig jobban foglalkoztatnák képzeletünket, mint megmaradt, valóságos országunk megtartásának feladata?

A magyarság meghatározó részének a tényleges politikai helyzetétől való érzelmi elszakadottsága, a nemzet egésze iránti, a nemzeti függetlenség iránti elkötelezettsége, ez a „legoktalanabb szerelem”, az újra meg újra nekifutó, kétségbeesett változtatni akarás nemegyszer vált új történelmi tragédiák forrásává. Ezért régóta könnyű – és könnyű ma is – kihasználni és kigúnyolni minket. Ugyanakkor ez egyik legemberibb, legrokonszenvesebb, jellemvonásunk: a megmaradásba vetett remény fel nem adása. Ez az, amire csaknem minden rezonál Ady Endre költészetében: a magyarság kíméletlen ostromozása éppúgy, mint a vele való maradéktalan azonosulás, a hozzá való feltétlen hűség és a jobb jövőbe vetett – sokszor irracionális – hit.

Kosztolányi Dezső *Az írástudatlanok árulása* című esszéjében hamis attitűdnek látja Ady messianizmusát: „Gondolatvilágának főtengelye: a messianizmus. Az a tudat, hogy a világ boldogtalan, s az a hit, hogy valakinek, egy új megváltónak kell jönnie, s az majd mindent egy csapásra jóvá tesz, és rendbe hoz. Ezt a keleti miszticizmust átveszi minden prófétáló kenetességével, s megfejelve újabb szózatokkal, valami ellentmondó bölcselletté gyúrja. (...) Úgy látszik, hisz abban, hogy a Ma,

mely tegnap még dicső Holnap volt, és holnap már rút Tegnap lesz, nem hasonlít lényegében minden siralmas naphoz, mely a világ teremtése óta lepergett a boldogtalan, szenvedésre és halálra rendelt emberiség fölött...” – írja a végidőket élők kiábrándultságával Ady halálának tizedik évfordulóján (1929). Magyarország területe kétharmadának és népessége legalább egyharmadának szomszéd államok közötti felosztását követően úgy látta, hogy Ady bódult, „forradalmi” optimizmusa is segített elfedni a fenyegető valóságot. „Politikai verseit többnyire megrendelésre írta a napilapok tárcarovatába, vagy a Galilei-kör március 15-i ünnepére (...) Olyan általánosságokon nyargal, amelyeket egy névtelen vezércikkíró is átallana vállalni (...) Verseit egy költőprimadonna világbolondító mozdulatával »küldi« – nem »ajánlja« – híveinek.” Még szerelmes versei sem kerülnek el a költőtárs maró kritikáját: „egy kissé vidékies trubadúr hangja ez” – írja, amely „ritkán érzelmes. Annál gyakrabban érzélgős.” „Avult romantikájuknak”, „túlontúl édes” voltak komikumát korrigálja szerinte Ady, amikor „egy zsumnaliszta fölényével” ír a nőkről, „kis senkik”-nek, „éhes csukák”-nak nevezvén őket. Ady hiteiben a kettőséget, a mindig megszólaló kétkedést is visszásnak látja Kosztolányi: amikor az Ady-versek egyszerre mondanak igent és nemet, nem lángra gyújtják, inkább összezavarják és cserben hagyják olvasóikat.

Kosztolányi is az „obstrukció ócska szalmáját csépelő” (Kós Károly), a közvéleményt deformáló, felelőtlen sajtó-csinnadrattát (és annak értelmi szerzőit) kárhóztatja első renden Ady szerepének és jelentőségének eltorzításáért: „Amit a garázda írástudatlanok elkövettek, bűn volt az irodalom, az ifjúság, a jóhiszemű közönség és maga Ady ellen is. Lehet, hogy ez a kritika kegyetlen. De ők kegyetlenebbek voltak hozzá. (...) Amikor pápává emelték, s minden sorát kéjelegve szürcsölték a nagy nyilvánosság előtt, amikor a költőt kilökték az utcára, az irodalmi sehonnaiak bálványául, a »szürkék hegedősévé« tették őt, azzá, amivé nem akart lenni. Van azonban egy másik Ady is. Ez még mindig az előkelő szellemek, a szenvedő lelkek lírikusa...”

Tudjuk, mit kifogásolnak Kosztolányi sorai, mégis kétségtelen, hogy Ady lírájának kezdetektől a végletes őszinteség, kitarulkozás volt az egyik leghatásosabb sajátja: bűnnel-erénnyel birkózó lelkének felnagyított, szenvedélyes rajza és a kor (divatos) dekadenciájának intenzív átélése: „*Jobb nem vagyok, mint annyi sok más, / Egy beteg kornak dalosa, / Vergődöm az ellentétek közt, / De irányt nem lelek soha. / Magas, dicső eszmék hevítnek, / De elkap a tömegnek árja, / Bennem van a kornak erénye / S bennem van minden léhasága*” – írja első kötete záróversében. (*Verseik*, Debrecen, 1899)

Nem zsúrversike ez, ahogy Kosztolányi jellemzi Ady korai líráját, inkább *Az ember tragédiája* és a magyar klasszicizmus stílushatásai érzékelhetőek rajta, ezen ütnek át már felismerhetően Ady személyiségjegyei.

A megjelenített verstartalmakat Ady későbbi lírája is markánsan felrakott színekkel, de sejtető, többértelmű képekben bontakoztatja ki. Egyszer a szívárványjáró remény magasából, máskor a beteljesedett végzet mélységéből, mindig ellentétek, végletek között hanyódva. A történelmi kulisszák mögött formálódó változások személyes sorsán átszűrve, saját balsejtelmeként jelennek meg. A Kosztolányi által elmarasztalt holnap-imádásban is korának a társadalom önfejlődésébe, az ún. progresszióba vetett hitét – ezt az európai gondolkodásban a XIX. század végére meghatározóvá lett ideológiát – szóltatja meg. „A földi élet felértékelése magával hozott egy a történelem folyamán eddig soha nem tapasztalt optimizmust, mely a haladásba vetett hiten alapszik. Így Ady életfelfogása is korának ezt az optimizmusát tükrözi...” – jegyzi meg Segesváry Viktor. (*Ady és a modern kor tragikumai*)

A kor dekadenciája, betegségtudata – amely Ady sorsával már igen korán egybecsengett –, a belőle táplálkozó fájdalom és kétség („minden Egész eltörött”) ezzel az elragadtatott optimizmussal egyidejűleg kap hangot verseiben, de az utóbbi szólam az idő előrehaladtával mind jobban felerősödik. Az ellentétek egybeolvadására példa, hogy a halállal eljegyzett, az elkárhozott költő máskor a reformáció prédikátorainak hangján dörög. A féktelen bűnös kérdése átadja helyét az Isten közelségében élő ember vallomásának: „*Bennünk él s be jó hinni benne, / Ez ősz szerelembe, / Ő még a temetőn is virít, / Ő a gyermek hi. // Fölemelt és vérem lemosta, / szívem visszahozta. / Sebeimre áldóan szedett / Balsamos füveket. // Édes-ernyedten várok várva / Most már a halálra, / Szemem: övé volt, Kezem: keze, / Mindent ő végeze...*” (*Az Uraknak Ura*, Szeretném, ha szeretnének, 1909)

„Történelmünknek nincs nyersebb összegzője, mint ez a félig tanult ember, aki a fájdalom visszahagyott iszapjából ítélte meg történelmünk. Mintha az idő bozótjából jött volna, emlékezetében egymás mellé kerültek távol eső korok, s századokon eloszló tapasztalatok folytak egybe. A népről mondják, hogy bár kívül él a történelmen, amelyet vele, a rovására csinálnak, egyes hullámaid el is felejt, az egésznek a nyomását megőrzi magában. Ady magyar helyzetérzése is erre a százados sorsnyomásra emlékezik. Amit a magyar viszonyokról, magyar múltrol tud, gyanít, egy természetében hordott bizonyossághoz igazodik. (...) a történelem vele történt; ha a magyarságról beszél, csak emlékezik. (...) Ő a magyar sorsot magából beszélte: ide-oda hányt céltalansága: az ő céltalansága volt, de ha csodált valamit né-

pében, akkor is magát csodálhatta benne. Ha a magyarságot idáig a Nyugattal szemben pironkodó korcstudat gyötörte, Ady, anélkül, hogy helyzetén egy vonásnyit szépített volna, megmutatta méltóságát, melyet sorsából és természetéből meríthet. (...) Ő figyelmeztet rá először, hogy a magyarságnak a keresztyén–latin műveltség alatt kell keresnie választott rokonait, s költészete, mely egyszerre nyilall a zsidók vallásos pátosza s a görögök félbarbár zsenialitása felé, olyan láthatárt nyit a magyar vers előtt, amellyel azóta még szembeállni sem volt képes senki sem. (...) Keresetjük kapcsolatait a századvégi francia költészettel, ezek a kapcsolatok felületesek. Kortársai közt nincs senki, akihez igazi művész-rokonság fűzné (...) a művelődés folyamában, ahol mindenki folytat és folytatódik, ő egyhelyben forgó örvény.” (Németh László: *Ady Endre*, 1934)

Ha megszerzett diplomákban gondolkodunk, igaz, hogy félig tanult ember, mégis egész tudású költő Ady. A zseniről mondják: Tudja, amit sosem tanult. „A természetében hordott bizonyosság” kifejezéssel ilyesmire utal Németh László is. Az intuitív megismerésre, a szellemi szférával való azonosulás révén kapott tudásra. Ennek létét és a tapasztalati, logikai megismerésnél előkelőbb és fontosabb mivoltát hirdelve robbant be Ady ifjúsága idején a teozófia, majd a XX. század elején a belőle kiváló antropozófia áramlata az európai szellemi életbe, épp amikor a materialista, úgynevezett „tudományos” gondolkodás már önelégülten ünnepelte önnön győzelmét a hit, az „idealista” szemlélet felett. Vélhetően ezzel az eszmekörrel is találkozott Ady. Talán innen eredeztethető az az utalás, amit első, figyelmet keltő kötetében olvashatunk: a barbár ázsiaiként, Góg és Magóg fiaként bemutatkozó költő *A Tisza-parton* különös első négy sorában evvel ellentétes önarcképet rajzol magáról: „Jöttem a Gangesz partjairól, / Hol álmodoztam déli verőn, / A szívem egy nagy harangvirág / S finom remegések: az erőm.” (*Új versek*, 1906)

Bármi találó a mélység, a sorsszerűség, a végzetesség költőjére Németh László „egyhelyben forgó örvény”-metaforája, rokonalannak mégsem mondható Ady költészete. Nietzsche Zarathustrájának Adyra tett hatásáról a magyar fordítás megjelenésekor maga a költő is írt, mélyre ásva foglalkozott ezzel Halász Előd *Nietzsche és Ady* című könyvében (1942, 1995). A Kosztolányi által kifogásolt messiás-tudaton és az általa avítnak látott emelkedettségen, pátoszon túl eszmék, gondolatok, attitűdök találkozásáról is szó van. Ilyen Adynál a felnagyított, szimbolikussá növesztett költőszemélyiség és az általa kinyilatkoztatott szellem azonosulása. Ady Nietzschének az európai kulturális központokon át sugárzott, meghatározó hatását is közvetíti a magyar iro-

dalomba. Ezáltal válhatott a század első két évtizedében nálunk is korjellemzővé Ady-Zarathustra stílusa. Míg a kiábrándult modernitást képviselő fiatal Kosztolányi határozottan állítja, hogy Ady iskolát nem teremtett, és hogy modora csupán modorosság, ez a stílus hosszú időn át nem csak az azonnal megszólaló Ady-epigonok kórusára nézve volt ragályos; még a maguk útját járó, nagyra hivatott pályatársak, Kaffka Margit, Szabó Dezső, Dutka Ákos stb. írásain is érezzük a nyomát, és az őt követő költőgenerációk első intonációi is ezt visszhangozzák (Kassák, József Attila, Illyés Gyula zsengei stb.). Minden más irányzat színtelennek, fantáziátlanak, hétköznapiak tűnt dinamizmusa és harsánysága mellett. Nem csoda hát Kosztolányi ingerültsége.

A világmegváltó illúziókkal, a háborúval, a politikai jóbarátok és eszmetársak végzetes útjával való tehetetlen szembesülés és a közelgő káosz rémképével való vívódás jellemzi *A halottak élén* után *Az utolsó hajók* című, posztumusz kötet darabjait is. Köztük is szimbolikus értelmet nyert, mint egy Ady fegyverletételének, étellel való leszámolásának összegzéseként szólal meg az *Üdvözet a győzőnek* című vers, amely a magyarság, a történelmi Magyarország végleges elbukásának tudatában és a költő közeli halálának előérzetében született. A bukás mélységét exponálják az indító sorok: „*Ne tapossatok rajta nagyon, / Ne tiporjatok rajta nagyon, / Vér-vesztes, szegény szép szívünkön, / Ki, íme, száguldani akar.*” Ady tudja, hogy mennyire vehető komolyan egy ilyen kérés. Van-e győztes, aki kérésre visszafogja magát? A vers születésekor már a győztes seregek tapossák és tiporják a legyőzötteket. A negyedik sor jelen idejű száguldani akarása vajon az Ady által annyiszor megénekelte, megváltó forradalomra utal? A „*forradalomban élt*” népre, akire „*a Háborút, a Rémet*” hozták a „*Sírjukban is megátkozott gazok*”? Vagy a helyette érkező, az országot belülről is felbomlasztani készülő változásokra? Az egymásnak feszülő erők konkrét azonosítása a kor közelnézetében is megtévesztő lehetett: „...az az ostoba, hazafiaskodó, pirosfehérvölgyet rikoltozó, sűrített butaság, mely most tombolva örül, mert azt hiszi, hogy ez nemzeti forradalom, s amely egy csomó úgynevezett úriembert is meg tudott kótyagosítani odáig, hogy nemzeti szín karszalaggal nemzeti tanácsot játsszék – és végül a fejét máris emelgető vörös alvilág” – rögzíti az apokaliptikus zűrzavart 1918 telén egy kortárs, Kozma Miklós pillanatfelvétele.

A harmadik versszak háborzongató rajza Ady reális valóságismeretét mutatja, a háború véres emlékeivel hazatérteket, mint egy kitorésre, támadásra kész méhrajt látatja: „*Tompán zúgnak a kaszárnyáink, / Óh mennyi vérrel emlékezők, / Óh szörnyű, gyászoló kripták, / Ravatal előtettek, ravatal.*” Ebben a szórt rimes versben az „akar” és a

„magyar” a „ravatal” hívóríme. Ady tömören tudósít arról, amit *Egy csapattiszt naplója* című könyve utolsó lapjain a már említett Kozma Miklós is leírt. Az agyonfáradt, „*hetek óta mosdatlan, piszkos embertömeg*”-ről, „*a hónapok óta nem váltott fehérnemű, (...) szinte rothadó ruha és bakancs*” viselőiről, az ellátás és vezetés nélkül hazafelé özönlő, spányolnáthatól megtizedelt, szétzüllött seregről, amely a háború gyilkos tapasztalataival beoltott lélekkel keresi a személyes és a közös tragédia értelmét és felelőseit. A „gyászoló kripták”, és a „ravatal” szavak kinek ne juttatnák eszébe Vörösmarty „*a sirt, hol nemzet süllyed el*” sorát?

Ady saját jövő-mítoszát, utópisztikus reményeit is elsi-
ratja az utolsó stórfában: „*Mi voltunk a földnek bolondja, /
Elhasznált, szegény magyarok.*” Akár egész európai sze-
replésünk summázatának is tűnhet ez a két sor. Az „elhasz-
nált” kifejezésbe óhatatlanul beleérezzük „kihasznált” és
„elpusztított” szavaink értelmi tartományait is. A zárzó
fájdalma itt csap legmagasabbra, a beletörődés, a letett
fegyverek futama fejezi be a verset: „*És most jöjjetek,
győztesek: / Üdvözlét a győzőnek.*”

A halálos beteg szólal meg benne, a végleges vesz-
tes? Vagy a legyőzött megmagyarázhatatlan rokonszen-
ve a „győző” iránt? Olyan mértékű önkritika, amely
immár a pusztulás igenlése? Eltaposottságunk elfogadá-
sa, ha az nem jelenti a teljes eltiprást? Netán az emberi-
ség javát óhajtó remény felülmúlja a saját vesztünkön
érezett fájdalmat? Vagy csak megalkuvás? Beletörődés?
Mintaadás az „okos” behódolásra? Elegáns meghajlás,
mint párbaj végén, mikor a legyőzött lebecsátja a kar-
dot, és meghajtja fejét a győztes előtt? És innen nézve
vissza: mi a szerepük a fenyegetően zúgó kaszárnyák-
nak? Saját fiai is hazájuk, önnön maguk ellen fordul-
nak? Sem egyik, sem másik? Vagy mindez együttvéve?

Baljóslatú vers, ami még különösebb, ha ismerjük az
időközben eltelt kilencven év történelmének esemé-
nyeit és a magyar társadalomnak ezekre adott, önfelszá-
moló válaszait. Németh László *Ady Endre* című írásá-
nak utolsó sorai jutnak az eszünkbe: „*A magyar iroda-
lomnak lehetnek nagyobb alakjai, a magyar önismeret-
nek aligha van mélyebb forrása nála.*”

LENGYEL JÁNOS

cipő

*a sarokba dobva
magában dohogva
lábadozik a cipő*

*elnyűtt bőrét fájdalom
erezte s szenvedte
mit rátestált az idő*

*a sarokba dobva
magába szagolva
várja míg lába kinő*

Verem

*Aszott tested
Kórgödörbe zuhan.
Mit lázad ás.*

*Sírod a vermet,
S ki tetemed állja,
Arcán ásitás.*

Létezés

*Vagyok valami testben,
mások szemében létezem.
De én csak akkor érzem,
ha magam ellen vétkezem.*

KONTRA FERENC A heréskerti járat

Amíg a buszra várok, a virágüzlet kirakatát bámulom. Talán itt a legnagyobb a választék az egész városban. Néhányan mintha csak azért térnének be, hogy beleszívjanak egy jó nagyot a virágok illatába, a fűszeres levegőbe, mintha odabent tavasz lenne, körülsettenkedik a hatalmas, tarkasággal teletűzdelt kerámiavázákat. Mély lélegzetet vesznek, úgy sétálnak ki, és a tüdejükben elviszik magukkal az illatot.

De az is lehet, hogy az árak láttán alig kapnak levegőt, ezért sietnek el olyan gyorsan. Vannak mégis, akik maradnak, sőt türelmesen várakoznak. Ezúttal azért szaporodik fel a sor odabent a pult előtt, mert két temetésre való ikebanát raknak össze tintával felszívott margarétából, hogy jó messzire kékeljen majd a temetőben.

Egyre többen várakozunk és nézelődünk. Képzletben mindenki összevágatja magának azt a néhány szál virágot, amivel majd megörvendeztetne valakit, összeszámolja, hogy mennyibe kerül, milyen csomagolás illene hozzá, a celofán-választék nem valami bőséges, ráadásul igencsak giccses. Az igazán divatos csokrok nem is emlékeztetnek már csokorra, és vékony nyers kötéllel vannak körütekerve, amelyek nedvesség hatására kócbundát eresztenek. Mint a hajókötelek a csónakkikötőben.

Mellettem egy fiatal férfi az anyjával azon tanakodik, hogy milyen virágot vigyenek a kórházba. Mert a kismamát látogatják meg. Beszélgetésükből kiderül, az újdonsült apa mennyire büszke arra, hogy fia született. Nagyon szeretheti a feleségét, hát persze, mert a pipacs-vörös, kétségtelenül érzéki rózsák felé mutat:

„Milyen szép lenne, mondjuk, háromszálmnyi belőlük azzal a világoszöld, ritka levelű páfránnyal!”

A fiatalember anyjának arcán ebben a pillanatban végigkövethető a metamorfózis, amint érző szívű, segítőkész anyából egyszerűen pikkelyes anyóssá vedlik át:

„Nem értesz hozzá! Kórházba rózsát? Az elhervad. A páfrány pedig temetésre való. Fehér szegfűt veszünk, az illik az újszülötthöz, öt szálat, az pontosan annyiba kerül, mint a három szál rózsza.”

Beáll a megállóba a busz. Lassan poroszkálunk fel, mert sofőrcsere van, áll a motor, és várni kell. Erről a borzas szőke nőnek eszébe jut valami, de nem akad ismerős, akivel megoszthatná, ezért szabad előadást tart mindannyiunknak arról, hogy a beltérben fogy az oxigén, és ez a tegnap este történeteket jutatta eszébe, az osztrák határon albánokat csempészett egy fuvarozó

hermetikusan zárt pótkocsiban, a vajat szokták ilyenben szállítani, tulajdonképpen hűtőkocsi, csak erre az alkalomra a sofőr kikapcsolta a hűtőberendezést, hogy ne fázzanak, de a légcserejt elfelejtette bekapcsolni, tizenketten fulladtak meg, éppen egy tucat ember, ahányan az apostolok voltak, éppen karácsony előtt ez nem lehet véletlen, és a sofőr lehetett az Antikrisztus, a tizenkettes szám misztériumát felfogták?, inkább lett volna hideg, akkor biztosan túlélük, de a szerencsétlenek tehetetlenül vergődtek, mint bálnák a parton, minden megtakarított pénzüket a szabadulásra költötték, véres volt a kezük, mert utolsó erejükkel is a kamion oldalát ütötték, a tíz körmükkel kaparták, de a sofőr úgy felerősítette az esti meccs rádióközvetítését, hogy nem hallotta a zajt, a szerencsétlenek bent letépték az ingüket is, hogy könnyebben kapjanak levegőt, de hiába, a víz alatt sem bírja ki sokáig az ember, ez ahhoz hasonlít, nem gondolják?!

Ekkor egy sovány, szemüveges nő, aki eddig háttal állt neki, most idegesen szembefordul vele, magából kikelve szól rá, hogy azonnal hagyja abba, mert már nem kap levegőt, az ablakok mind csukva vannak, nagyon meleg van idebenn, és egyre rosszabbul érzi magát.

Előttem két nyugdíjas nő ül. Az egyik jólöltözött, a másikon kopott kabát, a fején horgolt sapka. Az ölében tartja a kétrészes bádóg ételhordót.

„Mit adtak ma”, kérdi kíváncsian, de alig palástolt lenézéssel a jómódú hölgy. Aligha lehet a barátnöje, legfeljebb a szomszédasszonya, mert olyan foghegyről beszél vele.

„Bableves van minden csütörtökön.”

„Nem szeretem a bablevest”, húzza el a száját.

„De én kénytelen vagyok az ingyenkonyhára, akarom mondani: a szeretetkonyhára járni, különben felkopna az állam, és nem is olyan rossz. De tényleg!”

És leveszi az ételhordó tetejét. Erre sokan odapillantanak, hogy milyen.

„Nehogy rám öntsd ezt a lötytyöt! Az elefántcsontszínű műbőr kabátomról sohasem mosnám le ezt a moslékot!”

„Ugyan, hiszen áll a busz. Majd ha elindult, visszateszem a tetejét.”

„És te ezzel jóllaksz? Nálam a macska többet megesszik ebédre.”

„Látod? Adnak hozzá két szelet kenyeret. És itt van a tetején egy jókora darab húsos szalonna!”

Az arcán kissé együgyű, gyerekes boldogság ütközik ki, két ujjával kiemeli a szalonnadarabot, csorog róla a vörös, zsíros rántás. Abban a pillanatban indul a busz.

A borzas szőke nő, aki a közelben áll, elsikoltja magát. A többiek közömbösen nézik, hogyan csusszan le a szalonnadarab az elefántcsontszínű műbőr kabátomra. A sofőr a múnépzene sugárzó adóra tekeri a rádiót.

Hógolyóval dobálják a gyerekek az ablakokat minden kanyarban. Az iskola előtt egy kislány száll fel, nagyobbacska már, harmadikos-nyegyedikes lehet, a háton is hordható iskolatáskája mindenesetre két számmal nagyobb, nehogy egyhamar kinője. Helyet foglal az ajtó mellett az éppen szabaddá vált ülésen. Pillanatok alatt elfoglalják a többi a felnőttek. Korábban is megfigyeltem már, hogy élemedett, agyonfestett hölgyek milyen agresszíven harcolnak az ülőhelyért, még akkor is, ha csak két megállót utaznak, éppenséggel annyit állhatnának, ha már a fodrászt, a pedikűröst meg a kozmetikust végigvárták. Mielőtt még sokan eltátanák a szájukat e sületlenségek olvastán, és nem kapnának levegőt felháborodásukban, mint idült betegek a tüdőgondozóban, elmondom, hogy a felnőttek gyakran nagyon is arrogánsan ragaszkodnak olyan előjogokhoz, amelyek nem illetik meg őket. Természetesen nem a terhes nőkről, a végső stádiumban levő AIDS-esekről és a hadirokkantokról beszélek, hanem a sárkányokról.

De maradjunk a konkrét példánál. A borzas szőke nő szorosan odaáll az iskolatáskás kislány széke mellé, olyan szúrós tekintettel néz a gyerekekre, hogy attól egy labda is kipukkadna. A gyerek pedig mit sem sejtve sodorgatja az órarendjét, belefeledkezik a böngészésébe, nem csoda, a fene sem tud eligazodni ennyi rövidített óra meg pedagógussztrájk között.

A borzas szőke nő megint hangos monológba kezd a mai diákok viselkedéséről:

„Bezzeg azelőtt tudták: fel kell pattanni az ülésről, ha egy felnőtt közeledik, és jó hangosan hellyel kínálni, de manapság teljesen elszemtelenedtek; ez a pimasz a füle botját sem mozdítja!”

A hölgy a didaktikájához társat keres, ne legyen annyira nyilvánvaló, hogy saját magának szeretné megszerezni az ülőhelyet. Rábök a mellé álló őszes úrra, aki a kislány fölött kapaszkodik egy jókora aktatáskával. A kanyarban idebb-odább csúszik a rúdon.

„Itt van ez az öreg ember, alig áll a lábán, a kisaszszony meg itt terpeszkedik a széken, ahelyett, hogy azonnal felállna! Mondd csak, melyik iskolába jársz?”

Az idősebb úr aktatáskáját leengedi, és meglepetten fordul a borzas szőke nőhöz:

„Miért lennék én öreg ember? Legalább olyan fiatal vagyok, mint ön. Miért bántja ezt a gyereket? Önnek legalább múltja volt... Miért gondolja, hogy ránk, idősebbekre fel kell néznie ennek a gyereknek? Én szégyellem azt, ami ebben az országban történt, a gyerekek előtt restellem magam elsősorban, ezért át szoktam adni a helyemet – nekik, mert ők nem tehetnek semmiről.”

A sugárút jelzőlámpájánál kell a legtöbbet várni, figyeltek erre az ablakmosók is, mivel néha a következ-

ző színváltásnál sem lehet átjutni a dugó miatt, lemosható ennyi idő alatt legalább három szélvédő, a suhancok fűgén dolgoznak, aztán bekopognak némi apróért, amit meg is kapnak.

A busz magasából minden jól látható. A kéregetés szokatlan módja tűnik fel. Két fiatalasszony szoptat a járdaszíveten, a kipufogógáztól szürke szmogban, jókora delfines strandtörülközőbe göngyölt csemetéiknek kibontják egyik mellüket.

A hátitáskás iskolások izgatottan kémlelik a jelenetet a buszablakból, az orrukat is az üveghez nyomják. A kéregetőknek szép hosszú, fekete hajuk van, hagyják, lobogtassa csak a szél, ettől nyújt még kiszolgáltatottabb látványt az anyaság, egyik karjukkal a csemetéjüket karolják át, a másikkal jó erősen megkopogtatják a személygépkocsik tetejét, egyértelmű gesztust téve, hogy ők bizony szoptatnak, ezért szánják már meg őket. A legtöbben a zsebükbe is nyúlnak, és adtak némi pénzt a hányatott sorsú amazonoknak.

„Micsoda szemérmelenség”, jegyzi meg a borzas szőke nő.

„Miért volna az”, kérdez vissza a valamivel alacsonyabb, szemüveges nő, aki már az elhunyt albánokról szóló történetet sem tudta elviselni. „A férfiak szeretik a szemüket a nők mellén legeltetni. Gondolom, éppen azért mutogatják.”

„De ez akkor is csalás, mert tudják, hogy a gépkocsivezetők többsége férfi, és kihasználják a tájékozatlanságukat.”

„Mi a baj ezzel, nem tilos nyilvános helyen a szoptatás.”

„Az benne a csalás, hogy a pillanatnyi látványra építenek, ami valójában megtévesztő. Visszaélnék az anyaság szentségével. Színészkedés az egész. Nézze meg jobban!”

„Nem vagyok rájuk kíváncsi.”

„De nézze csak a gyerekeket, már régen kinőttek a szopós korból, eltakarja végtagjaikat a csomagolás, csak játszanak a mellbimbóval, eszükben sincs a szájukba venni, régen nem szopnak. Ezek a lányok még nem is szültek, csak kölcsönkérték őket a pénzszerzéshez. De ez csak innen fentről, a buszból látszik. A férfiak pedig tényleg nem a túlkoros csecsemőket bámulják, amíg a lámpa zöldre vált.”

Egy kisfiú hangja tölti be egyszerűen a busz hátsó részét. Egyedül ül, akár a felnőttek, rálehel az üvegre, firkál valamit rá az ujjával, ákombákomjain át fürkészi a hógolyózó gyerekeket odakinn. Aztán befelé fordul. Mindenfélét kérdez, elmondja véleményét a néni szatyráról, csupa oroszánkirályból áll, van rajta tucatjával az ordító oroszánkirályból.

„Megint megnézzük otthon DVD-ről, ha hazaértünk, ugye, apa?”

Nem is lenne ebben a csacsogásban semmi különös, ilyenek a gyerekek, életkori sajátosságuk a kíváncsiság, a meglepő csak az, hogy a kisfiúnak nem a mamája válaszol, hanem a papája, mert vele utazik, példás családapa benyomását kelti, miért ne lenne büszke a talpraesett kisfiára. A jelenet olyan idilli, hogy többen végigjártják rajtuk a tekintetüket. Talán ezért tűnik váratlanul anakronisztikusnak a leszállás jelene.

„Gyere, kis bohóc, felemellek”, mondja a papa, lehajol a gyerekért. Ebben a mozdulatban benne van a törődés, a gyengédség, és ahogy az arcuk közel került egymáshoz, szembeötlően egyformák, le sem tagadhatja a hasonlóságot: igazi apja fia. A jelenetnek csupán egyetlen szépséghibája van. Ahogy a papa előredőlt, a farmerkabátja felcsúszott, éppen csak annyira, hogy látni engedte a derekába, pontosabban hátul a nadrágjába nyomott stukker fémes markolatát.

Volt benne valami oda nem illő. Egy lőfegyvernek még a legócskább westernben is tokja van, és a párbajhősök nem a gatyájukból rántják elő, hanem az oldalukon csüngő mives bőrtokból. Persze Kirk Douglas, John Wayne vagy Henry Fonda filmszerepe nem a fegyverviselési, illetve -titkolási szokásokról szól, ők nem sunyin hurcolták az éles töltényt, szerepük szerint jók vagy rosszak megtestesítői voltak, de nem gyávák, hanem szemtől szemben álltak ki egymás ellen. De kik ezek a buszokon, az utcákon, a kafanákban, akiknek a kabátja alatt urbánus népviseletként kivehető a kaliber sziluetdje is? A mi polgártársaink.

Ugyanitt, a kocsmasoron száll le a borzas szöke nő. A szétcsapódó ajtó keskeny sávján át látszik a puhán szállongó hó. Egy csoport pirszinges fiatal nyomul fel a buszra. Megrázzák magukat, mint a kutyák.

A sofőr rövid ujjú ingben hajt, az utasok homlokán kiütözik a veríték. Pedálra jár a mozgás, gázra és fékre, ahogy lendül a jármű lámpánál és kanyarban a végállomás felé, úgy dőlnek előrébb és hátrább az álldogálók, körülgázzák elfoglalt helyüket, mint akik nyújtógyakorlatokat végeznek. Ahogy szétnéznek az utasok között, semmi sem utal arra, hogy a mostani este szentebb lenne más, hasonló késő délutánoknál, amikor korán sötétedik, és beestelednek az arcok munkából hazafelé jövet. Nincs rajtuk semmi emelkedettség. A megszokott környezetben csak egyetlen részlet szokatlan: az átlátszó nejlonzacskó, benne kétkilónyi nagy szemű szőlővel, nagy tálba képzelt ennyit az ember egy ünnepi asztalon. Aztán a tekintetem feljebb vándorol a szőlőt tartó vékony kézen. Nem ül le, pedig volna hely a buszvezető mögött, meg éppen mellettem is. A városközponttól kifelé haladva ritkulnak lassan az utasok, sok a leszálló a vasútállomásnál, belátható az utastér.

Biztosra veszem, hogy a szőlős nő lesz a továbbiakban ennek az utazásnak a főszereplője, lógó kezében a zacskó hol ide, hol oda verődik, egyáltalán nem érdekli, mi lesz a törekeny gyümölcsből, mire hazaér vele, csak néz kifelé a behelt ablakon, mintha bármit is látna, mintha attól félne, hogy elvétí az állomást. Az áruház neonkarácsonyfája mellett haladunk el; ettől hirtelen megváltozik az arckifejezése, és cérnahangján már a szöveg is kivehető: O holy night, the stars are brightly shining; it is the night of our dear Savior's birth! Long lay the world in sin and error pining, till He appeared and the soul felt its worth. Tapintatosan ellépnek mellőle az utasok. Csontsovány alakja, földig érő fekete balonkabátja most még kiszolgáltatottabbá teszi. Az alatta ülő férfi legszívesebben felugrana, de türtőzteti magát, ráharap alsó ajkára, ettől fehér sormintát alkotnak rajta a fogai. A következő állomáson felszáll két mit sem sejtő, munkászubonyos hómunkás. A cérnavekony hangon előadott dalocska hallatán egyikőjük hangosan megkérdi:

„Hehe! Fízett valaki a produkcióért a »művésznőnek«?”

Megrökönyödve fordítja feléjük a tekintetét:

„A szótlanság senkit nem zavar? Csak ránt rajtunk a busz, mintha marhákat szállítana. Csak bámul mindenki maga elé, közben azt sem tudja, miért úsznak a bálnák csoportosan a partra meghalni.”

Az alatta ülő utas, akinek majd szétrobban feje a méregtől, most fojtott hangon megszólal:

„Aranyoskám, a következő megállónál leszállunk, nincs messze a lelki segélynyújtás, engedje meg, hogy odakísérjem! Majd tolmácsolok.”

A nő abbahagyja az éneklést, és emancipált hanghordozással kikéri magának az elmeállapotára vonatkozó célzást. Az akcentusos megszólalás meg az idegen dal-szöveg a pirszinges suhancokat is irritálja:

„Nem látjátok, hogy megkerült a drogtól?! Lökjük ki!”

Az érintett most alaposan szemügyre veszi a körülötte állókat. A szőlős nejlonzacskót átteszi a másik kezébe, amellyel eddig is a rúdka kapaszkodott. A gyümölcs a fejével azonos magasságba emelkedik, csapzott haja hasonló árnyalatú, mézszínű; szabaddá vált kezét jelentőségteljesen a kabátjába mélyeszi, hatásszünetet tart, ettől mindenki arrább kúszik néhány centivel a kapaszkodórúdon; kerek nikkelszelencét emel ki a zsebéből, a tetejét felkattintja, megnézi arcát a tenyérmű tükörben, hátratul a homlokáról egy tincset, majd gyors mozdulattal visszacsúsztatja a szelencét.

„Megnyugodtam, nem látszom sem drogosnak, sem örültnek, én vagyok az egyetlen nő most ezen a járaton. Nem szégyellik magukat, uraim?”

Elhagyunk két megállót, közben jórészt kicserélődik az utazóközönség. Akik felszállnak, nem ismerik az előzményeket. Egy csoport diák egymás szavába vágva folytatja korábban megkezdett vitáját az esti meccsről. A szőlős nő felém sodródik, megemelt álla sértődöttségre vall, rossz előérzetem támad, a hely még mindig üres mellettem. Kérdés nélkül leül, nehéz parfümillat üt át a náthámon, a szőlőt az ölébe veszi, követem a tekintetével: a nejlon alatt szétnyomódott szemek látszanak. Megpróbálom felmérni a nő korát, ahogy közelebb hajol, vastagon rúzosott ajka körül furcsán futnak körbe a ráncok, mintha borotvapengével kaszabolta volna össze sugár irányban az idő. Mély lélegzetet vesz, ettől az orra félkört ír le. Nem merek ránézni, még azt gondolnák, hogy valami közöm van hozzá, az én fejem is mindjárt kivörösödik, ha újra énekelni kezd. De nem. Halk kérdés lesz a mély lélegzetből:

„Miért indult el hátrafelé négykézláb?”

Tudom, hogy erre válaszolnom kellene valamit, talán azt, hogy egyáltalán nem mentem sehova, különösen nem négykézláb, csak itt ültem, és néztem, de már tény-

leg indulnék. De nem szólok semmit. Kiszámíthatatlan embereknek különben sem tanácsos ellentmondani. A nő ráérez tétovaságomra:

„John Fitzgerald Kennedy feleségéről beszélek, a moziból jövök, a dallasi elnökgyilkosságról szóló filmet néztem, már nem is tudom, hányadszor, azóta az jár a fejemben, hogy Jackie miért mászott ki a helyéről a rózsaszín Dior kiskosztümjében, és miért indult el a lövés után hátrafelé azon a hosszú nyitott, sötétkék limuzinon, mert olyan rossz volt neki ott ülni a hulla mellett? Onnan szedték le a testőrök a mozgó járműről. Nem gondolkodott el ezen? Maga sem tud válaszolni? Miért nem marad a helyén? Maga is elmegy?”

Egy megállóval előbb szállok le. Nézem a buszt a járdaszegélyről, a belső sárgás fény körülrajzolja az utasokat. Olyan valószerűtlen a jelenet, mint egy árnyjáték: a nő szellemalakja felé közelítenek, aki kétségbeesetten kifelé mutogat az ablakon. A sofőr gázt ad, és eltűnik az utcasarkon a heréskerti járat, féklámpái hosszú vörös csíkot hagynak a sötétben. Szemben a zöldséges kirakata tele van déligyümölcscsel, szőlővel. Talán viszek haza.

KONDOR PÉTER

Írni, szeretni

*Az én marad abba velünk,
tehetetlen mozdul az ágyon,
gyönyörű folyamat a kezünk,
két történettelen várrom,
elhiszed azt, ki lehetnék,
egymásé most a magányunk...
vagyunk,
szívünk aztán
újra két időt ver,
mert hiába,
könyöklöm vagy alszom,
valamit mindig
csinálni kell,
én az időt mondom,
ami megáll, ha hallgatok,
engedelmeskedjék
számban a nyelv.*

BOGUSŁAW WRÓBLEWSKI
Szakrum és profánum

A papköltő sosem számított kivételes jelenségnek a lengyel kultúrában. Elég megemlítenünk Andrzej Krzyczki primást a XVI. század elejéről, Ignacy Krasicki wami püspököt a XVIII. század végéről, a nemrég elhunyt Jan Twardowskit vagy Karol Wojtylát, aki egyik legjobb költői alkotását, a *Római triptichont* már II. János Pál pápáként publikálta (még hozzá pontifikátusa nem túl korai időszakában).*

Meggyőződésem, hogy napjainkban a papi hivatást is gyakorló legkiválóbb lengyel költő (és hivatásától függetlenül is az egyik legjobb lengyel poéta) Waław Oszejca. A lengyelországi kritikák (pl. Jacek Łukasiewiczé, Józef Ferté, Sergiusz Stern-Wachowiaké) mind azt mutatják, hogy meggyőződéssel nem állok egyedül.

Oszejca Kelet-Lengyelországban, a Roztocze alján született 1947-ben. A nyolcvanas évek közepéig Lublinban élt mint nagy tekintélyű lelkipásztor és író, aki a hadiállapot internáltjai javára segélyakciókat szervezett. 1974-ben debütált a sajtóban, első verseskötete pedig 1979-ben jelent meg *Zamysł* (Szándék) címmel. Közel húsz vers- és esszékötetet publikált, többek között a következőket: *Z głębi cienia* (1981, Az árnyék mélyességéből), *Listy ze strajku* (Levelek a sztrájkok idejéből; cenzúrázatlan kiadásban jelent meg 1983-ban, a hadiállapot idején Jakub Nadbystrzycki álnéven), *Ty za blisko, my za daleko* (1985, Te túl közel vagy, mi túl messze), *Powrót Uriasza* (1992, Uriás visszatérése), *Zebrane po drodze* (1998, Útközben összegyűjtve), *Reszta większa od calości* (2003, A maradék nagyobb az egésznél; ez utóbbi kötet gazdag válogatás a korábbi verstermésből jelen írás szerzőjének szerkesztésében), *Żeby nie spłoszyć* (2004, Nehogy elriasszuk). Tanít a Varsói Egyetem újságíró szakán. 1996-tól 2006-ig a több mint másfél évszázad óta a jezsuiták által megjelentetett, tekintélyes társadalmi-kulturális folyóirat, a *Przegląd Powszechny* főszerkesztője volt. Széles körben ismert mint a közszolgálati televízió és rádió munkatársa, komoly érdemeket szerzett a nyitottsággal és a toleranciával összekapcsolódó keresztény értékek népszerűsítésében. Művei többek között német, olasz és orosz nyelven is megjelentek.

Az árnyék mélyességéből kötet címe jól jellemzi Oszejca költészetének első korszakát. Annak a költői alanynak a keresztény alázatát fejezi ki, aki az árnyék

mélyéről – a tudatlanságból, gonoszszágból, a hétköznapi lét szürkeségéből a transzcendens Fény felé törekszik („a mélyeségből kiáltok hozzád, óh, Uram” – olvassuk az ismert Dávid-zsoltárban). Az alázat azonban eléggé sajátos – hajlamos a vakmerőségre is, ahogyan az például a *Zwornik* (Gyámkő) című versben is megjelenik, melyben a költő a következőképpen határozza meg az ember és a világ viszonyát:

*igen
 én vagyok a fény határa
 bennem található kelet a nyugattal
 (...)
 így együtt vagyok szakrum és profánum
 megkeresztellek Isten nevével
 amely folyvást megfejtésemre vár
 én az ember aki számodra és számomra is
 képe és hasonlatossága leszek
 ezt örömtől
 szenvedve teszem mit sem tudva tudom*

A látszólag „emberközpontú” szöveg vége nagy-szerű költői megfogalmazását adja a hitnek, amely nem más, mint Isten, az örök titok felé való törekvésünk („az örömtől szenvedve teszem hogy mit sem tudva tudom”).

Az idézett vers a papköltők alkotásaival kapcsolatos tágabb kérdéskört is érint: lehet-e és hogyan lehet szétválasztani Isten Igéjének hirdetését és a szónak (igének) mint költői alkotóeszköznek a használatát? A lengyel kulturális hagyományban erőteljesen gyökeret vert a költő prófétai szerepvállalásának (romantikus eredetű) fogalma. Létezik ezenkívül a vallási hagyomány által fenntartott elképzelés a papi személynek a világban elfoglalt különleges helyzetét, tekintélyét, társadalmi és erkölcsi kötelezettségeit illetően. Az átlag lengyel olvasó, ha nem eléggé tájékozott, hajlamos mechanikusan azonosítani a kétféle küldetést vagy elhivatottságot, ami intellektuális és érzelmi visszaéléseknek nyithat teret (a nyolcvanas és kilencvenes években Lengyelországban tucatszám jelentek meg magukat költőnek tartó fiatal papok irodalmilag nem túl értékes versgyűjteményei).

Oszejca e tekintetben a Zbigniew Herbert által a *Pan Cogitó küldetése* című versben megfogalmazott parancshoz tartja magát („örizkedj azért a szükségtelen gögtől / tekint a tükörbe nézd meg bohóc-arcodat / és ismételd: én lettem elhivatva – hát nem voltak jobbak nálam?” Gömöri György ford.). A küldetés Oszejca számára nem egyszeri aktus, hanem különféle élethelyzetekben állandóan megújuló kihívás, ezért írja:

* Magyarul megjelent: Jan Pawel II: Római Triptichon – verses elmélkedés (ford.: Zsille Gábor, Új Ember Kiadó, 2003)

*az Akrokorinthoszba
könyved szökelléssel léptek be
a lábnymokba
két szót hagytak
kövess engem*

valaki már szólott hozzám így

(Meghívás)

Az árnyék mélységéből címet azonban nem kell a versek lírai alanyának szó szerinti és végleges deklarációjaként értelmeznünk. Oszejca költészetében az ember nem Isten árnyékában él, ellenkezőleg: ami Istentől származik, az teszi lehetővé, hogy a fény rávetüljön, s így megvilágítva válik a költő érdeklődésének legfőbb tárgyává. Oszejca számos versében úgy jelennek meg az emberi gyengeségek, bűnök és tévedések, mint az emberlét reális összetevői, amelyek nélkül nem létezik az ember mint szép, szeretetre méltó egész (pl. a *Syn Marnotrawny – Rembrandt* [A Tékozló Fiú – Rembrandt], *Maria Magdalena – Antonio Canova* [Mária Magdolna – Antonio] – ahol nem véletlen az ecset és a véső mestereinek jelenléte). A *Mnie się nie lekaj* (Tőlem nem kell félned) című szép vers címzettje Júdás – a leggyarlóbb ember.

E perspektíva drámai csúcspontjával találkozunk az *Uriás visszatérése* című költeményben, amely Dávid lelkiismeret furdalásokkal teli monológia – vissza kell szereznie annak a katonának a szeretetét, akit elárult, megcsalt parancsnokként (és barátként), mert ez a feltétele annak, hogy megbékéljen Istennel és önmagával.

A *Levelek a sztrájkok idejéből* című kötetben (1983) az igaz ügy nevében tiltakozó munkásokat és egyetemistákat megszemélyesítő lírai alany a „barátom” szóval fordul politikai ellenfeléhez és potenciális gyilkosához. Formai szempontból ez a ciklus már Oszejca költészetének második évtizedét előlegezi. Ezt nagyobb lélegzetű költemények, ciklusok, terjedelmesebb formák fémjelzik, amelyek – nem csupán érzelmi hőfokkal, de tömörített intellektuális töltéssel is – a nagy romantikus monológokhoz kapcsolhatók. A nyolcvanas évek különleges korszakot jelentenek Lengyelország, de a költő szempontjából is, aki 1985-ben meghozza pappá szentelése óta legmeghatározóbb döntését: az illetékes püspök fennhatósága alá tartozó plébánosi hivatást jezsuita szerzetesi hivatásra váltja fel. Elhagyja a lublini földet, amelyet azután is mindig szeretettel emleget, megjárja Kaliszt, Gdyniát, Poznańt, Toruńt, míg végül hosszabb időre Varsóba kerül.

Hasonlóan heves változások mennek végbe ekkoriban a szerző lelki biográfiájában is. Legteljesebb kife-

jezője ennek a *Biały walc* (1986, Fehér keringő), amely az istenhit krízisét, az értékrend összeomlását s annak fokozatos újraépítését mutatja be: a kétségbeesett lázadás helyett békülünk meg a világgal, tudomásul véve a mindenütt jelenvaló halált – minden halál új élethez szükséges energiákat mozgósít, e tekintetben a természet rendje megegyezik az eszkatalogikus renddel.

Az 1994-et követő bő évtized a rövid formákhoz, pillanatfelvételekhez történő visszatérés, sőt e tendencia elmélyítésének időszaka. Az egymást követő válogatásoknak már a címei is erről tanúskodnak: *Z dnia na dzień* (1994, Napról napra), *Zebrane po drodze* (1998, Útközben összegyűjtve), *Żeby nie spłoszyć* (2004, Nehogy elriasszuk). Ez utóbbiban arról van szó, hogy ne riasszuk el a pillanatot, amely ha közönséges is, ha mindennapi is, a maga módján szép vagy drámai, ne riasszuk el az érzelmet, amely megmenekülhet a versben.

Oszejca egész költészete arról győz meg bennünket, hogy a mai keresztény ember számára, de bármely érzékeny ember számára sem létezik a szakrumra és profánusra történő felosztás, hogy az ember földi drámájára való nyitottság szenteltetik meg.

Ilyen lelkiállapotban keresi a költő a mindennapok felszíne alatt rejtőző titkokat. A *Reszta większa od calości* (2003, A maradék nagyobb az egészénél) című verseskötet utószavában írja:

Nem tudok és nem akarok semmit sem tenni az ellen, hogy a csillagok és az édes körték helyett jobban érdekelnek a kozmikus fekete lyukak, ahogyan annak idején a mezsgyén növő körtefának az odúja is izgattott, amelyet szalmacsutakkal tömtek be az eső elől. Szörnyű volt arra gondolni, hogy bele lehetne esni, ám a félelem csak növelte kíváncsiságomat – mi lehet ott benn? Mert valaminek lennie kellett, méghozzá a mindennapi világon túli valaminek, hiszen az üresség, a semmi – nem létezik.

Nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy Oszejca költészetét össze ne vessük egy másik kiváló papköltőével, a Lengyelországban igen népszerű, matuzsálemi korban nemrég elhunyt (szül. 1916-ban) Jan Twardowskiéval. Utóbbinál szép számmal találunk kifejezetten poentírozott alkotásokat, versei gyakran kezdődnek olyan kérdésfelvetéssel vagy feltételezéssel, amely „előkészíti” a záró poént. Oszejca jóval ritkábban alkalmazza ezeket a fogásokat. Twardowski költői technikájára valószínűleg hatással volt a retorikai hagyomány, Oszejcánál viszont határozottan lírai tradícióval van dolgunk. Jól látszik ez a két költő műveinek tematikai rétegén csakúgy, mint érzelmi skáláján. Twardowskinál nem találunk olyan megragadóan személyes hangú verseket, mint

Oszajcánál a korábban már említett *Zwornik* (Gyámkö) vagy a *Jutrznia* (Hajnal), illetve a *Wypadło w niedzielę* (Vasárnapra esett).

Ami viszont összeköti Jan Twardowskit és Waclaw Oszajcát (és talán minden papköltőt), az a szóhoz fűződő ambivalens viszony: egyfelől erőteljes hit a szóban, a szavak gyógyító erejében, másfelől mindkettejüknél felbukkan néha valami ezzel ellentétes állítás – a szó iránti bizalom hiánya, az a meggyőződés, hogy a szó tökéletlen: „de hiszen a szavak összessége miatt van, hogy csak a fele látható” – írja Twardowski a *Wyznanie* (Hitvallás) című versben; bűn az életem, pedig beletörődtem, hogy a kenyér és a szó legyen a jussom” – ez pedig Oszajca paradox hitvallása a *mówią* (mondják) című versből. A két szerző költészetének egyik központi szervező ereje a bibliai és költői beszéd (szó) koncepciói és funkciói között lévő feszültség.

Az európai kultúrkörhöz tartozó olvasók szélesebb köre szempontjából fontos tény, hogy még az úgynevezett vallásos lírához sorolható Waclaw Oszajca-versek is inkább költészeti, mintsem vallási viszonyrendszerben olvasandók. Nem követelnek több bibliai ismeretet, csak annyit, amennyi minden mai ember kulturális tudáskincsének nélkülözhetetlen része. Ugyanakkor viszont arra kényszerítik az olvasót, hogy mozgósítsa minden irodalmi érzékenységét, legyen képes friss szemmel tekinteni a minket körülvevő világra, a szeretetre, halálra, gyermekkorra, öregkorra, a történelemre, a műalkotásra.

Szenyán Erzsébet fordítása
(a versrészleteket
Kovács István fordította)

WACLAW OSZAJCA
Vasárnapra esett

*anyám nem akarta
felforgatni a hétköznapiak rendjét
vasárnap szült meg engem
nem akarva egyetlen embernek
testem és lelkem mindörökre eladni
nőtleniséget fogadtam
nem akarva taplóként
egyetlen ághoz nőni
nem építettem házat*

*ma úgy vélem hogy bizonyára vétkeztem
mert valóban nincs ház
és benne asszony akinek
első és utolsó embere lehetnék
és nincs gyermek
akinél szebb és okosabb gyermek
egy se volna*

*vagyishogy rosszul cselekedtem
mert hiszen bűn csökkenteni a csodát
ha még oly gyenge fény sugarral is
mit lehessen tenni
mindig a tűző nap elől
húzódik árnyékba az ember
ott több az élet*

Tőlem nem kell félned

Júdás
tőlem nem kell félned
nem vetek rád követ
nem nyálazlak össze könyörülettel
babérkoszorút
se akasztok nyakadba

társad vagyok
pihenjünk meg Júdás
telepedjünk le az útjelzőre
ha úgy is ugyanoda tartunk

belevakultunk Júdás a fényözönbe
tőlem még előbb te
minthogy idősebb vagy és bölcsebb
tudott az az óra
amikor a Pásztor kiragadja a bárányt
a farkas álkapcsából

beszélj Júdás
tőled akarok tanulni
hallgatsz
hát igaz
már mindent elmondtál
amit mondanod kellett
időd lejárt
rajtam a sor
gyónom neked Júdás
hogya továbbra is kedvtelve hordom testemben
a fizetségért meggyalázott vért

a hazug csókoktól
felpuffadt ajkakat
s mindenesetre ruhám alatt rejtegetem
a kötelet neked vagy másnak
naponta megszámlálom amit félretettem
elegendő-e a bűnre
suttogva szólok mert berekedtem
kikiáltozva az el nem hitt igazságot

Imádkozom hozzád Júdás
tedd hogy ne dűljam szét
az evilági rendet
hogya az Istent ne kábítsam
az ima ezüstjeivel
hogya barátaimat ne terheljem
álmaimmal
és türelmesen meghallgassam ellenségeim
hogya a megtérítésig cipeljem a bűnt
hogya akkor is szeressek
amikor nyakamba húzom a hurkot
azért is imádkozom hozzád
hogya ne jöjjenek rosszkor
s hogya megjönni egyáltalán képtelen legyek

add ide amulettedet
meg akarom csókolni
és meg akarom jegyezni
a vérrel beléírt ígét

barátom miért jöttél

Gyámkő

igen
én vagyok a fény határa
bennem találkozik kelet a nyugattal
észak a déllel
elég egyetlen léptem
és már odébb toltam
odébb vittem magamban a delejességnek
és fényességnek ezt a gyámkövét
én vagyok
az ősföld és az ősóceán

az élet kezdete tűzben és vízben
lélekben és testben
így együtt vagyok szakrum és profánum
megkereszteltek Isten nevével
amely folyvást megfajtásomra vár
én az ember aki számodra és számomra is
képe és hasonlatossága leszek
ezt örömtől
szenvedve teszem hogya mit sem tudva tudom

A Tékozló Fiú – Rembrandt

*Kerülő utat tettél és
túl későn érkeztél
amikor atyád hosszan nézett
utánad és megnémult a csöndtől
most ujjbegyeivel próbál meglátni téged
mindhiába
ujjai belegöbbedtek a rózsafüzérbe
érted*

öcsém akit nem ismerek

*a legkisebb fiút
atyám te temetted el
magad vitted deszkapólyában
bő hálóingben és ingecskeben
te keresztelted meg homokkal
felkented őt könnyeiddel
te magad voltál
teremtője és sírásója
ahogy az atyához illik*

igaztalan végítélet a napraforgótáblán

*végtelen számú napraforgó
megannyi aranykoronával ékesített
szent isten kiválasztottja
követi szemével a felhős égbolt
fölé emelkedő urat*

*amíg leszáll az est
az elragadtatás kitekeri nyakukat*

*dicsfény nélkül fekete magoktól súlyosan
az elvirágzottak menekülnek meg
amelyek a föld nehéz istenének
sötét arcába bámulnak*

Mária Magdolna – Antoni Canova

*a vétkező asszony görcsbe rándult ujjakkal
kifordított kézfejét combjain pihentette
a nyitott markok mint üres illatszeres tálacskák
és beléjük csermelyeznek könnyei
határfolyam
a kétféle szeretet között*

A Levelek a sztrájkok idejéből ciklusból

nem

ma nem félek a nagy szavaktól
még ép' hogy csak csíráznak bennünk
mint a mákszem

ezredes úr

mondta
hogy nehezemre esik az érckereszteket és az érdem-
jeleket feltűzni
hiszen emberölésért kapja őket az ember
úgy gondoltam akkor
érezgős a vénember
lám ezt teszi a hősökkel az agyérelmeszesedés

ma én gubbasztok a lövészárookban
nem lövök
nem gyilkolok
de
a repeszt hordani fogom magamban

professzor úr

biztosan emlékszik arra az egy évvel ezelőtti estre
amikor a Mazúri-tavakon vízbe fulladt egy diákunk
akkor arról beszélgettünk hogy az egyetemistáknak
elég a vodka, a diszkó és a szeksz
több se kell a boldogságukhoz
róluk szólva meg se fordult a fejünkben
hogy a nemzedékünkhöz mérjük őket
nem is beszélve a háborús ellenállók nemzedékéről

hát kolléga úr
bizony tévedtünk
azon az este megfélekedtünk
egy dolgról
hogy mi tudtuk ki kicsoda
kit kell lelőni vagy kopaszra borotválni
ma
mindegyikük
bíró és végrehajtó egy személyben
és egyetlen paranccsal se menthető fel a lelkiis-
meretük

barátom

írod hogy ez örültség
hogy mindösszesen harminc százalék
hogy törvénysértők vagyunk hogy aláássuk az
államot
stb

annyi éven át tartó törvényesség alatt a száza-
lékokról
te és a tieid döntöttek
azok után akik valószínűsíteni akarták őket
vértócsa maradt az aszfalton
a zászlókon
de leginkább az emlékezetben

nem jövünk hozzád zárt sorokban
nem lepünk meg váratlanul
mi magunk építünk magunkból falat
a sarkukból kiemelt ajtók helyén
az engedélyekhez nem kötött jogokban hiszünk
légy egészséges és gondolkozz el azon
és mérlegeld azt
ellened vagyok-e vagy érted

***

ma tizenöt órakor befejezzük
de nem lesz semmiféle aláírás
és biztos hogy senkit se emelnek vállra
már nem hiszünk
a becsavart töltőtollak idejében
és az ígéreték pecsétjeiben

magunkra maradunk
és magunkban írjuk alá és pecsételjük le
a lelkiismeretünkkel kötött megállapodást

Kovács István fordításai

„Mesterséges hold vagyok”

Beszélgetés L. Simon Lászlóval

Miközben a januári zimankóban vonaton – a zónázón – Agárdra utazom, azon töprengek, hogy mit is akarok én egy gazdálkodótól. Az életem eddig valahogyan úgy alakult, hogy sem gazdával, sem sztriptíz táncossal, sem pilótával – jöllehet mindhárman a suhanó szabadság, az *emelkedés* letéteményesei – nem készítettem interjút. Mindmáig az irodalom, a művészet vonzott, halhatatlanjait és kevésbé halhatatlanjait próbáltam szolgálni. Amikor L. Simon Lászlóval az Agárd és Gárdony határában fekvő *birtok* havas útjait, bekötőit taposom – balról megmetszett bodzafák (bodzafaterdő), jobbról kivágott meggyes („nem szerette a földet, átmenetileg kukorica lesz vetve a helyére”) és középujt szinte az égben folytatódó szőlők –, eszembe jut ódzkodásom. És rögtön el is szégyelltem magamat. Hiszen L. Simon László, a gazdálkodó nem csupán a gyakorlati dolgok kivitelezője-tudora, hanem az avantgárd indíttatást megőrző érzékeny lírikus is. Költő, vizuális művész, tipográfus, szerkesztő. Több diplomája van (magyar–történelem szakos tanár, felsőfokú kulturális menedzser, szőlész–borász mérnök). Még a negyvenet sem érte el, de már nem mindennapi életművet tudhat maga mögött. Karakteres poéta, remek könyvborítók és folyóiratfedelek (Magyar Műhely, Kortárs, Szépirodalmi Figyelő) tervezője, számtalan antológia (*vizUállásjelentés; Munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég* stb.) szerkesztője, tanulmányok, esszék szerzője. Minthogy mozgékony, egyszer a Holdon van (konferenciát szervez), másszor a Vénuszon vezet valamilyen tanfolyamot. Közéleti munkája mellett a Magyar Írószövetség szolgája: titkára is. Mikor a családi házban leülünk beszélgetni – vendéglátóm előtte jól megrakta fával a vegyes tüzelésű kazánt –, megkérdezi: *iszol-e egy pohár bort. Majd a végén – mondom, de akkor még nem sejtettem, hogy addigra, minthogy sok megbeszélni valónk van, százszor ki fog száradni a szám.*

– *Egy írói életművet, amely a magatartásforma kivetítője is, mindenféle képpen meghatároznak az ősök. Úgy látom, fantasztikus őseid vannak – most nemcsak a táltosokra és a varázslókra gondolok, hanem a különféle katona- illetve vitézkedő emberekre is –, hogyan élnek az emlékezetekben? Gyönyörű családi képeket láttam, nyilván írsz is róluk, miképp maradtak meg a családi legendáriumban ezek a zseniális emberek?*

– Az ember a saját őseit nagynak, fontosnak és szépnek látja – így vagyok ezzel én is. Valószínű, hogy mások nem látnak különöset az én felmenőimben, illetve másoknak is

ugyanilyen különlegesek a felmenői. Szerencsére az apai nagyapám, aki viszonylag korán született (1909-ben), nagyon hosszú életet élt, mert 92 évesen halt meg. A szocializmus éveiben viszonylag korán nyugdíjba ment, én pedig nagyon sok időt töltöttem náluk. Amikor az öcsém született, hónapokat voltam a nagyszüleimmel, az ekkor megalapozott sárbogárdi együttlétek rendkívül sok beszélgetést eredményeztek. Nagyapám egyébként ügyvéd volt, de politikai okokból elvették a működési engedélyét, a nyugdíjazása előtt már a járásban sem adtak neki munkát; az utolsó években Sárbogárdról Bicskőre kellett költöznie, hogy egyálta-

(Bakos Zoltán felvétele)

lán nyugdíjat kaphasson. Ezt követően inkább már otthon múltatta az időt. Négy dolgot csináltunk együtt, melyeket mindmáig őrzök. Az egyik: rendkívül sokat mesélt, és én szájatva hallgattam. Már tudtam írni, a történeteit mind lejegyeztem. Talán meg is van valahol ez a füzet.

– *Hány éves voltál ekkor?*

– Kilencéves. S nagyon sok minden a fejemben is megmaradt: dédszülekről, úkszülekről olyan történetek – például Kossuth Lajos menekítése, amiben az egyik őszám részt vett Fejér megyében –, amelyek számomra csak legendák voltak. Nagyapám mindenre emlékezett, mindent összeszedett. Ezeket írogattam le az említett füzetbe. Amikor Kossuth Lajos Bölcskére menekült, akkor valamelyik őszám, azt hiszem, a Mányoki ágon lévő segítette (meg is állapítottuk egyszer Mányoki Endrével, akinek a családja szintén Sárbogárdról származik, hogy valahol az úkszüleők fölött vannak közös rokonaink). A hagyományhoz való ragaszkodás, az őszám élete utáni kutakodás így vált meghatározóvá az életemben. Nem volt ez tudatos dolog, a beszélgetések révén alakult így, s ennek jelentőségét a magam számára csak egész későn ismertem

fel. A másik foglalatosságunk? A játék. Két játékot űztünk: az egyik a sakk, aminek a hatására én sokáig versenyszerűen is sakkoztam (ebből már nincsen semmi, mert már több mint tíz éve nem is ültem sakktabla mellé, nem is mernék). Általános iskolás koromban az agárdi MEDOSZ SE 12. táblásaként a felnőtt bajnokságban játszottam, s persze edzésekre is jártam. Mindmáig megvan a sportkönyvem is. Emlékszem, gimnáziumban az első testnevelés-órán ki kellett a sorból állniuk azoknak, akik kék könyves, azaz leigazolt sportolók voltak. Én is kiálltam, de mikor mondtam, hogy sakkozó vagyok, jól kinevettek, de szerencsére a tanárunk határozottan megvédett, kiemelve, hogy csak abban különbözöm a többiektől, hogy nem kell sportorvosi vizsgálat a rajtengedélyemhez. Másik kedvenc játékunk a malmozás volt. Ezt hihetetlenül sokat játszottuk, nagyon szerettük. Egy fehér papírra rajzoltunk egy malomtáblát, s szinte napestig húzogattuk-tologattuk rajta a fehér meg a

barna babokat. A harmadik közös foglalatosság, hogy rendszeresen kimentünk a pincébe – innen a borszeretet. Sárbogárd külső területén volt a Kossuth-hegy, a hegy megjelölés persze eléggé vicces, hiszen a szőlőkhöz biciklivel közeledve sem érezte az emelkedőt az ember. Nagypámnak nagyon szép kis préháza volt, hangulatos és rendezett szőlővel – ahol sokáig mindent maga csinált –; ami azért fontos, mert így mindenhez erős érzelmi kapocs fűzte, például minden egyes vágónak saját nevet adott. A vágó tájszó, nem mindenhol ismerik, hasonló jelentésű, mint a dülő, csak jóval kisebb egységet takar. (Ezek tulajdonképpen az egymástól utakkal is elválasztott művelési területek, egy-egy vágó egy-egy szakasz a szőlőben.) Tehát mindegyiknek saját neve volt, az első volt „Préház-vágó”, azért, mert itt préház közeli szőlők voltak. A második az „Irsai-vágó”, mert ebbe Irsai Olivér szőlőt telepített a nagypám. A harmadik vágó nevére most hirtelen nem emlékszem, a negyedik pedig a „Diófavágó”, benne két nagy diófavá. A szőlőben volt egy nagy betonkád, abban kevertük a permet-szert (régen csak réztartalmú szerekkel permeteztünk, abban oldottuk fel a rézgálicot), és a körül már alig volt szőlő, csak málna, ribizli és egres, valamint hatalmas mogyoróbokrok. Ez volt az „Unoka-vágó”. Ide kis fapadokat csinált vagy csináltatott a nagypám – ez volt tehát az unokák birodalma. Ebbe a szőlősbe mindig kiruccantunk a nagypámmal kettesben, kezdetben biciklivel, aztán amikor már nem tudott olyan jól járni, mert fájt a térd, akkor busszal. Volt egy rituálénk: mindig azzal kezd-

„Simon Salamon és Sebestyén Mária apai dédszüleim a XX. század elején”

tünk, hogy a préházban kibontottunk egy-két olajos halat – a szekrény tele volt konzervekkel. Leültünk a hatalmas malomkőasztal mellé, és beszélgettünk, játszottunk, aztán lementünk a pincébe. Üres kézzel sosem tértünk vissza, egy demizsonnyi bort mindig magunkkal vittünk.

– *Tehát az elméleti felkészültséged – mert a sakk és a malomjáték nyilván a gondolkodásnak egy külön formája – már nagyon korán itt megalapozódott. A borkultúrához való vonzódásod is, végső soron gazdálkodó lettél, innen eredeztethető?*

– Nálunk mindenki gazdálkodó volt. A szüleim, nagyszüleim, mindkét ágon a dédszülők és a felmenők is. Dédnagypám Sárbogárdon a református közösség oszlopos tagja, nagyon ismert gazda volt, akit persze kuláknak minősítettek. Több száz holdon gazdálkodott; mindezt saját erejéből érte el, tehát nulláról kezdte az első világháború után.

– *A nagypádnak az édesapja?*

– Nem, a nagyanyámé. Az apai nagyanyám édesapja, Huszár Gábor. Az apai dédnagypám hősi halált halt az első világháborúban 1914-ben, a nagypámék tehát árván maradtak. A családuknak viszonylag ismert volt a környéken, ma is gyakran járok Cecére és Sárbogárdra a temetőbe,

„Huszár Gábor és Szönyegi Teréz dédszüleim az 1920-as években Sárbogárdon”

sokszor találkozási ismerősökkel, távoli rokonokkal. Legutóbb Mezőfalván a faluházban folytatott beszélgetés után jött oda hozzám egy addig nem ismert rokon, aki meghívott a szüleihez. A falatozás közben hamar előkerültek a szekrényből nagyapámnak a két világháború közti újságokból kivágott fotói. Ezen nagyon meglepődtem. Visszatérve a sírokra, az egyikre például úgy írták fel a szépapám, Simon Sándor nevét, hogy elé került egy rövidítés: az N. a nemesi származást jelölte, de ennek nem kell különösebb jelentőséget tulajdonítani, hiszen a kiterjedt családba kisbirtokosok, kismemesek, kétkezi emberek tartoztak, de volt iparos is, a Simon dédapám például kalaposmester volt. Értelmiségi pályára nagyon kevesen jutottak el, az anyagi nehézségek miatt is, de értékes és szorgalmas emberek voltak, akárcsak édesanyám kisparaszti felmenői is.

– *Egyik írásodban említet, hogy az ősök vitézkedtek...*

– Volt egy hagyomány a családban – amit én aztán többé-kevésbé fel is fejtettem, mert gyerekkoromtól kezdve ezzel tömte nagyapám a fejünket –, miszerint Simonyi óbester, vagyis Simonyi József báró a rokonunk. Gyerekként sosem értettük, hogyan lehet rokonunk Simonyi József, mikor nem is az a neve, mint a miénk. Aztán később kiderült, hogy valójában Simon József volt az eredeti

neve, s akkor lett Simonyi, amikor vitézségéért báróságot kapott. A XIX. századi Nagy Pál írta meg Simonyi óbester első életrajzát, ez alapján született meg Jókainak *A legvitézebb huszár* című elbeszélése, amelynek könyvformájú első kiadása itt lapul valamelyik fiókban. Az óbester a magyar kultúrában és a katonahagyományban – főleg Jókainak köszönhetően – eléggé ismert, a családi legendáriumnak pedig nagyon fontos része, nagyapám is azt mondta: ő a férfivá válásunk talpköve. S persze nagyapám is huszár volt. Különben jól elszóraztam, amikor a családfát visszavezettem 1637-ig. Természetesen minden férfi őszám katonáskodott, kivéve édesapámat, aki nem lett katona valamiért. Még a katonakönyve is megvan, nem tudom, miért nem vitték el. Láthatad a falon az anyai ágon lévő őszám 1879-ben kiállított obsitját. Szántó János honvéd vég-elbocsátó okirata szerint összesen 12 évet 7 hónapot 16 napot szolgált a 48. gyalogezreden, ezzel a törvényszabta sorhadi és honvédségi védkötelezettségének teljesen eleget tett. Hol van már mindez, amikor hozzátartozott a magyar élethez, a férfivá és a felnőtté váláshoz a katonáskodás, a haza megvédelésének a képessége? Ha

„Nagyapám, dr. Simon Ferenc a huszáregyenruhájában”

a helyzet úgy hozta, őseink egy pillanatra sem gondolkodtak azon, hogy ez kötelességük-e vagy sem, hanem fegyvert fogtak. Az említett kulák dédnagyapám az egyik legfontosabb Fejér megyei alakulatnak, a székesfehérvári 69-es császári és királyi Hindenburg gyalogezrednek, azaz a 69-eseknek volt a katonája. Végig is harcolta az első világháborút, szerencsére ő hazatért, ahogyan az anyai dédnagyapám is. A családdal kapcsolatos dokumentumokat, könyveket, iratokat a későbbi feldolgozás reményében már rég begyűjtöttem, akár a családi emlékként őrzött feliratos csákvári kancsókat, fényképeket, s persze még egy sor – nekem értékes – kacatot.

– *A gyűjtőszenvedélyed már gyerekkorban jelentkezett?*

– Édesapámtól örököltük a gyűjtőszenvedélyt. Hatalmas bélyeggyűjteménye volt, ami ránk szállt. Nem is tudom, mit fogunk kezdeni vele. Gyerekkoromban az ő hatására én is gyűjtöttem bélyegeket, de aztán az nem érdekelt. Egyedül az illetékbélyegek izgatták a fantáziámat, de azok is csak azért, mert rajtuk volt a magyar

„Huszár Gábor dédapám és családja, Sárbogárd, alsótöbörzsöki tanya, 1933. június 4.”

„Nagyapám, dr. Simon Ferenc (jobbról) a bátyjával, Simon Gáborral”

címer (mármint a régiken a királyi címer). Azokból nekem is van egy szép sorozat. Ráadásul apám nemcsak bélyegeket gyűjtött, hanem mániája volt az „R”-betűs ajánlott cetlik beszerzése is. Régen azok is külön bélyegként jelentek meg, mindegyiknek saját sorszáma volt. A bélyeggyűjtőkön belül külön klikk foglalkozott velük. Ha a bélyegektől egyszer majd meg is válunk, az „R” betűket meghagyom, mert ezek még művészetileg is izgalmasak. A sok ugyanolyan kinézetű „R”-ek sorozata szinte egy kortárs képzőművészeti koncept-művé áll össze. Apám magyar pénzeket és érmekeket – de csak fémpénzeket, a papírpénz nem érdekelte – szintén gyűjtött. Külföldi pénz csak olyan van a gyűjteményében, amit én kaptam valakitől, és neki adtam. Az Árpád-kortól napjainkig húzódtott a skála. Óriási gyűjtemény, nagy része rendszerezve sincsen, hogy mi lesz a sorsa, magam sem tudom. Különös, hogy az édesapám a hatásomra kezdett el az ásványokkal foglalkozni. Az általános iskolai földrajztanárom szerette az ásványokat, és egypáran az iskolából elmentünk vele ásványgyűjtő túrákra. Szép nagy gyűjteményt hoztunk tehát

közösen össze, ez a mai napig is megvan, javarészt dobozokban, elcsomagolva. Javasoltam a gárdonyi polgármesternek, hogy egyszer majd hozunk tető alá egy állandó kiállítást, amelyhez felajánlom a gyűjteményemet.

– *Mondtad, hogy rendszerezni kellene, mert hatalmas az anyag.*

– Az egész Kárpát-medencére kiterjed, de még azon túlra is. Gyakran mentünk Sümegprágára az anyai nagyszüleimhez, az utat sokszor megszakítottuk egy kis meddőhányó menti kutakodással, hiszen több külszíni bauxitbánya meddőhányója mellett haladtunk el. Különben Gánttól Halimbáig, Nyirádtól Sümegig számos bányában megfordultunk, gyakran döbbenetesen veszélyes helyeken, magas és meredek falakon gyűjtöttünk. Amit a gánti bánya vagy a nyirádi Sándor-lencse agyagrétegből kivéstünk, az maga a

gyönyörű gipszrózsákat szedtünk ki, hiszen a puha agyagban szabadon nőhettek a kristályok. Ezeket szépen óvatosan az agyaggal együtt szedtük ki, majd otthon óvatosan kimostuk őket. De nemcsak ásványokat, hanem kővületeket is gyűjtöttünk, ezek is mind megvannak valahol.

– *Több ezer darabból áll a gyűjteményed?*

– Nem hiszem, sosem számoltam meg őket. A lényeg a gyűjtés volt, a közös elfoglaltság, az édesapámat belevittük ebbe, aztán ő vitt bennünket mindenhova kocsival. Nagyon élvezte, minden hülyeségre rá tudtuk beszélni. Egyszer például találtam egy fél cementes zsáknyi nagy követ, amin volt egy körülbelül fél centiméteres repedés, ott látszott, hogy valószínűleg van a kőben egy nagy csiga. Megkértem, vigyük haza. Alig tudtuk berakni a Wartburg csomagtartójába, de hazavihettük. Már egészen korán komoly szakirodalmat gyűjtöttem össze, ezek ismeretében megfelelő szakmai módszerrel otthon nekiálltam kibontani a kőbelet a körülötte levő más állagú üledékes kőzetből. Talán tizenhárom éves lehettem ekkor, komoly fizikai megterhelést

jelentett a több napos aprólékos munka, de megérte, gyönyörű kővületet, egy harminc-negyven centiméter közötti Campanile kőbelet sikerült kibontanom. Ezek a kőbelek úgy képződtek, hogy a csiga vázába belekerült üledék megkövesedett, majd később a meszes váz lekopott. A gimnáziumban rábeszéltem a földrajztanáromat, hogy rendezzünk ásványkiállításokat, így vált rendszeressé „A hét ásványa” a tanári szoba előtti folyosón. Hétről hétre bemutattam a gyűjteményem egy

„Anyai nagyapám falusi színjátszóként (álló sor balról a második), Sümegprága, 1942”

csoda. A külszíni fejtéseknél egymást követő sorban látszanak a különböző kőzetretegek, az agyagcsíkokból

fontosabb darabját, s melléjük kézzel írtam jellemzést. Ekkor mindenki azt hitte, hogy geológus leszek, hiszen a Kárpát-medence ásványainak nagy részéről alapos tudással rendelkeztem, ma is tudom a nevüket, a kristályszerkezetüket, a képletüket. Ásványbörzékre jártunk szerte az országban, cseréltünk, adtunk, vetünk. Édesapám igazi kereskedői vénával megáldott emberként a börzék végén egy-egy nagyobb tételt megvásárolt az erdélyi román árusoktól; amire nem volt szükségünk, azt elcseréltük vagy továbbadtuk. Alapító tagja voltam az ásványgyűjtőket tömörítő Magyar Minerofil Társaságnak, aktív ugyan már nem vagyok, de húsz éve rendszeresen fizetem a tagdíjat. A tatabányai geológiai szakközépiskola minden évben

rendezett egy ásványhatározó versenyt, amelyet az egyik évben meg is nyertem. Úgy, hogy a geológiai szakközépiskolásokat is megelőztem.

– *A kezdedbe adtak egy ásványt...*

– Meg kellett határozni, hogy mi az. Le kellett írni a kristályszerkezetét, a legfontosabb tulajdonságait, a képletét, megmondani a keménységét. Az úgynevezett Mohs-skála (a XVIII–XIX. század fordulóján élt tudósról, Friedrich Mohsról kapta a nevét) egytől tízig osztályozza az ásványokat. A tízes, vagyis a legkeményebb a gyémánt, a már említett gipsz például kettős, azaz nagyon „puha”, körömmel karcollható. A kvarcok nagy része, mint az ametiszt, a citrin, a füstkvarc hetes keménységű, ezek már megkarcolják az üveget. Az ásványtani szerelem eredménye-

képpen megpályáztam a veszprémi egyetem szilikát tanszéke által tehetőségi diákoknak kiírt pályázatát, így kutathattam is. Agárdról busszal jártam Veszprémbe, ahol különféle vizsgálatokat végezhettem. Csinálhattam síkmetszeteket, fölcsiszoltam bizonyos köveket. Mindig akadt, aki foglalkozott velem. Volt egy nagy scanning elektronmikroszkóp is, az álta-

„Huszár Gábor dédnagyapám a három lányával, vejeivel és unokáival Sárbogárdon a negyvenes évek végén (a hátsó sorban balról a második kisfiú az édesapám)”

lam fölcsiszolt mintákról ezzel készített felvételeket ma is őrzöm. Olyan látszólag amorf ásványokról van szó, amelyeknek a kristályszerkezetük csak a mikroszkopikus képen válik láthatóvá. Akkor Veszprémbe is azt hitték, hogy majd az egyetem szilikát tanszékére fogok felvételizni, míg a földrajztanárom a geológia szakra való felvételre akart rábeszélni. De egyikre se jelentkeztem.

– *Az ásványtan szerelmeséből hogyan lett író? De mielőtt még erről rátérnénk, ne felejtjük el az őseket! Egy helyen említetted – a legenda szintjén(?), félig komolyan(?) –, hogy táltosok és sámánok is voltak köztük. Történeteid-meglátásaid valós alapon nyugszanak vagy csak tódítások?*

– Ezek nem igaz történetek, kitáldáltam őket. Úgy lettünk nevelve,

hogy valamiért mindig azt kellett képzelnünk, hogy mi különlegesek vagyunk. Ez nagy próbatételt jelentett számunkra. Mert ha ennek az ember nem tud megfelelni – édesapám nagyon magasra tette a mércét –, kisiklás is lehet a következménye. Apánk állandóan versenyhelyzetbe kényszerített bennünket, én viszont ma arra törekszem, hogy ne hozzam ilyen helyzetbe a gyerekeimet.

– *Azért ez a mítoszhoz közeli „igaz” mese, hogy erősisen titeket?*

– Igen, igen. Az apa nélkül felnőt, háborús árva nagyapám számára nagyon fontos volt a családi hagyomány felerősítése; ez pszichológiailag teljesen érthető. Ma úgy érzem, vagy a magam számára úgy erősítem fel a dolgokat, hogy a nagyapám történetei állandóan

egy különleges világot, egy mítoszt teremtettek körénk, hogy ez védjen meg bennünket. Az embernek mindig az volt az érzése, hogy mi egy nagy, erős család vagyunk. Ma talán ezért is élem meg olyan nehezen a család összeomlását. Mert sorra történtek velünk a tragédiák, egymás után temettük el a családtagokat. Nagyapám halála után elkezdődött az atomizálódásunk, s az ember egyszer csak azt veszi észre, hogy egy valahai nagy és erős családból szinte magára maradt. A családi cég vezetésétől kezdve minden a vállán nyugszik. S persze én úgy nőttem fel, hogy a felnőtté válásomat négy nagyszülő szerető tekintete kísérte figyelemmel, s ma, harmincnégy évesen is él a két egészséges, szellemileg friss nagyanyám. Mit mondhatna a három és fél

éves legkisebb lányom, ha értené mindezt? A mérleg katasztrofális: édesapámnak és a feleségem édesanyjának váratlan halála után a gyermekeinknek három dédnagyanyja és mindösszesen két nagyszülője él.

– *Visszatérve a korábbi kérdéshez: hogyan lett az ásványtan, a geológia iránt érdeklődő fiúból művész?*

Amikor a földcsiszolt mintákat, a mikroszkóp alatt megjelenő egy-egy alakzatot láttad, nyilván valaminő képzőművészeti szépség is megragadott. Mikor kezdted verset írni?

– Mindez párhuzamosan történt, mert akkor is szerzteágazó volt az érdeklődésem. Olyan helyzeteket teremtettek a szüleim, hogy több oldalról is motiválódtunk. Gyerekkoromban például minden nyáron

ki kellett mennem legalább három hétre a térszbe nyári munkára. Egyik évben a homokbányába lettem kiküldve, a másik évben a kőművesek mellett lettem segédmunkás, valamelyik évben vízholdó voltam a kombájnosoknál. Tehát két-három hét, attól függ, hogy jött ki a nyári szünet, intenzív munkával telt el. De minden másban is így volt. Például sokat jártunk múzeumba. Az átlagos műveltségű vidéki magyar gyerekhez képest én sokkal több tárlatot láttam. Viszonylag sok könyvünk volt otthon, köztük kézikönyvek is. Amikor a *Magyarország történetére* volt szükségem vagy a *Kémiai lexikonra*, csak levettem a polcra. Ugyanakkor könyvtárba járó ember voltam, folyamatosan olvastam. Első nagy élményem a *Kincskereső kisködmön* volt: az elolvasásával váltam olvasóvá.

– *1972-ben születted, akárcsak az én harmadik gyermekem. A Kincskereső kisködmönön kívül szere-*

pet játszott-e valami más is – például a Kincskereső című folyóirat – érdeklődésed alakulásában? Noha a Kormos István és társai fémjelezte Kincskereső gyereklap volt, oldalait igazi írók töltötték meg.

– *A Kincskereső kisködmön kötelező olvasmány volt, én teljesen beleszerettem. A nagylányunk például ma*

„Édesanyám (a hátsó sorban jobbról a második) első áldozós képe, 1956”

nem érti meg a hozzá fűződő szerelmemet. Jó, hogy említetted a *Kincskereső*t. Az édesapámat rábeszéltem arra, hogy járasson nekem újságokat. Kilencéves koromtól többek közt a *Kincskereső*vel is bekopogott a postás. Évfolyamai valahol még ma is megvannak a padláson, nem dobtam ki őket. A másik előfizetett újság az *Úttörők* lapja, az *Iránytű* volt. Valamelyik iskolai pályázaton egyéves előfizetést nyertem, és onnantól kezdve járattuk azt is. Az orosz is szerettem, bár nem voltam szorgalmas nyelvtanuló, de azért két *gazétára* ugyancsak előfizettünk. A belőlük kivágott hajlítható, átlátszó, élénk kék hanglemmek is megvannak valahol. A postás bedobta még a szüleimnek a *Fejér Megyei Hírlapot*, a *Magyar Hírlapot* és a *Magyarország* című hetilapot is. Ha hiszed, ha nem, ezt én nyolcéves koromtól olvastam. Mindig elkértem a szüleimtől, amikor nekik már nem kellett, és kivagdost-

tam a nekem fontos cikkeket. Volt egy nagy cikkgyűjteményem; a nyolcvanas évek politikai és más dolgait mind kigyűjtöttem. S egy időben – úgy emlékszem – járt hozzánk a HVG is, Az IPM-et pedig a könyvtárban olvastam.

– *A politikai és közéleti jellegű cikkek mellett az irodalmi és művészeti közleményeket is kivágtad?*

– Elsősorban a belpolitikát és az irodalmat gyűjtöttem. Innen nézve ez most teljesen abszurdnak és hihetetlennek tűnik. Pár éve a feleségemmel együtt találkoztunk azzal a lánnyal, akivel két nyáron keresztül is együtt táboroztunk édesanyám munkahelyének köszönhetően egy miskolctapolcai gyermeküdülőben. Nagyon jóban vol-

tunk, utána 6–7 évig rendszeresen leveleztünk is. Feleségem tudakolódzott a „kis Simon” felől, és megkérdezte: milyen gyerek volt a férje. Nagyon aranyos, felelte, de azt nehezen lehetett elviselni, hogy egyfolytában politizált. Az nem lehet, hogy ő 11 évesen politizált – mondta Eszter. De, az egész magyar politikát – ’83-at, illetve ’84-et írtunk – fejből tudta; még a nemzetközit is. Tényleg így volt, mert a Magyarországot mindig elolvastam.

– *Ez hihetetlen.*

– Ennek mindmáig megvan az előnye, mert a nyolcvanas évekre úgy tudok visszaemlékezni, mintha felnőtt fejjel értem volna meg azt az időszakot. Amikor a nyolcvanas évek európai politikája kerül szóba, nem hangzanak ismeretlenül az akkori nevek. Szinte minden visszajön a fejembe.

– *A politikai műveltségedet a hajdani gyermek politika és közélet iránti érdeklődésed alapozta meg?*

– Nem hiszem. Inkább az, hogy régen, amikor még összejárt a nagycsalád, heves politizálásba csaptak át az ebéd utáni beszélgetések. Én mindig a nagyok mellett voltam, és számot tátva hallgattam őket. Még a játék sem érdekelt. Valamiért megengedték, hogy köztük legyek (később így, édesapámék heti játékát figyelve tanultam meg ultizni is). A nagyapám, keresztapám, nagybátyám és az édesapám állandóan vitatkozott. Elég heves vitáik voltak, és én végighallgattam őket. Talán az is számított, hogy a szüleim egyáltalán nem engedtek tévét nézni (kivételet talán csak két keddi sorozat, az *Onedin család* és a *Gyökerek* jelentett), így inkább olvastam. Viszont a Híradót mindig megnézhettem, s csak utána zavartak ki a szobából.

– Huszonnégy éves voltál, amikor az első verseskönyved megjelent. Mikor írtad az első verset?

– A gimnáziumban végig írtam, a kéziratos füzetek mind megvannak. Az első kötetbe egyet sem vettem föl közülük, pedig abba is csak játékos kísérletek kerültek bele.

– Tudsz valamit belőlük idézni?

– Nem. Nem is szeretem őket. Pedig akkor még egy-egy irodalmi lapnak is küldtem belőlük.

– Kötött versek voltak?

– Javarészt igen, de nem voltak igazán jók. Ennek ellenére közülük több újságban, folyóiratban is megjelent, például az *Árgusban*. Egyébként is meghatározó találkozás volt számomra az *Árgus* alapító főszerkesztőjének a megismerése, Péntek Imre karolt fel, beszélt rá a magyar szakos felvételre is; mai napig szoros barátság van köztünk. A korai verseimet az általános iskolai magyartanáromnak mutogattam meg, a gimnáziumi mit sem tudott az irodalmi érdeklődésemről. Amikor szóba került, hogy magyar szakra mennék, összekulcsolt kezekkel azt mondta: „Lacikám, könyörgöm, csak magyar szakra ne

menj!” Sokszor rendetlenkedtem, a gimnázium utolsó két évében például minden nyelvtanórát végigkártyáztunk, a pad alatt adva tovább a lapokat. Ennek ellenére nagyon jó voltam nyelvtanból, nemcsak a középiskolában, még az egyetemen is.

– Tehát rossz gyerek voltál.

– Voltak ilyen időszakok is, de látványosan nem rosszalokodtam. Az irodalomórán például állandóan olvastam. Dürrenmattot vettük negyedikben, a *Fizikusok* volt az egyik kötelező olvasmány. Amikor a tanár fölszólított, azt se tudtam, mi volt a kérdés. „Mit csinálsz már megint?” Odajött, és mint-hogy meglátta az ölemben a Dürrenmatt-kötetet, jól lesidott: „Már megint az órán olvasod a kötelező olvasmányt!” Valójában éppen akkor fejeztem be Dürrenmatt összes drámáját, mert a *Fizikusok* annyira megtetszett, hogy az író összes színpadi művét elolvastam. Bár a magyartanárom, Rimelené gyakran megszidott, mégis majdnem mindig ötös voltam irodalomból, és a fogalmazásaim is jól sikerültek. Nagyapám és a keresztapám is jogász volt (édesapám is az szeretett volna lenni, de nem engedték), belőlem is azt akartak faragni a szüleim. Mohácsi Károlyhoz jártam Fehérváron magánórákra, ezek a beszélgetések alapvetően meghatározták a gondolkodásomat. Azzal kezdte, amikor leültetett a konyhájában: „Kisfiam, az első óra azzal fog elmenni, hogy javítunk. Ezt és ezt húzd ki!” Miért – kérdeztem. „Mert ezt úgy írárták be velem a kommunisták.” Lapoztunk. „Ezt is húzd ki!” – „Miért?” – „Mert ezt is csak a piszkos kommunisták miatt írtam bele.” Végigpreparáltuk a tankönyvet. „Most vedd elő a füzetedet, diktálni fogok!” „Mit?” „Azt, amit kihúztak velem. Például a *Kalevaláról*

és a *Bibliáról*.” Azon szövegrészeket diktálta le, amelyeket könyvének kéziratából kihúzott a cenzúra. (A később-

„Anyai nagyapám, Offenberg Lajos az ötvenes évek elején Sümegprágán”

bi kiadásokba ezek a részek természetesen visszakérültek.)

– Nekem tízéves koromban Petőfi volt a kedvencem. Nyilván te sem Kassák Lajos szellemében írtad gyerekkori verseidet. Kik hatottak rád?

– Nevetni fogsz: az irodalom szeretete részben nagyapámtól meg a szüleimtől ered. Édesanyám nagyon sokat olvasott: önmagának és nekünk is. Ez biztosan meghatározó volt. Én is rengeteget olvastam, elsősorban klasszikus magyar irodalmat, szinte mindent, amiből már sok mindenre nem is emlékszem. A nagyapám különben írt is, a harmincas években verseskönyve is megjelent. Költőként Ady-epigon volt, ám ezt a gyermek nem látta, s így lelkesedett a szeretett nagyszülő verseiért.

– Hogy hívták?

– Dr. Simon Ferencnek. 1932-ben jelent meg a verseskötete, miután a Pázmányon befejezte a jogi tanulmányait. Olyan tanárai voltak, mint pél-

dául Magyary Zoltán, az általam őrzött indexében büszkén szoktam mutogatni az aláírásait. Magyary neve némelyeknek talán még mond valamit, sajnos egyre kevesebben tudják, ki is volt ő, s mit jelentett a magyar közigazgatási jog számára. Nagypapám fehérvári kiadású verseskönyvéből két példány meg is maradt nekünk. Rossz versek lettek volna? Nem tudom. Egy közepes tehetségű versfaragónak, egy vidéki magyar fiatalembernek az életérzését tükrözték. S persze később, még idős korában is írt verseket, főleg nekünk, gyerekeknek; az egyik költeményemben idézem is (*szüret van ma Sárbogárdon, nagypapám szüretje...*). Ezeknek a kései verseknek az irodalmi értéke csekély, de számomra mégis valamiféle muníciót, indítást adott, hogy az ember kifejezheti írásban a gondolatait. Írt ő más is, ami aztán a későbbi életünket megnehezítette, politikai dolgokat. Ügyvédbojtárként Dégen gróf Festetics Sándornak dolgozott. Festetics korában hadügyminiszter, majd 1931-től az enyingi választókerület országgyűlési képviselője, az egyik szélsőjobb oldali politikai mozgalom megalapítója volt. Nagypapám 23 évesen került mellé mint tehetséges jogi gyakor-

nok, de szerencsére két év múlva a bátyja és az édesanyja kiszakította az egyre radikalizálódó politikai közönségből. Bár nagypapám soha senkit sem bántott, sőt kifejezetten melegszívú, segítőkész, érzékeny ember volt, ez a majdnem két év mégis meghatározta az életét. A háború után az Andrassy út 60-ba került, s a szocializmus alatt mindvégig megfigyelés alatt állt. Az már senkit sem érdekelt, hogy később a Nemzeti Parasztpárt tagja lett. Különben van is Veres Pétertől dedikált könyvem, amit a nagypapámtól örököltem.

– *Tiszteled a hagyományt, ez munkásságodból is kitűnik. Mi volt az első élményed, ami az avantgárd iránt vonzott? Nekünk a hatvanas évek elejétől szinte oázis volt a párizsi Magyar Műhely, hiszen azok az írók (Kassák, Füst Milán, Szentkuthy) kaptak különszámot, akik a politika által a magyar irodalomból úgyszólván kitöröltettek. A hazatelepülés után majdnem egy évtizeddel, pontosabban a 100. szám megjelenését követően ti vettétek át a szerkesztést. Az avantgárd jele már első verseskönyvedben is észlelhető. A Torzó befejező négy sora így hangzik: „csak a teljesség / láttán / támad / hiányérzetem”. Mert a világot magunkban*

minduntalan újraépítjük, és csak azt lehet újraépíteni, ami nem teljes?

– A gimnázium végén csak az ELTE jogi karára adtam be jelentkezést, ahova nem vettek fel. Katasztrófális magyar felvételi vizsgát írtam. Ennek elsődlegesen az volt az oka, hogy elaludtam. Háromórás volt az írásbeli felvételi, én másfél óra késéssel érkeztem meg. Nem ülhettem asztalhoz, mert otthon hagytam az irataimat. A nagybátyám hozta utánam. Így egy óráam maradt csak a fogalmazásra. Nem sikerült, így a gimnázium után otthon maradtam. Ez meghatározta további éveimet: édesapám beprotezsált egy munkahelyre, ahol nagyon sokat tanultam; legfőképpen csinos és kedves hölgyektől – gépelni. Másrészt rendkívül sokat olvastam. Valamint beiratkoztam egy kétéves vendéglátóipari iskolába, ahol üzletvezetői szakképesítést szereztem. Az olvasás mellett már születtek verseim is, amelyeket elküldtem a könyvtárban forgatott lapokhoz, például a Holmihoz és a Jelenkorhoz. Ezekre azért emlékszem, mert tőlük választ is kaptam. Váradny Szabolcs egykori levele épp a közelmúltban került a kezembe. Teljesen igaza volt, azok a versek nem voltak jók. Péntek Imrének köszönhetően a fehérvári Árgusban jelentek meg kis szösszenteim. Közülük csak egyet-egy – az avantgárd közeli játékokat – válogattam be első könyvembe. Péntek meghívott Dunaújvárosba az általa szervezett Fiatal Költők Fesztiváljára, ahol többekkel (Pálkás Istvánnal, Léka Gézával) ismerkedtem meg. A programban szerepelt egy Magyar Műhely-est is. Addig még nem is hallottam a folyóiratról. A műsorban fellépett Nagy Pál, Bujdosó Alpár, Abajkovics Péter, Tóth Gábor, Székely Ákos.

– *Ez mikor volt?*

– 1991-ben. Különben Bella Istvánnal is ekkor ismerkedtem meg, aki a Műhely-estet követően a színházte-

„Családi szüret 1980-ban nagypapám sárbogárdi szőlőjében, a puttonyos gyerekek vagyok én”

rem előterében zongorázott. Hosszasan beszélgettünk, mert korábban én nyolc évig zongoráztam is, ráadásul még nagyon sokáig énekeltem is. De a zongorával úgy jártam, mint a sakkal: sem szorgalmam, sem tehetségem nem volt hozzá, ezért elhagytam. A zenei műveltség viszont nem vész el. A Magyar Műhely dunaiújvárosi műsorát látva különben teljesen megdöbbenem. Vidéki gyereként hiába ismertem ezt-azt – bár rendes kocsira sosem volt pénzünk, ám szüleim részletre vásárolták a kortárs festményeket –, ahhoz az élményhez viszonyítva, amit jórészt édesanyám olvasása inspirált, a tévékészülékeket ide-oda rakosgató performansz nekem teljesen új volt. Kint beszélgetni kezdtem egy számomra ismeretlen, ám láthatólag a társasághoz tartozó hölgygel. Kedvesen kérdezte, hogy ráérek-e. Persze, hogy ráérek, mondtam, hiszen nem

vettek fel az egyetemre. Régi Magyar Műhely-számokat nyomott a kezembe, hogy tanulmányozzam őket. Egyébként a Magyar Műhelynek rendszeresen vannak fogadóórái, ha a folyóirat tetszik, szívesen látnak. (Az illető hölgy Béládi Zsófi volt, a neves irodalomtörténész felesége, aki a Magyar Műhely Baráti Kör adminisztratív munkáját végző személyként mindenhova kísérte a szerkesztőket, s akivel később szoros baráti kapcsolatba kerültem.) Miért ne mennék? És elkezdtem a fogadóórákra járni. Egy darabig a Lukács cukrászdában, majd az Angelikában tartották havonta egyszer vagy kétszer. Amikor itthon voltak a párizsiak, ők is részt vettek a találkozón. Tóth Gábor és Nagy Pál inspirálására én is csináltam olyan képvereket, mint amilyenek a Műhelyben megjelentek. A helyi könyvtár a rendszerváltozás

pillanatában vett egy fénymásolót, és a könyvtárvezető megengedte, hogy használjam. A számítógéppel betűket tudtam nagyítani-kicsinyíteni, vágtam és ragasztottam, s az így készült

„Feleséggel, Eszterrel 1996 nyarán”

első képversek meg is jelentek a Magyar Műhelyben.

– *Akkor már ismerted Kassák Lajos vagy Barta Sándor képverseit, avagy csak a Magyar Műhely alapján dolgoztál?*

– A Magyar Műhely alapján. Két év múlva már egyszerre jártam a bölcsészkarra és a tanárképző főiskolára, egyszerre végeztem el mindkettőn nappali tagozaton a magyar szakot. A véletlen úgy hozta, hogy a főiskolán a magyar tanszék vezetője Kilián István volt, aki a régi magyar képverssel is foglalkozott. Így egész széles áttekintésem lehetett a témáról. A Lukács cukrászdai találkozások után Nagy Palival levelezni kezdtünk. Az ő révén ismertem meg személyesen Papp Tibort és Bujdosó Alpárt is. S nekik köszönhetően elég sokszor megfordultam Párizsban és Bécsben (az egyetemistaként Párizsban töltött

három hét is feledhetetlen volt). Sokat köszönhetek a Magyar Műhelynek, mert ténylegesen ők nyitották ki nekem – esztétikai értelemben is – a világot. Kalauzoltak, múzeumokba vittek el; megmutattak addig előttem ismeretlen dolgokat, olyan könyveket adtak a kezembe, amelyeket csak hírből ismertem.

– *Akkor kezdődött a képzőművészeti munkásságod? Habár a képvers egy kicsit kapcsolódik a képzőművészethez, annak egyik sajátos formája.*

– A képzőművészeti érdeklődésem nagyon összetett. Igazság szerint visszavezethető az általános iskoláig, ahol nagyon jó rajztanárom volt (személyében az ásványgyűjtő földrajztanárt is tisztelhetjük). Egy időben a rajzszakkörbe is eljártam, annak ellenére, hogy igazán jó kézügyességem nem volt. A szemem volt meg hozzá, már mint a képzőművészethez, meg – akárcsak a fotósoknak – a látásom. A rajztehetség az öcsémbe szorult, ő a mai napig fest, rajzol. Különböző dolgokban hatottunk egymásra (a bicskagyűjtéstől az ásványgyűjtésig), nem is lehet eldönteni, melyik dolgot melyikünk kezdte el, vagy vette át a másiktól. Az általános iskolában sok technikát is megtanultunk a rajztanáromtól, a papírdúckészítéstől a linómetszésig én is mindent kipróbáltam. A linókéseket mi magunk fabrikáltuk régi esernyők merevítőiből. Később a gimnáziumban szintanulmányokat festettem temperával, melyeken – még ha burkoltan volt is ott – érződött Vasarely és mások hatása. A gimnáziumban két művésztanár is tanított, Szegedi Zoltán festő- és Zsigmond Aranka textilművész, ők szerették a temperával festett nonfiguratív kísérleteimet.

– *A szemed jobb volt, mint a kezed, hiszen nem véletlenül készültek azok a lettrista versek, betűszézbontó kísérletek* (Egy paradigma lehetséges részlete; met A Morf ózis; ISBN 963 7596 26 7) *vagy a titkos pecsétek* (Secretum sigillum), amelyek – a világot körüljárva talpunkkal mindenhol hagyunk nyomot – mind-mind a fotós szem kiválasztó képességéből erednek.

– Amikor a Képzőművészeti Főiskolán elindították az intermédia szakot, gondoltam, végre van egy olyan szak, amire én is felvételizhetek. Mikor megpróbáltam, már harmadéves voltam a magyar szakon, s rengeteget dolgoztam számítógéppel, címlapokat és könyvborítókat is terveztem már. S a fotózást sem hagytam abba (a gimnazistaként kapott Szmenát idővel egy Zenitre cseréltem). Az erőteljes vizuális érdeklődés tehát megvolt bennem. Édesapám hatása itt is érvényesült. Őt a sárbovárdi gimnáziumban az a Francsics József tanította, aki az ötvenes években a képzőművészeti főiskolán Domanovszky Endre és Hincz Gyula tanítványa volt, s nagyapámmal gyakran sakkozott meg borozott. (Ma is őrizzük édesapámról kamasz korában készített portréját, s pár időskori tájképet.) A családban úgy nevelődünk, hogy a vizualitás iránti érdeklődés mindennapi életünk része lett, a sok kép a falon igencsak hatott ránk. Tehát elmentem az intermédiára felvesztetni. Egy hét munka az Epreskertben. Az első hét végén a műveket értékelik, és elküldik a társaság kilencven százalékát. Én a második fordulóra is bekerültem, de innen már nem jutottam tovább. Abban, hogy kiszórtak – jóllehet Kapitány András és Szegedy-Maszák Zoltán is biztatott, jövőre megint jelentkezsek – alighanem közrejátszott a Magyar Műhely-kapcsolatom is. Szentjóbgy Tamás ült velem szemben, s láttam – nem jó jel! –, hogy a kezében lévő papírlapra nagy betűkkel föl van írva:

Magyar Műhely. A bizottság tagjai közül Beke László főként a művészettörténet felől faggatott. Tudom-e, hogy ki az a Maulbertsch? – kérdezte az egykori fehérvári gimnazistát. Hogyne tudtam volna. Nemcsak a fehérvári freskóit ismertem, hanem az édesanyám egykori sümegi gimnáziumához közeli templom, valamint a váci székesegyház faliképeit is.

– *Tehát hátrány volt a Magyar Műhelyben végzett tevékenységed?*

– Mindenképpen úgy érzem, hogy igen. Sugár János és Szentjóbgy esetében is. Meg kell jegyezmem, a nálam jóval tehetségesebbek – szerencsére – bekerültek a főiskolára. Nem nagyon bántam kiebrudaltatásom, hiszen részemről ez csak játék volt, kísérlet. Volt mit tanulnom, magyar és történelem szakra jártam, áthallgattam más szakokra is, jelentkeztem számítástechnikára és összehasonlító irodalomtudományra is. Felvettek, ám órákra nem jártam, mert közben a jogi egyetemre is beiratkoztam, de végül ezt is félbehagytam. Egyébként évekkel később az intermédiás felvételi helyszínén, az Epreskert Parthenonfríz termében önálló kiállításom is nyílt, amin az előzmények után nagyon jót mosolyogtam. S például Peternák Miklóssal is kiváló szakmai viszonyba kerültem, Beke Lacival jókat beszélgetünk, gyakran vesz részt a 2004-ben általam alapított s a fővárosi képzőművészeti életben rangos kiállítóhellyé vált Magyar Műhely Galéria kiállításain. A galéria születésnapját kissé megkésve, most ünnepeljük meg a kuratórium tagjainak a közös kiállításán, ahol Szombathy Bálint, Pető Hunor és Pető Barna képein kívül kiállítottuk a szekercegyűjteményem darabjaiból készített installációimat is.

– *Az elméleti érdeklődésed már korán kiderült. Egyetemistaként a Nyugat tartalomjegyzékét szerkesztetted, s elvégezted József Attila szonettkoszorújának, A kozmosz énekének*

szóetimológiai vizsgálatát is. Sokirányú érdeklődésedet bizonyítandó, nem is akármilyen szinten, egy kötetnyi tanulmányt ugyancsak letettél az asztalra. Némelyiküket a szakma igen magasan értékeli. Újraolvastam az első tanulmánykötetedet (Hidak a Dunán), *tényleg olyan hidakat vertél a konkrét versről írott tanulmányodban a magyar irodalomtörténet lustán szétszaladó folyójára, amely mindennél jobban tanúsítja a konkrét vers esztétikai hatékonyságát. Ezek szerint az elmélet és a gyakorlat nálad képzőművészként-költőként együtt volt?*

– Ez egyébként abszolúte a Magyar Műhelynek, a konkrét költészet esetében pedig még Szombathy Bálint barátomnak a hatása. A *műhelyesek* – és itt nemcsak a három idősebb szerkesztőre gondolok, hanem a fiatalabbakra is – többé-kevésbé arra kényszerültek (erről egyébként Szkárosi Endrének van egy nagyon jó írása), hogy az elmaradt kritikai recepciót saját maguk írják meg. Ez persze némi belterjességet is mutat, de megvan az avantgárdban a hagyomány (Kassák Lajos). A programalkotási készség mögött egy olyan igény is munkál, hogy elméletileg is alapozzuk meg mindazt, amit csinálunk. A *műhelyesek* – minthogy róluk, részben politikai, részben más okok miatt nem írtak – ezzel csökkentették a magyar irodalomtörténet fehér foltjait. Engem az egyetemen nagyon megkapott a verstan – annak ellenére, hogy az utóbbi húsz évben nem írtam klasszikus formában verset. Mindent összegyűjtöttem és elolvastam a szakirodalomból. Ráadásul két féleven keresztül jártam Szepes Erika szakszemináriumára. Amikor Kenyeres Zoltántól némely tantárgy alól felmentést kértem (a főiskolán és az egyetemen egyes tárgyak fedték egymást), azt mondta, kopogjam le az aszklepiádészi strófát. Simán lekopogtam neki ceruzával. Teljesen meg

volt lepődve, és így nyugtázta kérésemet: „Jól van, Laci, fölmentjük.”

– *Kenyeres volt az, aki óvott téged attól, hogy a politikával foglalkozál. Azt szerette volna, ha megmaradsz az irodalomnál.*

– Igen, így van. Kenyeresről először is azt kell tudni, hogy engem maximálisan felkarolt, amiért nagyon hálás vagyok neki. Nem tudom, hogy mit látott meg bennem, de egy reggel csöngött a postás az albérletünkben, s átadott egy táviratot. „Kenyeres professzor úr kéri, hogy holnap (valahol meg is van ez a távirat) ekkor és ekkor jöjjön be a tanszékre, mert

szeretne beszélni magával” – és a végén ott volt B. Szabó Edit titkárságvezetőnek (akivel azóta is együtt dolgozunk) a neve. Még elsőéves voltam, nem is értettem a dolgot, mert nem tanított Kenyeres tanár úr. Bementem hozzá, leültem. Szeretné, ha a tanszéken segítenék neki – végül tanszéki gyakornok lettem –, mit szólnék hozzá? Teljesen meglepett az ajánlattal, de ígért mondtam. Egyszer egy levelet kellett megírnom, egyetlen dolgot javított benne – ezt egy életre megjegyeztem – a többes szám egyeztetését. Ami azért volt fontos, mert ezt állandóan rosszul írják az írók is. Kenyeres szerint az írást igazán nem lehet megtanulni, erre születni kell. Ő látta a leveleimből, hogy van tehetségem az íráshoz. Ezek után jött az a bizonyos távirat. Különben nála jártam doktori iskolába is. Mindig rugdosott, hogy ne közéleti dolgokkal foglalkozzak, hanem fejezzem már be

a doktorimat. Bár túl vagyok az abszolutóriumon, mind a mai napig nem védtem meg a fokozatot. A boros könyvünk bemutatóján a mezőgazdasági múzeumban találkozott az édesanyámmal. Akkor már szőlész–borász

jában tapasztaltam hasonlót) lassan klasszicizálodsz. (Paradox, hogy emellett is megmaradtál avantgárdnak.) Amit a Japán hajtáson túl a Háromlábú lovat etető lány is mutat. Talán a Krisztus könnyezését is „megszólaltató” szürreális grafikák formálták ilyenné a szöveget. A sajátoddá tett, Kassákot idéző zárás – „Az ég alszik, a lány meghal, mi tavaszest és vaszöldet énekelünk az embereknek” – pedig olyan, a gyöngeségből hitet sarjasztó nóvum, hogy szinte ars poeticának is megteszi.

– Az egész életformám, szemléletem meg a mindennapi életritmüsem is folyamatosan

változik. Tehát nem az avantgárd érdeklődésem háttérbe szorulásáról van szó, hanem az egész életem átalakulásáról. Nem tartozom azon emberek közé, akik életprogramszerűen tagadják meg – részben tudva, részben tudattalanul – az örökségüket, amit magukkal hoztak, sőt egyre inkább ehhez térek vissza, és ezt bontom ki. Ez egyébként inkább tematikai változás, poétikai kevésbé.

– *De hát stílusban igen.*

– Stílusban mindenképpen, az eszközhazsnálatban – most nyelvi eszközökre gondolok – kevésbé. Igazság szerint, ha megnézzük a *Japán hajtás* verseit, azok is magukon viselik az avantgárd szövegalkotás technikáit. Az egész könyvmű megalkotásánál az volt a szándékomban: néha kandikáljon és vigyorogjon ki az ördög a valóság mögöl. Az avantgárd is így kukucskál ki – főleg ott, ahol mi bekukucskálunk a lapok mögé.

„Magyar Műhely-es disznóvágás, Sörös Zsolt, Szombathy Bálint, L. Simon László és Kovács Zsolt, Gyál, 2002. december 21.”

szakos hallgató is voltam, így megjegyezte neki, hogy a közélet és borászat mellett (helyett) befejezhetném a doktorimat is. Nem egyszer hallottam tőle, hogy a politikusok felületesek, tájékozatlanok (ebben persze van igazsága), és aki a politikai pályára adja a fejét, az a könnyebb utat választja. Én mindig soroltam neki az ellenpéldákat, talán éppen magamat igazolandó. A nagy írókat, akiknek a tehetsége százszor nagyobb, mint az enyém, Vörösmartytól Jókain át egészen Németh Lászlóig. Akik a politikai szerepvállalás mellett hiteles életművet tudtak létrehozni.

– *Ide-oda ugrálunk az életműben. Szeretném, ha egy kicsit a verseskötetekre is rátérnének! Újból elolvastam az összes verseskönyvedet. Igen érdekes a vendégszövegek szerepe, és – lehet, hogy meglepődsz azon, amit mondok – avantgárd ide vagy oda, az idők folyamán (Lászlóffy Aladár lírá-*

„Édesapámmal a családi borospincénkben 2005 őszén”

(Bakos Zoltán felvétele)

– Az első verseskönyved szintén japán hajtással készült, de nem voltak elrejtve a fölvágtatlan lapok közé ezek a kukucskalós fényképek (ami döbbenetes: a szülők, a temető, a kapu és a különféle régi dolgok is). Tehát a Japán hajtás ennek egy továbbfejlesztett változata. A szépséghez való vonzódásoddal (nem beszélve a Bibliából meg az innen-onnan vett szövegekről) valami olyan gyönyörűséget hoztál létre, amit én a Magyar Műhely-eseknél – kivéve talán Papp Tibor ízeket, szagokat, a föld szagát, az élet szagát megőrkítő életrajzi regényét – nem nagyon tapasztaltam. Az ő avantgárdjuk kemény maradt, nálad pedig egy érzelmi struktúra működik, amelyben benne van a család, és benne van a történelem is.

– Ne felejtjük el, hogy a Magyar Műhely-esek (akik ugyan nagy hatással voltak rám) és köztem van egy alapvető különbség: nekik úgy telt el az életük, hogy hiányzott belőle a gyerek. (Ennek részben tudatos döntést, vállalást, részben meg más okokat kell keresni a háttérben.) Engem fölvet a gyerekszivaj.

– Igen, de az ő esetük dráma volt. 1956-hoz kapcsolódó dráma.

– Valóban. A gyerekekkel való együttélés viszont úgy alakítja át az életet, a gondolkodást, hogy azt nehe-

zen értik meg azok, akiknek ez kimaradt az életéből. Nagy Pál önéletírásából kiderül, hogy Pali nem akart gyereket, hogy ne vonja el a figyelmét az alkotásról. Nekem teljesen más az életszemléletem. Számomra a gyerekek, a család inspiráló közeget jelent, a felesé-

gem és a lányaink is meghatározó, csodálatos részei az életnek. Németh Lászlóra szoktam hivatkozni, aki nekem ebből a szempontból példa: orvos, pedagógus, teoretikus gondolkodó, nevelő, tanító, és kiváló szépirodalomíró, hogy négygyerekes családapa volt.

– Végül is érzelmi pluszt jelent a családhoz való vonzódás.

– Rendkívül sokat. És nagyon átalakítja az ember gondolkodását. Ugyanakkor azt nem lehet elvárni, hogy Nagy Pál hetvenöt évesen egyszer csak olyan szövegekkel jelentkezzen, amelyekkel akár az egész életprogramját lerombolja. Ebből a szempontból pszichológiailag a legizgalmasabb Papp Tibor *Egy háborús kisgyermek mozaikja* című könyve. Visszatalálás ahhoz, ahonnan, amiből ő vétetett. Ez a könyv számomra is egyfajta igazolás, hogy ez nem összeférhetetlen a kísérletezéssel, a progresszivitással. Tibor túl tudott lépni saját doktrinerségén, ez egyébként – visszaemlékezve a régi beszélgetésekre – egyáltalán nem lehetett könnyű. Persze bizonyos értelemben mindegyikük túllépett rajta, de a családi múlthoz, a nemzeti hagyományhoz való viszony megközelítésében csak Tibor tudott érvényeset alkotni.

– A Japán hajtást olvasván a Fides

quaerens intellectum – a tíz ragyogó négysoros – vége olyan, mint egy misezárás. Ugyanis itt jön csak elő igazán a család, a föld, a hagyományhoz való vonzódás szakrális volta. Az öregember a szétmorzsolts földet majd nem ostyaként veszi magához. A megannyi zsoldáros improvizáció pedig azért tetszett nekem olyannyira, mert a vendégszöveg és a saját szöveg együttese a Rónay Lászlótól Kalász Mártonig verssel megtisztelt íróhad portréját is adja.

– Ha ez dicséret, örülök neki. Jól esik. Annyifelé ágazik ez a beszélgetés, hogy lesz ebből egységes szöveg?

– Majd meglátod. A Nem lokalizálhatóra egy pillanatra térjünk vissza! Benne Babbitstól kezdve a Bibliáig, vagyis az A Lukács írása szerint való szent evangyeliomig tart a világvándorlás. A más földrészekre való kitekintés lehet, hogy csupán egy embernek, a költőnek a fantáziájában megy végbe? Nincsenek esetleg odailleszthető irodalmi hősök?

– Jó pár helyen vannak. Egyébként a vendégszövegekben, Thomas Hardytól kezdve Karinthy Frigyesig, nem egyszer konkrét utalással jelennek meg a számomra éppen fontos olvasmányélmények is. Tehát ott vannak, mindenhol ott vannak.

– A kritikusokat ne hozzuk zavarba! Kéretik megjelölni az idegen szövegeket! Ha jól emlékszem, könyvedről Keresztesi József írt az *ÉS*-ben, és fölöttebb furcsállotta életről-művészetről vallott „meditációt”. Nem vette észre, hogy idegen szájjal szólsz. Honnan kell rájönnünk arra, hogy ezek a vendégszövegek mit is akarnak?

– Hogy elkerüljem azt a helyzetet, amit a Keresztesi-kritika teremtett, a *Japán hajtás*ban már kurzívval szedtem az idézeteket. Nyilvánvalóan ott sincs megjelölve, hogy kitől veszek át valamit, de így a bibliai idézetek, a zsoldáros szövegek (egyébként ott sem az eredeti Szenczi Molnárt használom, hanem a református énekes könyv szö-

vegét) legalább elkülönülnek az én verssoraimtól. A *Nem lokalizálható* visszaterve nagyon sajnáltam, hogy nem kapott igazi figyelmet a kötet. Különben azt is egy könyvműnek, egy összefüggő szövegfolyamnak szántam. Ott is erős volt koncepcióteremtő szándék, miként a *Japán hajítás* is több, mint versek egymásutánisága. A címadó vers mind a könyvészeti technikájára, mind a poétikai részeire visszautal a könyvnek, és az egészet keretbe foglalja. A *Nem lokalizálható* is valójában egy olyan versfüzér, ahol egy háromszoros keretes szerkezetet hoztam létre: minden egyes vers keretes szerkezetű, az egész

könyvet is keretbe zárja az első és az arra visszautaló záró költemény, s mindezt még megfajeli a babitsi és a lukácsi mottó is. Senki sem figyelt erre.

– *Talán azért, mert nehezen fejthető.*

– Nem hiszem. Ráadásul egészen otromba kritikákat is kaptam – nemcsak írásban, hanem szóban is. Néhányan félreértették a kötet pár obszcén megjegyzését – például a Toulouse-Lautrecre való utalást (ezt az idézetrészt az ÉS is kiemelte, teljesen zsákutcába víve ezzel az értelmezést) –, amellyel én a francia festőművész-grafikus életmódjára utaltam. Ez egy elég jól sikerült szövegfolyam, ami a bennünk levő folyamatos személyiség- és alakváltozást is jelzi. De ebből nem következik, hogy ne állnék biztosan két lábbal a talajon, és ne tudnám a helyemet a világban. Tehát a versek nem a személyiségtorzulásomnak a lenyomatai, hanem legfeljebb annak a tükröződései, hogy rendkívül sok lehetőség és rendkívül sok elágazás van előttünk, és hogy

tulajdonképpen nagyon sok életünk lehetne.

– *Ez az „én” nemcsak L. Simon László „én”-je, hanem az L. Simon László énje által befogadott különleges „én”-ek serege, amiben van érzé-*

„Rozi lányunk születésekor a kórházban 2006 augusztusában”

kenység, van durvaság, van filozófia, van zsoltár?

– Így van. A szereplírában a lírai én nem azonos a lírikus énjével, azaz, amikor egyes szám első személyben beszélek, akkor nem mindig én beszélek. Például azok a férfiszerepek, amelyek az én életemben nem feltétlenül voltak vagy lesznek meghatározóak, ám a történelemben mégis fontosak voltak, visszaköszönnék a műben. A népvezető, a politikus, a filozófus, a gondolkodó, a vallási vezető – a sámántól a papig –, a kísérletező elme, a tudós, a katona, a hadvezér, és persze a művész mind felvonul.

– *És lehet, hogy ez egészen Szibéria jégpokláig, azaz a Gulágig elmege?*

– Valóban.

– *Egészen a huszadik századig, vagyis a történelem legdrasztikusabb tette is benne van?*

– Igen. Mindezek a szerepek valamilyen módon megjelennek. Volt, aki a könyvet olvasván megjegyezte: ez az ember nem normális. A prózai műben sokkal könnyebben elválasztja az

olvasó az író által beszéltetett hőst az írótól. Amikor Örkény István beszélte a hőseit, nem feltétlenül Örkény beszél. Egy-egy nagy regényíró könyvéből ki lehetne venni olyan mondatokat, amelyekért – bünt gyanítván – elítélné őt a bíróság. A költészetben sokkal közelebb érezzük a lírai ént az alkotói énhez, és azt gondoljuk, hogy amikor Ady egyes szám első személyben beszél, akkor mindig Ady beszél. Ez sem igaz. Nyilvánvalóan többször így van, de a *Nem lokalizálható* egy szereplíra, ahol folyamatosan változik a beszélő én, és olyan „én”-ek is megjelennek benne, ami nem az én „én”-em (amivel

egyébként nem is tudok teljességgel azonosulni). Egy önmagából teljesen kifordult világban élünk, ahol minden érték összekeveredett, szerintem ezt is jól megmutatta a könyv. Azt hittem, hogy erre oda fognak figyelni. A tavaly megjelent *Háromlábú lovat etető lányban* is megvan ez a szerepjáték, ha nem is ilyen erősen. Nyilvánvalóan ott sem arról van szó, hogy a saját nagyanyámat látom a templom tetején meztelenül.

– *De azok az érzések akár lehetnek a te nagyanyád érzései is. A művészet mindig túllép a valóságon. Az utolsó rajzra írott szöveg: „Csak hiány van és idézőjelek és idézőjelek közé zárt életek.” Ezek a Palkó-rajzok a szürrealitásuknál fogva valaminő megnevezhetetlen fájdalom kifejezői.*

– Nyilvánvaló, hogy a Palkó Tiborral közös könyvünk nem ilyen lenne, ha egy évvel korábban írtam volna meg. Tibivel régóta vagyok barátságban, kiváló képzőművész. Rendkívüli erejük a nagy olajképei, döbbenetesek és brutálisak is. A ceruzarajzai ugyanilyenek. Több kiállítá-

sát nyitottam meg, de a kérésére a képei kapcsán mindig íróként – nem művészettörténészként, nem elemzőként – szólaltam meg. Az olajképeihez mindig valamilyen családi emlékanyagra épülő szöveget írtam meg, aztán a ceruzarajzaiból összeállított kiállításához írtam négy rövidebb etűdöt. Ezt gondoltuk tovább, az összes ceruzarajzát átnézve választottam ki és raktam sorba 21 darabot, s ezekhez írtam meg a prózaversszerű szövegeket. A kezdő darabokon kívül a többi a múlt év tavaszán készült, viszonylag lassan, mert keveset írok, és szeretem a szövegeket csiszolni. Januárban meghalt az édesapám, ez nyilván rányomta a bélyegét az alkotásra, s az a fajta narrativitás, ami az első négy etűdöt jellemezte, a végére teljesen szétfoszlott. Ezt a fülszöveg is jelzi: „Huszonegy rajz huszonegy rövid szöveg kíséretében: ezt rejti Palkó Tibor és L. Simon László közös kötete. Egy képzőművész ceruzanyommainak lehetséges olvasatát, egy történetté összeálló mozaikot. Vagy éppen egy darabjaira széteső történetet. Az elbeszélés helyét kitöltő képeket.” Ugyanakkor az elmélet itt is visszaköszön, hiszen az írás során is tudatosodik bennem, hogy miképpen alakul át az eredeti szándék, éppen ezért ki is szólok a szövegből: „A narráció hiánya maga a narráció, a test hiánya maga a megtestesülés” – írom az ötödik etűdben.

– Egy kicsit fájdalomba megy át, és ez a fájdalom akár a megidézett Krisztus könnyén keresztül tükröződik a rajzokban is.

A képek ezt meghatározták. De nem biztos, hogy ilyen lett volna, ha nincsen az édesapám hihetetlenül váratlan elvesztése. Hogy az életről, a halálról és a testről gondolkodom, ez önmagában nem új; sem a művészet-

ben sem az én dolgaimban. A testiség problémája s téma képzőművészeti vonulata is mindig érdekelt, és az avantgárd hagyománynak is része a testtel, a test hússzerűségével, gépjellegével való foglalkozás, ez még a *Japán hajítás* tíz négyesorosában is visszaköszön. Először nem is éreztem magamban erőt, hogy a *Háromlábú lovat etető lányt* befejezzem, de végére valahogy az Istennel – az életért – való feleseléssé vált, és ez a tépelődő vita az utolsó, általad idézett szövegben teljesedik ki, amit a két egymással szemben ülő alakot ábrázoló rendkívül érdekes rajz inspirált: „Végül leülhettünk együtt, elvesztett szülők és nagyszülők nélkül, a gyerekek rajongását feledve, csak egymást nézve, figyelve. Társak lettünk? Egyenlő felek egy piszkos üzletben? Cinkosok, akik az élet élehetlenségére koccintanak álmokkal és vágyakkal teli pohárral? Egymás keresése lett volna a cél? A gyarló, bolyongó ember és a teremtő erő egyesülése? // Életünk és halálunk egymásra vetítése finom tetoválások a testen. És van

„Péntek Imrével és Alexa Károllyal Zalaegerszegen 2008 júniusában”

ott még valami mélyebb, fájdalmasabb, láthatatlan dolog is. Nem a ceruza nyoma, nem is a ceruza és az azt vezető kéz, még csak nem is a gondolat, a történet vagy annak a hiánya. S talán nem is a lehetőség, nem is az utazás. Nem az a folyamat, ahogy a megértés éppen elvisz a cél-

tól a meg nem értés útján. / Talán nincs is cél, nincs is út, nincsen idő sem. Csak hiány van. És idézőjelek. Idézőjelek közé zárt életek.”

– *Ide-oda ugrálsz.*

– Jól látod. Egyáltalán nem céltudatosan haladok előre, nem határozok meg előre szinte semmit sem, egy sor dolgot csak az utolsó pillanatban, már az útelágazásban állva döntök el. Mint a közelmúltban az aktívabb politikai szerepvállalást, miközben mások azt írták rólam a neten, hogy 2004-ben azért vállaltam el az írószövetség titkári funkcióját, hogy ugródeszkául használjam a jövőbeni politikai karrieremhez. Visszanézve valóban így tűnik, pedig 2004 tavaszán még nem is sejtettem, hogy írószövetségi vezető leszek, miként azt sem, hogy két év múlva a megyei oktatási és kulturális bizottság elnökeként is bizalmat kapok. Ahogy az előbb idéztük a legutóbbi kötet záró sorait: „Talán itt nincs is cél, nincs is út, nincsen idő sem.” És ez nem valamiféle buddhista utánézés, én egyébként is kifejezetten erősen kötődöm a kereszt-

tény hagyományhoz: az életszemléletem erőteljesen európai, az értékrendem keresztény. Nem is akarok ettől elszakadni, nem keresem magamat és a helyemet, itt, ebben a kultúrában vagyok itt-hon. S mindez keretet és értelmet ad az életemnek. Tehát a célnak, az útnak és időnek a hiánya nem a keresztény életfilozófiával szembeni buddhista látásmód. Konkrét életcé-

lokat már csak azért sem jelölök ki, hogy ne érjenek nagy csalódások, és ne zárjam magamat saját magam által teremtett korlátok közé.

– *Amikor a cipőtalppal a föld hátára nyomott titkos pecséteteket képzőművészeti alkotásként értékelem, eszembe jut a könyvről írott kritikák*

homálya is. Senki se vette észre, hogy az egészben nagyon erős, vallásos, de akár Krisztusra visszautaló hagyományvilág van – „én vagyok az út, a kapu” –, és egy ezzel félig-meddig ellentétes toposz is, Kassák és Brancusi Párizsig való menetelése. Tehát a lenyomatok minden szögletében én ott láttam az utat. Az avantgárd és nem avantgárd művész menetelése egy újabb, több órás beszélgetés tárgya is lehetne.

– Igen, ez biztosan így van. Számos dolog úgy áll össze az ember életművében, hogy ő maga sem gondolja, mi milyen értelmet fog majd nyerni az egészen belül. Abból a szempontból szerencsésnek érzem magamat, hogy azok a dol-

„Családi kiránduláson: Luca, Emese és Panka a pákozdi Kocka nevű ingókőnél 2008 márciusában”

gok, amiket ösztönösen csinállok, végül is logikus elemeivé válnak annak a rendszernek, ami szépen lassan kezd összeállni. Ez nem csak a művészetemben van így, hanem az egész életemben. Például az, hogy édesapám meghalt egy éve, tavaly január 16-án, említettem már, teljesen váratlan dolog volt az életemben. De viszonylag rövid időn belül úgy tűnt számomra, hogy nem volt véletlen, semmilyen szempontból sem. Mintha édesapám így akart volna egy nagyot fordítani az életemen, abban a pillanatban, amikor arra szükség volt, csak én nem láttam, nem vettem észre. Ezt próbálok elfogadni, bár közben folyamatosan arra gondolok, milyen jó lenne, ha még harminc évig itt lenne köztünk, oly sokáig, mint az apai nagyapám volt mellettünk. Hogy milyen terheket örököltünk a halála után, a cégben, anyagilag, az elmondhatatlan. Ugyanakkor bármikor halt volna meg, bármelyik hónapban, bármelyik évszakban – ennél csak ros-

szabb lett volna. Mintha abban is az ő tudatossága, esze és gondoskodása vagy a Jóisten figyelme lett volna, hogy nem a betakarítási ciklus közepén halt meg, amikor épp kint ülök a standunknál a Könyvhéten. Amikor nem tudok odaállni a helyére. Mintha azt mondta volna: „Fiam, van két-

három hónapod, hogy összeszedd magad, mire elkezdd beérni a meggy, addigra mit kezdesz vele.” Ha az embernek van 16 hektár meggye, azért az nem olyan, mint amikor három meggyfát kell leszüretelnie. Elég időt adott arra, hogy tudjam, mivel mit csináljak, s hogyan alakítsam át az életemet.

– *A negativitás átváltozik az életben pozitív dologgá?*

– Igen. De mindezek a dolgok csak utólag nyernek értelmet az életemben. Ugyanez történik a műveimmel is, mintha valaki más vezetné a kezemet, s magam is csak utólag jövök rá, hogyan válik egy-egy rész a rendszer részévé. Ha önmagában csak a *Secretum sigillum*ot nézzük – amire sokan azt mondták, hogy nem normális ember az, aki cipőtalpakat fotóz –, nem is értik. Vannak, akik persze látják a kötet jeltipológiai vagy nyelvészeti megközelítési lehetőségeit is, s azt is, hogy miként értelmeződik ez a többi könyvem között. A rendszer a

lényeg, ahogyan rendszerré szervezek látszólag nem összefüggő dolgokat. Van egy erőteljes dokumentarista igényem: mániákusan archiválok, szkennelek, fotózok. S az így gyűlő anyagoknak is meglesz majd egyszer a helyük, a szerepük.

– *A gazdálkodó költő életformája*

nem a huszadik vagy a huszonegyedik századi művészé. Mondj még egy gazdálkodó költőt – pár száz évre visszatekinthetünk –, akít amnyira leköt a munka, hogy mással úgyszólván nem is tud foglalkozni. Te vállaltad ezt a hatalmas gazdaságot, ami azal jár; hogy sokszor csak éjszaka jut időd az irodalomra és a képzőművészetre.

– Egy biztos, mindegyik tevékenység, amit csinállok, teljes életet kívánna. Legalább három emberét. Valószínűleg túl sok mindent akarok belesűríteni egy életbe, nem is fog sikerülni, ebben biztos vagyok. Ez az én hibám: egyszerre erőm és gyengeségem. Az biztos, hogy már eleve kódolva volt az életembe az, hogy nem fogok egyenesen végighaladni egy egyenes úton. Nem leszek egyvalamiben kimagasló teljesítményt nyújtó tudós vagy mérnök, de még csak író sem.

– *A boldogság egyfajta formája, hogy az író, a képzőművész, a tipográfus, az elméleti szakember és a gazda együtt menetel?*

– Igen. S aztán lehet azt mondani, hogy ez semmit nem ér, mert egyikben sem elég jó. Soha sem leszek csúcsborász, a tipográfiát tekintve soha nem leszek Szántó Tibor (akinek a gyönyörű könyveit én is őrzöm a polcomon). Nem leszek nagy író, és nem leszek vezető politikus. Elképzelhetetlen, hogy valakinek

van egy kultúrpolitikai tanulmánykötete – abban azért bízom, hogy nem értelmetlen az a kötet –, emellett van egy kísérleti fotós kötete,

– *Az ország jövőjével kapcsolatban?*

– Azzal kapcsolatban nagyon sok van. Dolgozni kell! Nagyon sokat

„A Fejér Megyei Közgűlés 1000 éves ünnepségén az egykori főispáni festmények visszahelyezése alkalmából mondott beszéd közben a székesfehérvári megyeházán 2009 augusztusában (Varjú Zoltán Mihály felvétele)”

képverskötete, verseskönyve, és társszerzője a Velencei-tó környékének borkultúráját bemutató néprajzi, hely- és agrártörténeti albumnak. Évekig fotóztam, másoltam, dokumentáltam. Hónapokat töltöttem a levéltárban, ami azért is fontos, mert ha az ember kultúrpolitikával foglalkozik, akkor ismerje az intézmények létét, működését, problémáit. Sokáig kell élni, mert ha sokáig élek, akkor lesz ebből az egész kaleidoszkópból valami. Akinek rövid élete van, annak úgy kell tennie, mint József Attilának. De ők tündöklő állócsillagok az égen, én pedig csak egy mesterséges hold vagyok, amelynek egy rövid ideig megadatik, hogy körberkerülje a Földet.

– *Mi a művészek, a közéleti embernek, a politikusnak a jövőképe?*

– Látod, ez az, amit nem tudok. Erről beszéltem, hogy nem határozok meg célokat.

– *Álmaid vannak a jövővel kapcsolatban?*

– Álmaim vannak.

kell dolgozni, hogy legyen is belőlük valami.

– *A jövőkép a munkában való bizodalom?*

– Mindenképpen. Egyszer csak meghozza a gyümölcsét. A helyzeti hátrányainkat ismerve ebben a sajátos politikai-kulturális térben nem marad más nekünk, csak a szorgalom és a munka. Aztán hogy milyen irányokat vesz az életem, az nem feltétlenül elhatározás kérdése. Például nem készültem éveken keresztül az országgyűlési képviselő-jelöltségre, nem lobbiztam magamért, nem léptem be pártba, hogy mindenképpen támogassanak. Hanem egyszer odáig jutott az életem, hogy többen úgy érezték, jó lenne, ha én is ott lennék. Amikor magamévá tettem a gondolatot, akkor már persze én is dolgoztam, dolgozom érte kőkeményen, mert veszíteni nem szeretek, és a küzdelem mindig motivál. És vannak feladataink: új magyar kultúrpolitika és új magyar vidékpolitika kell! S örülnék, ha valami részem lehetne abban,

hogy újra büszke és erős nemzet legyünk. A nemzeti hagyományokra építő, de modern, fejlett országban szeretnék élni. Ehhez több területen éppen konzervatív fordulatra van szükségünk, például az oktatáspolitikában. És szeretném, ha Magyarországon igazságos kulturális támogatási rendszer működne, olyan egészséges versenyhelyzet alakulna ki az irodalomban, amelyben a tehetség és a teljesítmény volna a döntő.

– *Befejezőképpen mondhatom azt, hogy az avantgárd művész földközlemben jár?*

– Nem tudom. Az biztos, hogy a közéleti munkámban – legyen szó akár az Írószövetségről, akár a politikai munkáról, mások képviselőteréről – óriási segítség, hogy azt a pragmatizmust, ami ma jellemzi a politikát, árnyalja, színezi a művészeti tapasztalat, illetve az a fajta érzelmi szempontrendszer, amit a művészetnek vagy az alkotásnak köszönhetek. Másrészt az is jó, ha az ember nemcsak alkotó, hanem van valamennyi gyakorlati érzéke is, Papp Tibor mondta nekem régen, még a kilencvenes évek elején, hogy a tehetségnek hangsúlyos része az, hogy ki tudod-e azt bontakoztatni. Csak ne legyen a csomagolás fontosabb, mint az áru. A mediatizálás olyan erőteljes lett, hogy a média felülírja a tényleges teljesítményekből következő értékrendet. Ez nyilvánvalóan nem jó, de ezzel együtt kell tudni élni. A folyamatot nem mi, nem az írók, a művészek, a gondolkodók alakítják, és ez nem is fog megváltozni: ehhez a helyzethez alkalmazkodni kell tudni valamilyen szinten. Azt azonban fontosnak vélem, hogy mindazt, ami az emberben munkál, forr, azt közzé lehessen tenni. Ilyen módon a politikát én csak eszköznek tekintem – nem a saját életem menedzselése szempontjából, hanem az egész közélet tisztábbá tételé érdekében.

Szakolczay Lajos

PIENTÁK ATTILA
Egyfajta átértékelés

A Nyugat folyóiratról

A Nyugat folyóirat legenda. És igen: olvasandó. Hogy olvassák-e valóban, afelől okkal merülhetnek föl kétségeink. Meglehet ez a legendák sorsa: tudjuk, hogy az, filológiai pontosítások végett olykor felütjük lapjait – s még jó, ha nem az e célra egyébként olykor használhatatlan digitális verziók valamelyikét próbáljuk citálni –, de vajon olvassuk-e? Ismerjük, ízlés szerint kedveljük és tiszteljük a folyóirat szerzőit, fel tudjuk sorolni a Nyugat „nemzedékeit”, legjelesebb alkotóival együtt – ám mégis: vajon olvassuk-e?

Néhány évvel ezelőtt egy bibliográfiai jellegű munka révén megadatott számunkra, hogy (kényszerűségből, de élvezettel) végiglapozhattuk, és pedig figyelmesen, a Nyugat majd negyedfél évtizedes teljes állományát. A címlapoktól a hátlapokig, a reklámodalaktól kezdve minden kritikáig, publicisztikától esszéig, költészettől prózáig. Valóságos időutazás volt ez, hiszen 1908 és 1941 között sok víz folyt le sokféle folyón. Tapasztalatainkról később – most kezdjük inverz módon arról, amiről beszélni szeretnénk.

Az inverzitást pedig a szekunder irodalomra, az úgynevezett irodalomtörténetre való reápillantás teszi lehetővé. Nem tudjuk, föltűnt-e valakinek, hogy a „legendás” Nyugat folyóirat megbízható, pontos filológiai (és nem melleleg levéltári) kutatásokon nyugvó, eszmetörténettel ötvözött históriája a mai napig sem született meg. (Hiszen nem született meg, amint a rendszeres magyar sajtótörténet sem.) Még azt sem tudjuk, jó lelkiismerettel leírható-e, hogy *számos* értékes részmunka látott napvilágot a tárgyban. Ezek sorában a legnagyobb érdem kétséget kizáróan Kenyeres Zoltáné, aki hosszú tanulmányt közölt a Nyugat történetéről,¹ s aki kétkötetes gazdag válogatást adott közzé a Nyugat esszé-, tanulmányírói és publicisztikai terméséből.² Nem feledkezhetünk meg olyan fontos munkáról sem, mint például Buda Attilának a Nyugat Kiadóról írott (ámbar szerény nyilvánosságot kapott) könyve.³ A sort hosszan, de nem

eléggé hosszan lehetne folytatni – vagyis: nem *eléggé*? Vajon a Nyugat folyóiratról lehet *eleget* írni? Vajon *szükséges-e* eleget írni? Vajon *kell-e* írni róla?

Amennyiben egy pillanatra megpróbálunk pusztán irodalomszociológiai tényként, egészen egyszerűen: sajtótermékként tekinteni a Nyugat folyóiratra, három dolgot állapíthatunk meg, sine ira et studio. Először: a Nyugat történetének korrekt, akár csak kismonográfiaszerű feldolgozása hiányzik könyvespolcainkról. Másodsor: a Nyugat története és maga a lap egészen egyszerűen *nem kiáltott* semmiféle (akár csak) kismonográfia után. Harmadsor (és ennek az írásnak ez a voltaképpeni értelme): a Nyugat messze fölülértékelt (ám jeles) folyóirat, mely értékelés revíziójára véleményünk szerint a legteljesebb mértékben szükség van. A helyenként a barokkos pénzszórás pompáját a barokkos ízlés és elegancia teljes hiányával ötvöző centenáriumi ünnepségek véget értek – az ún. irodalomtudományi szakma egyik szeme, ám felnyílhatnék.

Jól tudjuk, kemény szavaknak minősülhetnek ezek egy olyan folyóiratot illetően, amelynek indulására irodalomtörténeti korszakhatár gyanánt tekintenek, s mely maga külön magyar irodalomtörténeti korszakot jelöl (*A Nyugat és kora* volt a címe például annak a programnak, amelyen jelen sorok írója is végezte doktori tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetemen), akár valamely politikus saját regnálásának korát. Meglehet, hogy érthetően. A Nyugat szerencsésen hosszú életű folyóirat volt (s a Magyar Csillaggal, de még az Újholddal meghosszabbítva igazán az), ez önmagában érték. Változatos tematikájú: irodalom, zene- és műkritika, közéleti, közgazdasági s egy időben politikai publicisztika, körkérdések – hosszan sorolhatnánk. És természetesen a művek és alkotók. Amelyeket és akiket itt szükségtelen sorolni, hiszen (ha csupán a költőket nézzük) Ady Endrétől Rába Györgyig tartana a felsorolás.

És éppen erről van szó. Nagyon nagy szerzők nagyon jelentős műveiket publikálták a Nyugatban. E művek fénye rávetül a Nyugatra, teljes joggal. Ám észre kell vennünk, hogy ezek csupán felfénylő pillanatai voltak a Nyugatnak, s figyelmesebb olvasással azt is beláthatjuk: azok is csak ritkásan. A Nyugat ugyanis (és most már csak az irodalomról beszélünk) sokkalta nagyobb arányban közölt közepes, érdektelen vagy egyenesen rossz művet és kritikát, mint maradandóan értékeset. Ideje kimondani, hogy a „Nyugatos” minőség-eszmény nem több legendánál.

De ha ez a legenda hamis is, a Nyugat másfajta szempontból értett legendája nem az. Nemes Nagy Ágnes szavai kíváncsoznak ide, hogy megkísérreljük érzékeltetni a distinkciót: „A Nyugatnak, ennek a bevett, engedé-

1 KENYERES Zoltán: A Nyugat története rövid előadásokban Új Írás 1989, 2. szám, 3–26.

2 Nyugat. Válogatás. Viták, programok, kritikák I–II. Vál. KENYERES Zoltán, Bp., Szépirodalmi, 1988.

3 BUDA Attila: A Nyugat Kiadó története. Bp., Borda Antikvárium, 2000.

lyezett, legnagyobb tekintélyű folyóiratnak konspirációs légrétege volt. Én mindenesetre lázasan összetartottam vele. [...] részese voltam az összeesküvésnek, a színvonal összeesküvésének a színvonaltalanság ellen, a tisztesség összeesküvésének a tisztességtelenség ellen.” Ugyanő jegyzi meg egy lappal korábban, hogy „a Nyugat már eleven folyóirat korában legenda volt”.⁴ A huszadik század egyik legnagyobb magyar költője írásában egy pillanatilag sem rejti véka alá emócióit, amelyek alaposan vezetnek őt a Nyugat értékeléséhez. A szerzők közül természetesen Babits említetik több ízben is Nemes Nagy részéről. Ám nem lehet nem felfigyelni túlzó fogalmazására, amikor a „színvonal összeesküvéséről”, a „tisztesség összeesküvéséről”, valamint a „konspirációs légkörről” ír. Maga említi ebben az írásában, hogy azt kapta a Nyugattól, ami „a fiataliságnak elemi vágya”. Nos, éppen ez a fontos. Fiatalon és lelkesen irodalomhoz értő, irodalmat tanult és irodalmat szerető generációk élték bele magukat egy folyóirat legendájába. A köztünk élő és a már eltávozott kortársak egyetlen tagját sem kívánjuk megbántani, ám a Nyugat folyóiratot legalább egy szempontból az ő révükön szükséges újraértékelni. Túl sok szó íratott le ugyanis a folyóirat legendásságáról. Nos: ezek az ő legendáik. Vagy azért, mert átélték, vagy mert ismerték a szereplőket – ez mindegy is. A lényeg, hogy nem egyébre emlékeznek, mint a saját fiataliságukra, amely az emlékezetben megszépül, megnemesedik.

A distinkció második fontos eleme éppen a művek kérdése. Nem véletlenül írtunk *művekről* és nem *szereplőkről*. Mint említettük, sok nagy szerző publikálta nagy művét a Nyugatban. De ez a sok nagy szerző sok nagy művét publikálta máshol is. Ha a már emlegetett meg nem született sajtótörténet hiányában a különféle bibliográfiák és repertóriumok hasznos tanulmányozása nem győzne meg, elég megnézni a kritikai kiadások jegyzeteit: a legnagyobb „Nyugatosok” hányféle folyóiratban publikáltak (még bőven az aktuális országhatá-

ron kívül is), többjük rendszerességgel. Az irodalomtechnikai, adminisztratív részét tekintve a „Nyugatosok” legjobbjai vérbeli profik voltak: Ady, Babits, Kosztolányi, Móricz, Illyés (nem tudjuk, a kézirat leadásánál a határidő idején aktuális kánonból merítettünk-e) pontosan tudták, hogy reprezentáltságuk és nem mellékesen megélhetésük érdekében mikor hol kell elhelyezni munkáikat. Még azt a tényt is figyelembe véve, hogy olyikukat írott vagy íratlan exkluzív szerződés nyugtázza a laphoz: a Nyugat csupán egy volt a sok közül. (Még Babits Mihály sem kivétel ebből a szempontból, pedig ő, többszörös szerkesztőként, nagy részt vett ki a folyóirat működtetéséből, s értelemeszerűen gondolhatnánk, hogy mindenkoron a Nyugatot tekintette elsődleges publikációs lehetőségének.)

Ám röviden vissza a Nyugatnak ama bizonyos minőségeszményéhez. Szerb Antal *Magyar irodalomtörténetének* valószínűleg leggyöngébb lapjai közé tartoznak a Nyugatot értékelő oldalak, telve ellentmondással és a szerző megfelelési vágyával – miközben persze több kitűnő megfigyelése van (csak sajnós éppen amaz ellentmondások gyengítik erejüket). „A Nyugat jelentősége nem is elméleti szempontjaiban, hanem munkatársai írói erejében és a számukra biztosított atmoszférában rejlik” – írja egy helyen.⁵ Vajon minőségeszményről beszél Szerb Antal? Nagyszerű *Magyar irodalomtörténetét* sok kritika érte, ám ha elfogadásra nem is, legalább meggondolásra érdemes az olyan hozzászólás, mint például a nyíltan fajvédő B. Nadányi Olga recenziója.⁶

És, ámbár illetlenül, személyeskedhetünk tovább. Szabó Lőrinc *Kisnaplója* rendkívül értékes és érdekes dokumentuma nem csupán szerzőjének életrajza, de a kor irodalmi életének szempontjából is. A módfelett szókimondó szerzőt bosszantja egy bizonyos jelenség. „A *Nyugatban* Osvát újra felfedezett egy hölgy-költőt; 7 versét közli. Borzalmas rosszak” – írja 1920. február 14-én.⁷ Március 5-én véletlenül találkozik Osváttal s csevegés közben „feltettem azt a kérdést, hogy: Kovács Mária hallatlanul rossz verseit mért közölte le?! Egész nyakáig lila vörösre pirult és dühösen védte, hogy azok elsőrangú versek [...] a *Nyugat* emberei közül mindenkinek nagyon tetszettek”.⁸ Egy Babitsnak írott levelében pedig „Kovács Mária úrhölgy hallatlan hülye versei”-ről beszél.⁹ Nincs itt okunk megítélni, vajon Kovács Mária közölt versei „hallatlanul hülyék”-e, csupán ama Nyugat-féle minőségeszményt keressük.

Az alkalom és a fajsúly magasabb nagyságrendje miatt vegyük például szemügyre Babits Mihálynak *A húszéves „Nyugat” ünnepére* című versét. Nos, ez a vers rossz. Babits természetesen könnyedén varázsolja elő nagy tehetségének tipikus képeit, tirádáit, indázó

4 NEMES NAGY Ágnes: A Nyugatról = N. N. Á., Az élők mértana. Prózaírók. Szerk. és utószó HONTI Mária, Bp., Osiris, 2004, I. 64–68.

5 SZERB Antal: Magyar irodalomtörténet. h. n. [Bp.], Magvető, 1991, 434.

6 B. NADÁNYI Olga: Szabad-e a fiataliság kezébe adni Szerb Antal Irodalomtörténetét? = Tört. pálcák. Kritikák Szerb Antalról. 1926–1948. Válog. és szerk. WÁGNER Tibor, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999, 209–212.

7 Értelmező diákévek. Napló, levelek, dokumentumok, versek Szabó Lőrinc pályakezdésének éveiből, emlékezők az 1915–1920-as évekről. S. a. r. KABDEBŐ Lóránt, Bp., Petőfi Irodalmi Múzeum – Népművelési Propaganda Iroda, 1979, 235.

8 Uo., 240.

9 Uo., 260.

mondait, ám harminckét soros jubilációjának huszonkilencedik sora után minden bizonnyal maga is érezhette, hogy voltaképpen semmit sem mondott, így az utolsó három sorral sietve lekerekítette a költeményt, melyet így Ady említésére futtatott ki. Babits Mihálynak 1928-ban nem volt különösebb mondanivalója a Nyugatról, amit versbe önthetett volna. Hogy minőségeszményről nem szólt, annyi mindenesetre bizonyos.

Az ő személye amúgy is megkerülhetetlen témánk kapcsán. Csupán néhány példát említünk. Sipos Lajos egy tanulmányában pontosan feltárta az általa a Nyugat „csendes válságaként” említett jelenséget,¹⁰ amelyben elsősorban a Babits és Osvát közötti ellentétre helyezi a hangsúlyt, ám többféle törésvonalat is sejtetni enged a folyóirat gárdáján belül. Közismert az is, hogy Osvát halála után Babits és Móricz megpróbálkoztak a Nyugat közös szerkesztésével, ám a két nagyság sem emberileg, sem esztétikai ízlésük tekintetében, sem a munka adminisztratív része elosztásának kérdésében nem jutott dűlőre. Ugyancsak közismertek a húszas években az emigráns nyugatosok részéről induló kellemetlen támadások: a vérig sértődött Hatvany Lajos penetráns cikkei bécsi lapokban, az Ignóus elegánsabb, de nagy sértettségéből írott cikke nyomán kiobbant vita a *Timár Virgil fia* kapcsán, ahol, megjegyzendő, meglehetősen eltérő esztétikai felfogást tükröző megnyilatkozások jelentek meg a folyóirat hasábjain.

Ám szükségtelen folytatni a „személyeskedő” példák sorolását a Nyugat története kapcsán. Hiszen – mondhatnánk – az iméntiek mind *esztétikai* vagy egyszerűen munkajellegű ellentétekről, olykor sértettségekről, perlekedésekről tudósítanak. Ám csekély jogászai észjárás is elegendő hozzá, hogy belássuk: mindez kifordítható. Ha egy folyóiratot hosszú élete során annyi és annyiféle belső ellentét feszít, s melyben generációk váltják egymást, voltaképpen mindig különböző esztétikai és koreszményekkel, úgy azt a folyóiratot mindennel lehet jellemezni, csak nem egységességgel.

De van másfajta egységesség is – válaszolja a Nyugatot tisztelő és automatikusan legendásító hagyomány –, éspedig a minőség és az etika (Nemes Nagy szavaival: színvonal és tisztesség) egységessége. Nos, a folyóirat története nem a tisztesség históriája, ami az emberi viszonylatokat illeti (s a jó ízlés okán ennek ügyében nem citálunk többé-kevésbé ismert tényeket). Igen ám, feleli a legendásító emlékezet, de tisztesség szempontjából is csak az számít, ami megjelent a folyó-

irat lapjain. Csendesen vitatnánk ezeket az erényeket. Az első világháború idején, a megfelelő sajtóengedélyt megszerezve, a lap meglehetősen vitatható állásfoglalásokat tett közzé. A Tanácsköztársaság idején betiltott, majd az újszólván teljes szerzőgárda életét ilyen vagy olyan módon, de mindenképpen jelentősen befolyásoló, 1918-tól 1920-ig terjedő időszak szellemi-lelki feldolgozására a Nyugat még csak kísérletet sem tett, ehelyett a húszas években ostoba belharcokkal volt elfoglalva. És azt sem lehet vitatni, hogy a harmincas évek riasztó tendenciáihoz, majd a közeledő világháborúhoz a folyóiratnak alig volt szava. (Becsülendő kivételek természetesen vannak, mint például az Illyésnek a dunántúli egykezérsről szóló cikke után támadt friss szellemű vita.)

Nem, a Nyugat semmiféleképpen nem nevezhető *etikai* fenoménnek – ezt, mint említettük, generációk álmodták meg, azaz belé. A Nyugatot kizárólag *esztétikai* fenoménként érdemes vizsgálni, olyan sajtótermék gyanánt, mely hatalmas mennyiségű szépirodalmi művet tett publikussá. És miután ennyi réteget lehántottunk, elérkeztünk a voltaképpeni lényeghez. Ez: a Nyugat irodalmi felhozatalának színvonala.

Tettünk már utalást a repertóriumok fontosságára, most újra ezt tesszük. A Nyugat esetében szerencsére többféle is rendelkezésre áll – beléjük lehet lapozni, bár, ismételtlen utalva élményünkre, újszólván semmi sem pótolhatja a folyóirat elejétől végéig való átolvasásának élményét, annak tanulságaival. (A Nyugat-repertóriumok különböző elvek szerint tematizálják, csoportosítják, szakozzák az anyagot, ami bár meglehet, hasznos a keresés és a szisztematikus áttekintés szempontjából, de nem segíti hozzá az érdeklődőt a Nyugat szellemének és szellemi történetének megértéséhez.)

Jelen sorok írója a létező legnagyobb irodalmi udvariatságok egyikét követi el, amennyiben ezen a ponton áthárítja a munkát olvasójára. Nézzünk bele a Nyugat könyvtárak szabadpolcain foszladozó bekötött évfolyamaiba! Vessünk számot azzal, hogy Ady Endre ebben a folyóiratban közölte *A magyar Pimodant* és az *Elbocsátó, szép üzenetet*, Babits Mihály a *Petőfi és Aranyt* és a *Jónás könyvét*, Kosztolányi Dezső és Móricz Zsigmond regényeik és novelláik közül többet a legértékesebbekből. De azzal is vessünk számot, hogy a Nyugat több folyóméternyi köteteiben ezek, amint említettük, felfénylő pillanatok. Tudomásul kell venni azonban, hogy e pillanatok ritkásak. Igen, elismerendő, hogy a harminckét és fél esztendő alatt e ritka pillanatok egybegyűjtve meggyőző erővel hatnak, de az is az, hogy nem lehet, nem is kell ebből statisztikát csinálni. Ám ha objektíven tekintjük, a Nyugat nem volt több, mint egy rendkívül színvonalas folyóirat, amelyben túl

10 SIPOS Lajos: A Nyugat „csendes válsága” 1923-ban = S. L., Új klasszicizmus felé..., Bp., Argumentum, 2002 (Babits Kiskönyvtár, 1), 212–222.

sok klasszikussá vált szerző publikált ahhoz, hogy elkezdüljön a legendásítás, az ellegendásodás. Nem vonunk párhuzamokat (az sosem szerencsés), de a Válasz és a Sorsunk, és másképpen a Vasárnapi Ujság éppen úgy kiérdemelné a saját legendáját. Ki tudja, ötven-száz év múlva melyik kortárs folyóirat fog hasonló sorsra jutni? A szerzők kanonizálódnak, műveik fénye pedig rávetül az azokat közlő sajtótermékekre.

S hogy Nemes Nagy Ágnes ismét idézve „a Nyugat már eleven folyóirat korában legenda volt” – nos, ez valóban csupán idealisztikus beléálmodás, a rajongók hite és ami szebb: sötét korok gyermekeinek *reménysége*. Ez Nemes Nagy Ágnes „matrózblúzos hűségesküjének”¹¹ valódi lényege.

Nem vitatható, hogy a Nyugat a huszadik század első fele magyar irodalmának legnagyobbjait közölte. Az sem, hogy számos, azóta klasszikussá érett remekművet. Ám úgy gondoljuk, hogy ezek a remekművek elszórtan felcsillanó gyöngyszemek csupán, alkotóik pedig, mozgalom nem lévén, korántsem mozgalom főszereplői a folyóirat történetének. Kívánjuk, hogy kulturális emlékezetünk generációról generációra őrizze meg a Nyugat jelentőségének tudatát, olvassa figyelmesen jobbik részét s legyen kíváncsi a korszak más jelentős irodalmi műhelyeinek szellemi értékeire is. De kívánjuk azt is, hogy legyen szegényebb egy álmodott legendával.

11 NEMES NAGY Ágnes: A hegyi költő = N. N. Á., i. m., 189.

PÁLYÁZATI KIÍRÁS

Az Írók Szakszervezete, az Írók Alapítványa, a Sárvári Tinódi Gimnázium és Sárvár Város Polgármesteri Hivatala 2010. április 7-től 10-ig Sárvár városában megrendezi a magyar nyelvű Kárpát-medencei diákírók, diákköltők 33. irodalmi pályázatának tábort.

A pályázatot vers-, próza és tanulmány kategóriában hirdetjük meg, és várjuk minden 14–18 év közötti középiskolás diák magyar nyelven írt írásait. A pályázatok **maximális terjedelme 15, írógéppel, számítógéppel (14 pontos betűnagysággal), vagy kézzel írt kéziratoldal.**

A pályázatok beérkezésének határideje: 2010. február 20.

Kérjük, hogy a pályázók **postán, egy, jól olvasható példányban** küldjék el munkáikat, és a borítékra kívülről írják rá, melyik kategóriában pályáznak (így: „verspályázat”, „prózapályázat” vagy „tanulmány-pályázat”). Tehát, aki két kategóriában is pályázik, két borítékban küldje írásait.

A pályázatokat a következő címre várjuk:

**Írók Szakszervezete, Írók Alapítványa
1068 Budapest, Városligeti fasor 38.**

Fontos: e-mailen beérkező pályamunkákat – az esetleges technikai problémák miatt – nem nyomtatunk ki és **nem veszünk figyelembe!**

Kérünk mindenkit, hogy tüntesse fel pályázata belső címlapján a **saját nevét és címét, iskolája nevét és címét**, továbbá a **saját (vagy az iskolája) e-mail címét, telefonszámát**. A pályázat nem jelígyés.

A legjobb ötven pályázat szerzője meghívást kap a 2010. április 7-től 10-ig megrendezésre kerülő sárvári irodalmi táborba, ahol értékeljük a pályamunkákat és sor kerül a díjkiosztó ünnepségre is.

A beérkezett írások visszaküldésére, a várható nagyszámú pályázatra való tekintettel, nem vállalkozhatunk.

A neves költőkből, írókból álló zsűri által kiválasztott **legjobb 50 pályázónak** az általa megadott címre **2010. március 29-ig** meghívólevelet küldünk. A táborban csak a meghívottak részvételét tudjuk biztosítani, számukra a rendezvény díjmentes. (Szükség esetén a pályázó útiköltségét is megtérítjük.)

Budapest, 2010. január 12.

A rendezők nevében minden érdekeltnak jó munkát és sikeres pályázatot kíván:

Mezey Katalin

Az árnyalatok igazsága

Iancu Laura:
névtelen nap
Kortárs Kiadó, Bp. 2009.

Amikor Isten szabadjára engedte (ha úgy tetszik: kiüzte) az embert, nem a romlásba parancsolta, mert az átokkal egy-szersmind áldást is nyújtott: ekkor emelkedett ki az ember a puha önfeledésből, és ébredt rá a felelősségre. Amit egy magára kicsit is adó művészetszínáló egy pillanatra sem nélkülözhet, s minél nagyobb a képessége, annál nagyobb a felelőssége. (Ki ne ismerné a hírneves angol férfiú kijelentését arról, hogy: „A nagyság ára a felelősség.”) A polgári Európa modernjei az 1900-as évek elején egy időre megpróbálták hátat fordítani a felelősségnek, s a kor árnyalatai helyett lehetőleg csak koruk absztrakcióival foglalatalkodni – formális, elvont és főleg vértelen művek sokasága mutatja, milyen eredménnyel. A művészetnek joga van a magányra, de aligha hihető, hogy az a valóság, amelyet távol a közösségtől hoz létre, ne hideg kreálmányként hatna. A gondolat is, a tett is valóság, ezt ismerjük, megérteni viszont csak annak a valóságnak a jeleit értjük meg, amit együtt látunk, ami mindannyiunké. Mire ezt a szimpla igazságot a fölébredő modernnek eszményükké tették, már (Iancu Laura szavaival) „elemeiben állt a világ”. Lám: amit valamivel veretesebben Ady küldött előre, az most egy fiatalember költészetének misztériuma és mineralógiai nemessége.

De az elementum legalább kétségbevonhatatlan. Ahogy a *névtelen nap* szerzője írja: „hatalmas hordalék a világ // sem ott sem itt / sem mindenütt vagyok // találjon rám / aki elhagyott”. (*Fától fáig*) Az olvasó legszebb reménye szerint ez a felhívás oda óhajt szállani, ahol az ember tanyázik, ahol a szépség és árnyalatai élnek, vagyis a közösségbe. És ebben az invitációban benne rejlik egy másik gesztus is, a hűség szomja: Iancu keres, vár valakit, aki valamikor meghódította, s aki nemrég megvolt még: „találjon rám – mondja – aki elhagyott”. Nem nehéz felismerni e szavakban a kétségbeesés (vagy szelidebben mondva: a magány) hangjait; de mielőtt valami mártírság előállítását gyanítanánk, muszáj észrevennünk, hogy ugyanezek a szavak az akaraterő példái is: erős szavak, a semmitmondó értelmetlenséget tagadják, meg akarnak értetni valamit a titkok és talányok, a belső nap kimeríthetetlen ragyogásából, s még-hozzá játékosan, ugyanis minduntalan ott csillan rajtuk, mint a hajnali fűvön a pára, az ironia fénye.

A nagyságnak nekiveselkedő s e dimenzióban nem alaptalanul buzgólkodó poétákhoz hasonlóan Iancu Lauránál is az ihlet győz a sóvárgás fölött, ezt támasztja alá hite; hogy hisz a jelentésben és a jelentőségben, a tárgyilagosság és a lefojtott szenvedély keskeny választóvonalán halad, kőből és párából épített utakon, ahol sosem egészséges, s kiváltképpen nem egészséges a

költészet vidékeire érve: szellemmel cserélni fel a lelket. Az önmagára mért becsvágy diadala és felelőssége abban áll, hogy sikerül-e megalkotnia az érzékenység, az elmélyülés, valamint a hit és a tagadás között rakoncátlanokodó fanyar énjének összefüggésrendszerét.

A *névtelen nap* még nem a kész koherens mű, ugyanakkor az éves érvénnyel lármázó versbajnokokéhoz képest messze magasabb rendű könyv. Ironiája, nyílt és rejtegetett pátosza, kegyetlensége, igazságai és igazságtalanságai mind e koherencia sokat ígérő jövőjéről beszélnek. „éhes ki csak a földet eszi / és éhen hal az is akit / az ég etet” – írja a *Fűszálban*. Ennyire közel lenne hát egy nagyigényű költészet a csalódáshoz; olyan elkötelezettséget kíván, amelynek beletörődés a vége? Az emberben persze nem könnyű szétválasztani a hangulatot a mély ösztöntől. Különbözik pedig Rimbaud és Abesszínia éppúgy egyszeri eset, Rimbaud csak egyszer hallgatott el, tanúbizonyosságot téve, hogy az írás és a hallgatás a legteljesebb kontradikció. S ha már itt tartunk, a hit-hitetlenség kérdésében Iancu a *Fűszál* sorainál többet is magára vállal, egy ízben így ír Istenről: „Ő vigyázott az életre, / Húsvétkor meglocsolta, / Vértét ontotta. Megijesztett! / Isten létere fára szegeltet.” Csakhogy a „keress Isten” is az ő szava, és sirásából fölemelkedve ő deklarálja az Úrról boldogan: „álmait őrzöm s látom / velem is táncolt valahol”.

Tévedés, hogy csak egy világ van, és a bizonyosság sem egy. Az árnyalatok igazsága az, ami messzire vezet, és megfelelő formába öltöztetve szinte mindig sokatmondó; most, a *névtelen napban* ott tart a szerző, hogy alig akad dolog, amelyhez ne lenne köze. Játszik reménytelenül és reménykedően, forr benne a felelősség, és nagyon komoly, és olykor felfelkacag. S néha-néha munka közben tapasztalataival együtt az álmok anyagát is magához veszi. Talán e sok-szomjú fogékonyságnak és temperamentumának köszönhető, hogy már-már szerelmesen vonzódik a töredékhez. És mégis, valami különös módon Iancu Laura verseinek lényege az a szó, amelyet épp a töredék mellett óvatosan illik kiejteni: a szerkesztettség. Szükszavúságából és néholi jelszerűségéből a konstrukció energiája sugárzik; egyszer eszesen jéghideg, máskor misztériumot sejtető forró képekben beszél. Verseinek alapos böngészői azt is felfedezik majd, hogy rengeteg hatás átsuhant Iancu líráján. Talán azé a francia mesteré is, aki egy helyütt ekként fogalmaz: „A kenyéret meg kell gyógyítanunk!” Char makacsul ragaszkodott ehhez a költészettenhez, amelyre mintha visszhangként szállna a *névtelen napból*: „sivár hátadra hánytál / Szülőföld! Szűnünk // A hontalanság malma / Zilál szent törmelékbe // Melegítsünk Istennek / Szép álmokat is végre”. Jól értjük-e, hogy az Istennel való hívó vagy nyugtalan foglalkozás után a legfőbb munka itt lent, a kenyér meggyógyítása: személyes és kikerülhetetlen tennivalónk – ez az Istennek melegített szép álmok ára.

Kelemen Lajos

**Arénák
hősök nélkül** N. Pál József:
Magyar sport – magyar
sors
Kortárs Könyvkiadó,
Bp., 2009.

Egykori sportújságíróként amiatt kezdtem el nagy várakozással olvasni N. Pál József esszékönyvét, mert érdekelt az irodalomtörténész szerző látásmódja. Noha személyesen sohasem találkoztunk, emlékeim között elevenen él, ahogyan a Nap TV 1996-os olimpiatörténeti vetélkedőjén irigylésre méltó lexikális tudásáról számot adott. A sportnapilapnál, ahol akkoriban dolgoztam, gyakran volt beszédtema, hogyan képes N. Pál József ennyi adatot, nevet, helyszínt és évszámot fejben tartani. Előszó helyett írt, *Vallomás négy évtizedről s egy könyv históriájáról* című „prológusában” nemcsak erre ad választ, hanem arra is, miért tűnt el egyik napról a másikra a médiának a sporttal foglalkozó szegletéből. Azt írja: „Gyermekkorom óta kísér a sport, s úgy alakult, hogy az irodalom, a történelem meg a betűvetés lett a kenyerem, de hogy írhatnék is róla, 1997 tavasza előtt nem jutott eszembe soha.” Míg elmeséli, miért kezdett közel negyvenévesen esszéket írni a magyar sportról, nyomon követhetjük életét egészen 2009-ig.

Az olvasó előtt megjelenik a három-négyszáz lelkes zalai faluban, Pethőhenyén szerény körülmények között – még villany sem volt akkoriban a házak többségében – élő kisfiú, aki a kultúrházban szemtanúja lesz annak, hogyan szurkolnak az idősebbek a fekete-fehér televízió előtt, 1966. július 15-én a többek között Albert, Bene, Farkas és Mészöly alkotta magyar labdarúgó-válogatottnak a brazilok elleni mérkőzésen. A ma már csodásnak is bátran nevezhető meccsen a brazilok 3:1-re kaptak. N. Pál József akkor látott életében először futballmeccset, s a szurkolók által teremtett atmoszféra hatással volt rá: „Sokan voltunk, nagy füstben, a felugrás, az ujjongás hangulata él bennem ugyan, tán még az örömből is rám ragadt valamennyi, de hát – mondom – nem ismertem a focit, s nem tudtam, mit is látok pontosan. Kilenc sem voltam akkor még.” Ez az élmény azonban ablakot nyitott benne a sport univerzumára, hiszen rövidesen mindent elkövetett azért, hogy szomszédasszonyuk táskarádióján hallgassa Szepesi György közvetítéseit, később – amikor már Zalaszentivánon éltek – mindig átböngészte a Népszabadság leghátsó oldalát, olvasni kezdte a padláson talált sportkönyveket, és ha néha-néha kapott egy forintot, azon Népsportot vásárolt. Az 1968-as mexikói olimpiát azért nézte végig a kocsában, mert csak ott volt televízió. Először szurkolhatott Balczó Andrásnak. Ha akkor a pult mellett ácsorgó srácnak valaki azt jósolja, hogy évtizedek

múltán az olimpiai bajnok öttusázó barátságába fogadja, nyilván különös reakciót váltott volna ki nemcsak belőle, de környezetéből is – pedig így történt. E kivételes és őszinte baráti kéznyújtás egyik magyarázata talán az lehetett, hogy Balczó megérezte: N. Pál József számára a sport nem pótcselekvés vagy szenvedély, hanem ennél sokkal mélyebb és magasabb elkötelezettség: „A sport – csinálni is szerettem, bár nem túl tehetségesen – eredményt, önmagunk felülmúlását (a rekordokért, a rekordjavításért odavoltam, minden atlétikai és úszóvilágcsúcstól a fejemben tartottam folyvást, meglehet, a fejemben tartom még mostanában is), de leginkább mámort, örömet, valami megmagyarázhatatlan állandó bizsergést jelentett akkor nekem. Meg a várakozás izgalmát, a mindig – minden kudarc után – újjáéledő reményt, s a csodák kitapintásának evilági esélyét is talán... Egy-egy jelentős eredmény – főleg, ha magyar érte el, de ha nem, akkor is – valami »belső végtelent« nyitott meg bennem, miközben emelt föl, föl, engem is szinte. Mintha a lebírhathatlan hősök, János vitéz vagy Toldi Miklós (apám négy-öt éves koromban olvasta fel többször mindkettőt nekem) lényéből érintett volna meg valami, amiről sosem beszéltem senkinek akkor, de jó volt tudni, hogy »velem, velünk vannak« ők. Arról, hogy a világ e »hősi lét« igazát – mint feleslegesnek ítélt kacatot – ekkoriban kezdte felszámolni éppen, semmit sem tudtam, érzékelttem persze.”

Már az általános iskolában felfigyeltek tanárai arra, hogy páratlan sporttörténeti ismeretei vannak, s a csapat, amelynek tagja volt, „rajt-cél győzelmet aratott” a sportmozgalmi vetélkedőn. Tudása az évek során hatványozódott, így jutott be 1996-ban a televíziós olimpiatörténeti vetélkedő döntőjébe, ahol a beharangozott atlantai útról kiderült, csupán egy fellengzős ígérlet. Viszont megismerkedett személyesen a sportélet olyan nagyágyúival, mint Balczó András, Papp László, Hargitay András, Varga Zoltán. Megírta első sport témájú esszéjét a labdarúgásról, majd kénytelen volt beletörődni, hogy az akkor még legolvasottabb sporthetilap visszautasította a közlést, mivel írása nem a „napi véres valóságról szolt” és hiányzott belőle a szenzációhajhászás, ellenben telítve volt gondolatisággal. Szerencsére ez tudomására jutott Nagy Gáspárnak, aki nemcsak arra beszélte rá, hogy jelentesse meg a Hitelben, hanem arra is, hogy írjon hasonló esszéket a sportról.

N. Pál esszéi nem sporttörténeti dolgozatok, hanem elemző írások. A szerző törekvése nem az, hogy új tényeket hozzon nyilvánosságra: könyvek, újságok, filmfelvételek, beszélgetések és személyes emlékek felidézésével mutat rá arra, hogy a magyar sport hanyatlása a közélet egyre tragikusabb, katarzisz nélküli küzdelmeinek tükröződése.

A mélybe hatolva keres magyarázatot a magyar labdarúgás kilátástalan helyzetére. Higgadt és tárgyilagos elemzéseivel, az olvasót közös gondolkodásra ösztönözve,

igyekszik láttatni azt az elkerülhetetlen züllést, melynek eredője az 1956 után Magyarországra kényszerített hazug rezsim volt. Noha a magyar labdarúgás még a Puskás Ferenc és játékosársai által világhírűvé vált aranycsapat szétesése után is képes lett volna a világ élvonalában maradni – példának legyen elég erre a már említett Brazília elleni 1966-os csodameccs –, „magasabb szinten”, az „internacionalista kötelesség” és egyéb demagóg érvek alapján úgy ítélték meg, hogy a magyar szurkolóknak elegendő beérniük a – mainál kétségtelenül magasabb színvonalú – hazai örök rangadókkal a Népstadionban vagy másutt. S mindent elkövettek azért, hogy azok a sportolók, akik tehetségük jóvoltából a csillagokig emelkedhettek volna, soha ne „emlékezessenek a repülés boldogságára”, úgy ahogyan azt Latinovits Zoltán értelmezte.

N. Pál József egy-egy nagyformátumú sportember portréját felvázolva gyakran von szépirodalmi, színházi vagy képzőművészeti párhuzamot, hogy érzékeltesse az akarat elmaradt diadalának és katarzisének fájdalmát. Erre tragikusabb példa aligha lehet Papp László pályafutásánál, akinek három olimpiai bajnoki győzelme után hét évig „engedélyezték”, hogy a profik között folytassa, de az életutat megkoronázó világ bajnoki címmérkőzés lehetőségétől megfosztották. N. Pál helyesen látja a Papp László és a magyar ökölvívósport ellen elkövetett bűnbánat a Kádár-rendszer tükröződését: „A korról vallhat, amely úgy adott nekünk szabadságot, hogy nem adott, amelyben úgy kellett szeretni a hazát, hogy nem volt szabad szeretni, amelyben úgy mozgósítottak a politizálásra, hogy eszünkbe ne jusson politizálni, s amely úgy »támogatta« a profizmust, hogy az mégse legyen. Ez a hosszabb távon lelket és tudatot porlasztó kváziállapot a rendszer végéig kitarított – sőt, hagyatéka máig mérgez bennünket –, s ennek esett áldozatául Papp László versenyzői pályafutásnak zárzata is”.

Szépen ír Puskás Ferencről, megértve a labdarúgónak azt a szándékát, miért nem akart se öltözőbeli, se politikai hierarchiát megdönteni, manipulálni azonban annál inkább, de azt is főként mások érdekében: „...életet, örömet, szeretetet vitt, »csempészett« oda, ahol élet-, örömmelenség vagy a szeretet törvényének megcsúfolása uralkodott.”

A könyv legmélyebb írásainak egyike Balczó Andrásról szól, aki azért is válhatott a magyar öttusa sport legnagyobbjává és a sunyi rezsim ellenségévé, mert „a pályán elért eredményt nem a sikeresség dobantójául akarta felhasználni mindenáron, hogy számba véve a saját fokozatosan letisztuló életével s a közeg viszonyának állandóságát és változásait, nem valamiféle karrier építésébe fogott, sőt azt sem titkolta, hogy az erre való agresszív hajlandóságot, mennyire gyarló szokásnak tudja ő. Egyszerűbben, aki Balczót versenyezni látta, a sportnak azt a misztériumát is átélhette még, amelyet – a mai, szintén legendásító

emlékezetünk szerint – reánk hagytak a régi görögök. Erről az emberről el lehetett hinni, hogy amikor fut, azt valóban a saját, Isten és az őt küldő, érte szorító közösség dicsőségére teszi »csupán«, és semmi másért.”

A korszak zseniális, ugyanakkor ellentmondásos sportolóira emlékezve nem feledkezik meg a fradista Varga Zoltánról sem, akit sokan ma is árulónak tartanak, amiért 1968-ban Mexikóban, az olimpiai faluból engedély nélkül távozva, hagyta faképnél a labdarúgó-válogatottat. A halk szavú focistát akkor már régóta figyelte a belbiztonsági szolgálat, tudták róla: „akkor is képes jelentős tömegeket befolyásolni, ha csak feltűnik a pályán, vagy bárhol másutt. Ő szavak nélkül is képes érzelmeket, indulatokat kiváltani az emberekből.” És ez változatlanul igaz volt akkor is, amikor évtizedek múltán az FTC labdarúgóinak kispadjára visszatérve kijelentette: ami miatt 1968-ban disszidált, az nem múlt el Magyarországon, romlottabb, mint régen. A rendszer állítólag megváltozott, de Varga nem: manipulálhatatlan maradt, viszolygott az érdemtelen előnyöktől, magatartásában a Ferencvárosi Labdarúgó Club tradíciója születhetett volna újjá, edzőként azonban ugyanúgy a magasabb körök útjában állt, mint játékosként. „Számára a foci a közönséggel való összefonódás s a játszó ember önmagára találásának alkalma volt... Varga, ahogy élt, játszott, ahogy hanyódot, de talpon maradt, s ahogy élni, vallani s tanúságot tenni igyekszik ma is, azt jelképezi, ami a forradalom utáni Magyarországon nem kellett, s nem kell azóta sem, ami egyre kisebb zárványokban, fakuló emlékekben, ám jobbra mint hiány van jelen – de azért jelen van még.”

Széchy Tamás kapcsán N. Pál találóan jegyzi meg, hogy a nagyszerű edző nevéhez fűződő „életmű nemcsak önmagáról, az úszás történetéről, a honi élsport Kádár-korszakbeli s azután való körülményeiről mond el sokat, hanem rólunk, álmainkról, kisszerű élni akarásunkról, a siker vágyáról, a szemforgatás irigységéről, szóval rólunk, s a történelmünkéről is.”

Kovács István profi ökölvívó pályafutását felelevenítve kiváló érzékkel mutatja be az ígéretes bunyós bukásának elkerülhetetlenségét, mely abból adódott, hogy „Kovács alkata és emberi tulajdonságai szerint hősnek jött világra, de a közeg sztárként kezelte (kezele), s ez neki, sajnos egyre inkább megtetszett.”

N. Pál József esszéinek olvasása valamelyest lehetőséget kínál a katarzisa. Jómagam például rádöbbentem arra, amit eddig sohasem mondtam ki. Azért hagytam fel mintegy tíz éve a sportújságírással, mert a szó legtisztább értelmében hősöknek nevezhető sportembereket már nem találtam az arénákban, sztárokat viszont annál inkább.

Borbély László

Értékrendek különbsége

Gereben Ferenc (szerk.):
Vallásosság és kultúra
Faludi Ferenc Akadémia,
Bp., 2009.

Talán a szociológiával nem foglalkozók számára is elfogadható az a feltevés, hogy aki vallásos, az mást fog értékesnek tartani, mint az, aki nem vallásos. A tanulmánykötet szerzői is ebből a hipotézisből indultak ki, s többek között azt próbálták körüljárni, miben is áll ez a különbség, illetve – hogy még előbből kezdjük – egyáltalán beszélhetünk-e a vallásossággal összefüggésben eltérésekről a kulturális aktivitás terén.

A művelődésszociológia és a vallásszociológia közötti összefüggések vizsgálatára először – még a rendszerváltás előtti években – az Országos Széchényi Könyvtár olvasáskutató műhelyében nyílt lehetőség. A kutatás három fő ágra bomlott: Gereben Ferenc a felnőttek olvasáskultúráját, Nagy Attila a tizenéves fiatalok és gyermekek olvasási szokásait vette górcső alá, Kamarás István pedig a műbefogadással foglalkozott behatóbban, mindezeket a vallásosság szempontjaiból is vizsgálva. A művelődési-olvasási teljesítmények különböző értékei mögött a kutatók a vallásosság eltérő magatartásformáiban sajátos magyarázó erőt sejtettek. Már az első felmérésekben felfedezhetők voltak ezek a relációk, s az évek múltával összehasonlító vizsgálatokra is sor kerülhetett, melyeket a fiatalabb kutatók további eredményekkel gyarapítottak.

A kötet írásait megérlelő másik műhelyként meg kell említenünk a Faludi Ferenc Akadémia keretein belül működő Fiatal Vallás- és Értékszociológusok körét. Az ebben az évben éppen tíz esztendeje működő FIVÉSZ főleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem hajdani és jelenlegi szociológushallgatóiból verbuválódott. A fent említett társadalomtudományi kör 2006 tavaszán a jezsuiták Párbeszéd Házában rendezett konferenciát *Vallásosság és kultúra* címmel. A több évtizednyi kutatómunka, amely a FIVÉSZ keretein belül csak gazdagodott, immáron megérett arra, hogy egy külön tanulmánykötetet szenteljenek a fontosabb eredményekről szóló beszámolóknak, amelyek a kutatási szempontok széles skálájával egyúttal arról is tanúbizonyságot tesznek, mennyire termékeny lehet a művelődés- és a vallásszociológia együttműködése. A *Gereben Ferenc* által szerkesztett tanulmánykötet javarészt az említett konferencián elhangzott előadások továbbfejlesztett, szerkesztett változatát és mellettük a FIVÉSZ keretein belül készült egyéb írásokat tartalmazza.

A kötet négy fő fejezetre tagolódik: egyrészt foglalkozik a vallásosság, értékrend és művelődési szokások összefüggéseivel; másrészt kitér a határon túli magyarok körében tapasztalt kulturális-vallási sajátosságokra; harmadrészt kiemeli a felekezeti iskolák jelentőségét; és végül ismerttet néhány kutatási eredményt a szerzetekre és vallásfelekezetekre vonatkozóan. Már a tanulmánycímelek sokszínűsége is jelzi, hogy milyen sok oldalról lehet megközelíteni a témát.

Az első fejezet tanulmányai mutatják az eddigi kutatások során feltáruló legfőbb tanulságokat. *Rosta Gergely* az Ifjúság 2004 országos felmérés eredményeit vizsgálja a vallás és kultúra összefüggéseiben, *Bóné Veronika* a Regnum Marianum katolikus közösséget veszi górcső alá a fenti szempontok alapján. *Görgőy Rita* mélyinterjú technikával elért eredményeket tesz közzé, *Földvári Mónika* pedig a többváltozós statisztikai elemzések segítségével mért generációs értékrendi eltéréseket. *Nagy Attila* 2005-ös nagyszabású olvasáskutatási felméréseinek eredményeit osztja meg velünk, *Gereben Ferenc* pedig átfogó képet ad a témakörben végzett főbb kutatási eredményekről, a nyolcvanas évek közepétől kezdődően mondhatni napjainkig.

A régebbi (főleg a nyolcvanas évekbeli) vizsgálatok tendenciájának megfordulásával (és a vallásos rétegek társadalomszerkezeti átalakulásával) az utóbbi évek kutatói egyfajta pozitív hatást tapasztalnak a vallásos beállítódás és elkötelezettség részéről a kulturális aktivitást illetően. Ennek két fontosabb szegmensét emelném ki: egyrészt a vallásosság serkentő hatást gyakorol a művelődési-olvasási teljesítményre, ami nem csak a fogyasztott kultúra mennyiségében jelenik meg, hanem a művek érzékenyebb értelmezésében, mélyebb befogadásában is; másrészt a vallásos emberek ízlése értékkedvelőbbnek és hagyományőrzőbbnek mutatkozik, mint nem vallásos társaiké. (Ez utóbbi tendencia már korábban is tapasztalható volt.)

A vallásossággal összefüggő kulturális aktivitás viszonya azonban nem mindig ilyen egyértelmű. A példák mellett, ahol a vallásos beállítódás mintegy harmonikusan segíti a különböző művek alaposabb megértését és ösztönzi a kulturális teljesítményt, léteznek olyan esetek is, amelyekben a vallásosság nem serkentő, hanem inkább gátló tényezőként jelenik meg. A mélyinterjúk között szerepelnek olyan esetleírások is, amelyek szerint a vallási megtérés a kulturális érdeklődés erőteljes beszűkülését vonhatja maga után; de előfordulhat az is, hogy a vallásosság és a kultúra az egyén életében egymástól teljességgel elszigetelt területként jelenik meg. Ezek a jelenségek tehát meglehetősen bonyolult és finom szálakkal kapcsolódnak össze.

A második részben két határon túli magyar közösről szóló esettanulmányokat olvashatunk. A határon túli magyar identitás megőrzésének – több korábbi empirikus vizsgálat is igazolja ezt – éppen a kultúra és a vallás az egyik sarokköve. Vallási és kulturális aktivitásuk és ízlésük mindeddig magasabb szintet ért el, mint a magyarországi társadalomé; és az értékrend-vizsgálatok tanúsága szerint is a határon túliak körében volt magasabb a közösségi és hagyományos értékek megbecsülésének mértéke. A kötet tanulmányai azt vizsgálják, hogy ezekben az értékörző közösségekben miként hatnak a modernizációs folyamatok. *Babos János* a zágrábi magyarokat, *Éhmann Gáborné Havas Mária*, *Karczagi Alexandra* és *Klausz Boriska* pedig a székelyföldi Zetelaka falusi társadalmát szondázzák az identitástudat, az olvasási szokások, vallásosság és értékrend vonatkozásaiban, és a korábbi pozitív tendenciák mellett azok fellazulásának jeleit is észlelik.

A harmadik fejezetben a közép- és felsőfokú oktatással foglalkozó vizsgálatok kaptak helyet. Belátható, hogy a felekezeti iskolák azok, amelyekben társadalmi szinten vallásosság és kultúra a legplasztikusabban összefonódik. A nyolcvanas évek közepén Nagy Attila már foglalkozott az állami és egyházi középiskolák diákjainak értékrendbeli és művelődési különbségeivel (Kultúra és Közösség 1986/5. sz.). Tapasztalata szerint a felekezeti gimnáziumok diákjai meghaladták az országos átlagot mind a művelődési-olvasási teljesítmények, mind pedig a posztmaterális és transzcendens értékek preferálása terén. A rendszerváltás óta – a Nagy Attila-féle vizsgálat helyszínéül szolgáló debreceni református és pannonhalmi bencés gimnáziumon kívül – számos egyházi iskola nyitotta meg kapuit a diákok előtt, hogy a maguk sajátos értékrendjében neveljék a jövő felnőtteit. Miután a felekezeti iskolák száma jelentőssé vált, egyre több kutató érdeklődése fordult a két iskolatípus közötti különbségek feltárására. Az eltérések fő magyarázója a nemzetközi szakirodalomban híressé vált Coleman-hipotézis, melynek „lényege, hogy a diákokat, tanárokat és szülőket összefonó, a kölcsönös támogatáson, bizalmon és a normák hasonlóságán alapuló szoros társadalmi kapcsolatrendszer, a generációkat összekötő zárt kapcsolati hálózat (...) társadalmi tőkét teremt, és ezáltal elősegíti az iskolai sikerhez elmaradhatatlanul szükséges kulturális tőke keletkezését” – írja Gereben Ferenc, Pusztai Gabriella gondolatát követve (*Iskola és közösség, Felekezeti középiskolások az ezredfordulón*. Bp. 2004). A kulturális tőke ebben az esetben tehát összefügg egy olyan társadalmi tőkével, ame-

lyet éppen a vallásos légkör teremt meg. Komoly üzenet lehet ez korunk társadalmá számára, amelyben a globalizációs tendenciák erősödésével – a kulturális értékek kommercializálódása és bulvárosodása mellett – a hagyományos közösségi értékek is egyre inkább veszítenek fontosságukból.

A fejezetben *Kern István* a katolikus egyetemalapítási kísérleteket vizsgálja hazai viszonylatban 1867-től 1918-ig; *Rébay Magdolna* a leány-középiskolák jogi szabályozását elemzi 1895-től 1945-ig; *Vépy-Schlemmer Éva* a nemek szerepét az oktatásban, *Révay Edit* pedig a felekezeti oktatásügy kérdéskörének megjelenését kutatja a rendszerváltozás utáni írott sajtóban.

Max Weber *Protestáns etikája* óta tudjuk, hogy érdemes a felekezeti különbségek vizsgálatára külön hangsúlyt fektetni, hiszen jelentős értékrendbeli eltérések mutatkozhatnak katolikus-protestáns (és kiségyházi) viszonylatban. A tanulmánykötet is ezeknek az eltéréseknek a kibontásával foglalkozik utolsó fejezetében. *Kamarás István* már az OSZK-ban is vizsgálta a felekezetenkénti különbségeket, és azóta is rendszerint megtalálható ez a dimenzió a műbefogadás természetét vizsgáló kutatásaiban; ebben a tanulmánykötetben legfrissebb eredményeit teszi közzé. *Sziklai István* szintén a felekezeti eltéréseket és hasonlóságokat mérte fel, de ő inkább arra volt kíváncsi, mit gondolnak egymásról és miként tekintenek egymásra a különböző egyházak tagjai.

Az eddigi amúgy is színes palettát *Bögre Zsuzsanna* teszi még izgalmasabbá interjúcsokrával, amely a szerzetesnők identitásának alakulását vizsgálja a szerzetesrendek 1950-es feloszlása előtti és utáni időszakokban.

A kötetben – ahogyan arra a szerkesztő is figyelmeztet – nem találunk a vallásosság és kultúra kapcsolatára vonatkozó szentenciaszerű igazságokat, megfellebbezhetetlen törvényszerűségeket, inkább csak erősebb-halványabb tendenciák kitapintására van lehetőség. Mindez arra is rámutat, hogy a téma korántsem lezárt, sőt, a kutatások nyomán újabb és újabb kérdések merülnek fel. S hogy miért lehetnek társadalmi szempontból fontosak ezek a vizsgálódások? A modernizáció – az eddigi tapasztalatok szerint úgy tűnik – együtt jár a kultúra jelentős kommercializálódásával. Kérdés, hogy gátat tudunk-e szabni a kulturális leértékelődésnek, vagy legalábbis lassíthatók-e ezek a folyamatok. A kötetben szereplő tanulmányok alapján azt mondhatjuk, hogy a vallásos magatartás sajátos választ jelenthet ezekre a kérdésekre, és értékekre fogékony volta miatt képes részt vállalni a minőségi kultúra megőrzésében.

Lukács Ágnes

**Merre tart
Magyarország?** Csaba László–Jeszenszky
Géza–Martonyi János:
Helyünk a világban
Éghajlat, Bp., 2009.

A német kancellár, „az egyik legnagyobb európaiként” tisztelt Helmut Kohl az 1990-es első szabad választások után személyesen hívta fel a győztes párt miniszterelnök-jelöltjét, Antall Józsefet, és arra kérte: „Tartsd meg, légy szíves, Horn Gyulát külügyminiszternek!”

Martonyi János idézi fel többek között a fenti történetet annak illusztrálására, hogy a második világháború után Európa kettéosztásába beletörődő, majd a kialakult helyzettel megbékélő, jólétben élő Nyugat mennyire ambivalens magatartást tanúsított a meglepetésszerűen felgyorsult közép-európai rendszerváltozással és a szovjet gyarmatbirodalom Európa újraegyesítését lehetővé tévő felbomlásával kapcsolatban. Antall Józsefet a telefonhívás megdöbbenette: úgy gondolta, szabad országban a választásokon győztes párt alakít kormányt, s mint egy független ország miniszterelnökéhez illik, mindvégig a maga útját kívánta járni.

A magyar külpolitika útja a 21. században alcímmel megjelent kötetben olyan szakemberek – egy közgazdász, egy történész és egy jogász – osztják meg gondolataikat a magyar külpolitika lehetőségeiről, a mozgásterét meghatározó XX. századi örökségről, az utóbbi két évtizedben rohamosan átalakuló világpolitikai viszonyrendszerről és az átrendeződő erőközpontokról, akik több évtizedes kutatói, egyetemi oktatói, diplomáciai pályával a hátuk mögött komoly nemzetközi tapasztalatokra tettek szert, s kettejük nem melleleg hazánk külügyminisztere is volt. (A beszélgetést Kovács Lajos Péter történész, az Éghajlat Könyvkiadó igazgatója vezeti.) Nem vitatkoznak, hiszen mindhárman annak a klasszikus polgári demokráciának a hívei, amelynek hazánkat is szeretnék látni: súlyponteltolódásokkal, de hasonlóan vélekednek egy-egy témáról, és szakmai tudásuk alapján más szempontból világítják meg a kérdésköröket. Mozaikszerűen kiegészítve egymás elemzését, közösen vizsgálják a jelentő nagymértékben meghatározó múltat, elsősorban a kommunizmus időszakát s a mögöttünk hagyott húsz évet, és együtt faggatják a jövőnket alakító bizonytalansági tényezőket. Vallanak indulásukról, családi háttérükről: család-történeteik az elmúlt század magyar történelmének is jellegzetes metszetei.

Az kétségtelen, hogy Magyarország az 1990-es évek elején jól indult, a posztkommunista országok között számottevő nemzetközi tekintélyre tett szert. Bár a

rendszerváltozás első kormányának tagjai aktív politikusként természetesen tapasztalatlanok voltak a nemzetközi porondon, de szakmai hozzáértésüknek, magas szintű európai műveltségüknek köszönhetően távlatos, markáns magyar külpolitikát tudtak képviselni: a legfontosabb magyar lépések közül érdemes felidézni a Varsói Szerződés felosztatásának kezdeményezését; a mesterségesen kreált Jugoszláviából kiválni akaró államok függetlenségének elismertetésében játszott szerepet (a délszláv válság idején a magyar érvek is hozzájárultak ahhoz, hogy Nyugat-Európa és az Amerikai Egyesült Államok megértse a balkáni helyzetet, sokan, még vezető politikusok sem tudták, hogy a szerbek és a horvátok között mi a különbség); a moszkvai kommunista puccs azonnali elítélését; 1991 szeptemberében a balti államok külügyminisztereinek meghívását Budapestre s ezzel államaik függetlenségének gyorsabb elismertetését. Rendkívüli jelentőségű volt a visegrádi állandó együttműködés életre hívása egy lehetséges magyarellenes blokk, egy új kisantant esetleges megszerveződésének alternatívájaként, majd megtörtént a visegrádi országok között a még létező vámhatárok lebontását és a szabad kereskedelmet célzó megállapodás, a CEFTA létrehozása 1991-ben. Emlékezetes, hogy a magyar kormányfő már 1993-ban felhívta a figyelmet az iszlám fundamentalizmus veszélyeire, valamint attól is óvott, hogy Nyugat-Európa egyoldalú előnyöket kovácsoljon a kontinens újraegyesítéséből.

Hamar illúzióknak bizonyult azonban az egységes nemzetstratégia, így az arra épülő külpolitikai vonal kidolgozása is. A magyar külpolitika rövid időn belül a belpolitikai hatalmi harcoknak rendelődött alá. Mára odáig jutottunk, hogy döntő nemzetközi kérdésekben nincs egyeztetés a bal- és jobboldal között.

Különösnek tetszhet, hogy a baloldal számára a nyugati erőközpontozás való csatlakozási folyamat nem okozott gondot. A szocialista párt egykori kommunista politikusai hajlékonyan és gyorsan ugyanúgy igazodtak Brüsszelhez, mint korábban Moszkvához. S amíg a Nyugathoz való csatlakozást a szocialista kormányok, építve az előző polgári kormányok eredményeire simán, pragmatikusan levezényelték, addig a nemzeti kérdésben magatartásuk a kommunizmus időszakához képest nem, illetve legfeljebb a körülmények kiereszkolta mértékben változott: a szomszédos országokban élő magyar nemzetrészek kényszerű terhet jelentettek (és jelentenek) számukra. Bár a demokratikus változásokhoz alkalmazkodni kellett, a Horn-kormányban is élt „valamiféle tartózkodás, visszafogottság, sőt egyfajta bizalmatlanság a határon túli magyar közösségekkel kapcsolatban” (Martonyi János szavai), azóta pedig a

helyzet inkább negatív irányban változott. Azokat az intézkedéseket és intézményeket, amelyeket a polgári kormányok kidolgoztak, felépítettek (pl. Magyar Állandó Értekezlet, státustörvény), a szocialista-szabad demokrata kormányok sorra megszüntették, lebontották. Ismeretes, hogy a nemzeti kérdés megítélésében lényeges különbség van hazánk egykori pártállami elitje és a szomszédos országok posztkommunista politikai erői között: míg az MSZMP utódpártjának prominens vezetőiben és a baloldaliként szocializálódott értelmiség köreiből tovább élnek saját elutasító reflexeik a Kárpát-medencei magyarság közös érdekeivel kapcsolatban, az utóbbiaknál a kommunizmus építése elválaszthatatlan volt a nacionalizmustól és az országuk területén élő nemzeti kisebbségek durva asszimilációjának programjától. Ebben a kérdésben a kontinuitás itt is, ott is töretlen.

A hatékony magyar külpolitika hiányát tovább súlyosbítja a belpolitikai konfliktusok szereplőinek, pártoknak, politikusoknak külföldi fórumokon történő lejáratása. A negatív, hamis Magyarország-kép népszerűsítése bevett gyakorlat és a politikai emigráció sikeres működését a korábbi időszakokban is akadályozta: a kötetben történelmi előzményként Jeszenszky Géza többek között annak a Károlyi Mihálynak a példáját hozza fel, aki az Amerikai Egyesült Államokban a második világháború idején működő „Független Magyarország” mozgalmat Bartók Béla szellemi irányítása idején is vehemensen támadta.

Mára a térség éllavasából az a Magyarország, amely a rendszerváltozás első éveiben jobb politikai, gazdasági és társadalmi mutatókkal rendelkezett szomszédainál, sereghajtó lett. Ahogy Martonyi János fogalmaz: „viszonylag könnyű belátni, hogy az összes többi, újonnan csatlakozott közép- és kelet-európai országban a dolgok a(z) Európai Unióhoz történt) csatlakozás óta jobban mennek. Egyetlen ország van, ahol a helyzet rosszabb lett: Magyarország.” (Egy hasonló kötetben a közép-európai térség szakértőivel érdemes volna megvizsgálni az említett országok eredményességének hátterét s azt, hogy ebben szerepet játszott-e az érintett népek közösségtudata.)

A kétségtelen kudarcok nálunk az euroszeptikusok táborának növekedését hozták. Mind a jobb-, mind a baloldalon. Ráadásul a mostani magyar kormánypolitika az euroatlanti közösségből „kikacsintva” a kívánatos jó szomszédon túl Oroszországban stratégiai partnert lát, amit mindhárom szakember veszélyesnek tart. A kiszámíthatatlan Oroszország ma is hajlamos a beavatkozásra: az ukrán–orosz gázvita tétje Ukrajna függetlensége (Ukrajna nélkül Oroszországnak nincs esélye

arra, hogy világhatalmi pozícióját visszaszerezze), de egyértelmű „rokonszenvennyilvánítás” volt Putyin 2006-os magyarországi látogatása az akkori parlamenti választások előtt is.

Az orosz gazdasági modell sajátosságaira Csaba László hívja fel a figyelmet. A cégek és a közhatalom összefonódik, ez a módja „a monopolhelyzetek megőrzésének és az állami pénzek leszívásának, ahol a szívességek kölcsönösek. Szervi-szerkezeti okokból nem lehet tudni, hol végződik az állam, és hol kezdődik a cég, mikor melyik érdekéről van szó.” A politikai és gazdasági elit gyakorlatilag azonos. Mintha nálunk ugyanilyen tendenciák erősödtek volna fel az utóbbi években.

A kötetben szó van a legújabb kori magyar legendák közül többről is. Az egyik ilyen: az 1990-ben a fizetésképtelenség szélén táncoló ország kérhette volna az adósság átütemezését, illetve elengedését. „Soros úr ajánlgatta nekünk annak idején, hogy tagadjuk meg a fizetést” – idézi fel a Magyarország pénzügyi kényszerpályára sodródásának folyamatát elemző Csaba László. Ez technikailag kivitelezhetetlen volt, mivel a magyar államadósság legnagyobb részét kitevő kötvényadósság Új-Zélandtól Németországig rengeteg kisebb-nagyobb befektetőnél volt, s egyszerűen nem volt kivel tárgyalni, ugyanakkor a magyar közzgazdászoknak az volt az álláspontjuk, hogy a gazdasági fejlesztésekhez nyugati befektetők bevonása szükséges, s az ország nem járhatja le magát. Soros György azzal torkolta le őket, hogy „ti, kommunisták, nem tudtok másban gondolkodni”. (A gyakran felhozott lengyel példa az adósságelengedésre azért nem állja meg a helyét, mert a lengyel állam adóssága nyugati állami bankoknál volt, amelyekkel lehetett egyezkedni.) 1987-ig Fekete János, a Magyar Nemzeti Bank elnökhelyettese és Marjai József miniszterelnök-helyettes az ország pénzügyeinek teljhatalmú irányítói voltak. „Mindent támogattak, ami az ország rövid távú finanszírozhatóságát előmozdította, és mindent megakadályoztak, ami a gazdasági és politikai rendszer föllazításához vezetett volna.” Fekete János azt hangoztatta, nincs szükség reformokra, „pénz van bőven, majd hitelből megoldjuk a nép életszínvonalának növekedését”. 2006-ban magas állami kitüntetésükkel az akkori, hasonló pénzügypolitikát követő kormányzat tulajdonképpen a példát adó elődöket díjazta.

Ugyancsak erősen tartja magát az a legenda, hogy az Antall-kormány felléphetett volna a trianoni, majd párizsi béke által meghúzott határok módosításának igényével, de bűne, hogy ezt elmulasztotta: az elmúlt időszak ugyanis azt bizonyítja, szétestek az első világháború után létrehozott államok. Ezzel a vélekedéssel szemben Jeszenszky Géza azzal érvel, hogy a föderális államok

szétestek ugyan, de az egykori tagköztársaságok határai maradtak: sem a szerb és horvát, sem a bosnyák határ nem változott, de az orosz–ukrán határ szintén maradt, pedig Oroszországnak a hatalmi súlya is meglett volna az Ukrajna keleti részén élő tizenegy millió orosz érdekeiben történő kiigazításhoz. (Az olvasó persze azon is elgondolkodik, Oroszország talán azért nem akart hátrámódosítást, mert Ukrajna függetlenségét ugyan az adott helyzetben elismerte, de átmenetinek tekintette, s úgy látta, az ottani orosz kisebbség ürügyén – is – bármikor beleavatkozhat a szomszédos ország belügyeibe.) Szomorú tény továbbá, hogy az 1920-ban elcsatolt színmagyar területek a brutális és szisztematikus etnikai tisztogatás következtében mára vegyes lakosságúvá váltak, a többségi magyar nagyvárosokban megszűnt a magyar többség; és ha akkor Magyarország területi igényekkel lép fel, azonnal összeáll egy a korábnál is erősebb kisantant, amellyel szemben ugyan milyen nemzetközi támogatásra számíthatott volna Magyarország? Vagyis el lehet játszani a biztos katonai vereség gondolatával is. 1993–94-ben egyébként éppen az akkori hazai ellenzék hamis tájékoztatása nyomán számos írás jelent meg Magyarország lehetséges revíziós törekvéseiről. Emlékszünk, hogy a határozott kisebbségvédelmi politikát folytató, szimbolikusan tizenötmillió magyart képviselő kormányt és annak fejét milyen alantas támadások érték itthonról is. (Egyébként a magyar identitás hagyományos elemének, egyik építőkövének tartható lengyel–magyar barátságot is averzióval kezelték, kezelik a baloldali kormányok. A kontinuitás a Kádár-korral itt is tetten érhető. Holott azt kéne tudatosítani, hogy az érzelmi alapot minden korban gazdasági, politikai és kulturális érdekközösség tette tartóssá, nem valami megfoghatatlan misztikum.)

A könyv minden fejezetében előkerül a magyar társadalom reális helyzet- és önértékelésének fogyatéka, hiánya: délibábos álmok vagy nemzeti nihilizmus, közömbösség, önfeladás, a cselekvés fölöslegességét sugalló balsors-képzet, cinizmus, a közvetlen környezet iránt is megmutatózkodó érdektelenség. A mostani gazdasági krízist ez az identitásválság súlyosbítja, de befolyásolja a kisebbségben élő magyar közösségek jövőjét is: „Magyar siker nélkül és önbizalom nélkül, az anyaország sikere nélkül elvesznek a diaszpórák.” Éppen a közgazdász veti fel igen élesen a humáncsúplínák oktatásának problémáit: az anyanyelvtanítás a gondolkodást csiszolja, tehát a természettudományos tárgyak sikeres oktatásának alapfeltétele is a szövegértés, vagyis a problémaértelmezés képességének, a beszédképességnek, a gondolkodás kritikai funkciójának kialakítása. Ugyanakkor a távlati gondolkodás alapja a történelmi tudat, ezért a történelmi ismeretek oktatásból való kiirtásának, „beleértve a közgazdasági elméletek történetét, ami nélkül a mait sem lehet megérteni”, súlyosak a következményei. Nem vigasz, hogy világjelenségről van szó: a történetiségnek a gondolkodásból történő kiiktatására rossz nagyhatalmi döntések is felhozhatók példaként.

Gazdasági, történelmi, jogi tanulmányokat elsősorban a szakmai közönség olvas. Az Éghajlat Kiadó Manréza sorozatának beszélgetőkötetei szélesebb olvasótáborhoz szólnak. Ez a 8. kötet azt mutatja, milyen bonyolult problémahalmazzal kell megküzdenie a mai sodródás ellenében határozott érdekképviseletet vállaló magyar külpolitikának. Végül egy kritikai megjegyzés a kiadvánnyal kapcsolatban: körültekintőbb szövegrendezést érdemelt volna.

Rosonczy Ildikó

Búcsú Deák Lászlótól

2009. december 30-án éjjel hosszantartó, súlyos betegség után elhunyt Deák László József Attila- és Füst Milán-díjas költő, szerkesztő, képzőművész, az Orpheusz Kiadó igazgatója, a Magyar Írószövetség választmányi tagja. Deák László 1946-ban született Budapesten, a Fazekas Gimnáziumban érettségizett, majd a Képzőművészeti Kiadónál dolgozott dekoratőrként. 1969-ben részt vett a No. 1 elnevezésű képzőművészcsoporthoz létrehozásában. 1970-től a Pannónia Rajzfilmstúdió munkatársa volt. Első kötete 1979-ben jelent meg. 1982-től irodalmi szerkesztő volt a Magvető Kiadóban, 1990-től az Orpheusz Kiadó vezetőjeként dolgozott, amely kiadó a könyvszakma egyik legnagyobb, elsősorban kortárs magyar költőket megjelentető műhelyévé vált. 2009-ben a fiatalabb pályatársak által szerkesztett Szépirodalmi Figyelő is díjjal ismerte el az életművét.

„Harold Pinter, aki akkor jelent meg a Nagyvilágba nagy mértékben hatott rám. Ebbe a költői szemléletbe valahogy belenőttem. Aztán elcsodálkoztam, amikor elmentem irodalmi társaságba, hogy mások ezt nem értik. Mai napig is tapasztalom ezt. Szinte azt kell mondanom, egész más gondolkodásuk alakult ki a bölcsészeknek, azoknak akik tanulták az írói mesterséget, akik egyetemi szinten tanultak irodalomtörténetet. Én ugyanúgy ismertem a magyar irodalmat, mint ők. 1956-ban jelent meg nagyon alacsony példányszámban a francia költők antológiája, s hatását tekintve nekem úgy tűnt, mintha meg sem jelent volna. Mintha nem tett volna semmiféle hatást a kortársakra. Később rájöttem, hogy Marsall Laciékra és az Orbán Ottó-féle körre hatott, csak akkor nem ők voltak a harsányak. Végül mégiscsak megvolt a hatása, s ezekkel a

figurákkal találkoztam össze, s velük én már szót tudtam érteni. Hiába voltam mellettük a legfiatalabb, akkor is jobban értettem őket, mint egy másfajta társaságot.

(...)

Nagyjából a második kötetem megjelenése után azt vettem észre magamon, hogy korábban festő szemmel néztem a világot, s ez a látásmód lassan elhomályosodott. Utána nem jött semmi, mert a látásmód úgy egészében nem változott meg, csak mintha egy vonás eltűnt volna belőle. Hangsúlyosabban láttam dolgokat, amíg festő szemmel néztem. S az irodalom helyett nem hozott más szemléle-

nem is ezek körül forognak állandóan a gondolataim.

(...)

Havas tavasz

*Mást vártam, mást reméltem, a valóság orrba vág,
Kinézek a kései télbe, vigasztalan én, vigaszt talál
Emberi nyüzsgében, valami olvadó, hópuha célt,
Amit körbemotoz, kiemel és csillogva rejt a kései tél.
Nincsen e földön állandó, semmi sem maradandó,
Erre int, szorít, a kései szó, mint egy visszhangzó
Harangütés. Mit remélsz kései tavaszodtól? kongja.
Ha szívedet a téli fürgeteg már tartósan befonja
És csak nagyritkán enged föl derűnek és örömöknék?*

ti vagy látványbeli változást. Bár én nagyon erősen, képszerűen látom, amit írok, de ez egyfajta belső látás.

(...)

Végül is a mulandóság és a szorongás mindnyájunk közös élménye, csak kérdés, hogy kit hogyan talál meg. Hogy miként alakul az ember gondolkodása erről az egésztől, miként zárja ki az életéből magát az elmúlást vagy a halált mint tapasztalatot, vagy miként tudja ezt szublimálni, jellem kérdése. Egyéntől függ, hogy ez hogyan érik meg, s miként épül be esetleg a költészetbe. Az is biztos, ha valamit erről elmondok, nem egészen úgy van. Elmondok róla valamit, amit el tudok mondani. (...) nem vagyok templomba járó. Ugyanakkor eddigi életem során mindig jártam valami miatt templomba, mindig voltak közeli ismerőseim között egyházi emberek. Teológiai érdeklődésem mindig volt, a Bibliát rendszeresen olvastam, a legfontosabb könyvnek tartom, s a vallási tartalmak fontosak az életemben, még ha

Kiadhatnék szakácskönyvet is, nyilván piacképebb lenne, de úgy vélem, ha valaki művel valamit, ragaszkodjon ahhoz, amit maga is jónak gondol, ha már beleölte magát, s mellette áll egész pályájával, nincs értelme változtatni. Az, hogy most éppen divatos-e a lóverseny vagy nem, nem jelenti azt, hogy a lovak, a zsoké s az az életérzés, ami a lóversenyt jellemzi, elvesztette volna a maradék vonzerejét is. Egy bizonyos országban, egy bizonyos közönség számára bizonyosan elvesztette, mert lenevették róla. Nincs ló, nincs pénz, zsoké sincs már ebben a bizonyos országban, csak óriások vannak és kis lovak... Egy magára adó országban, mi különös van abban, ha a harangozók összejönnek, s alapítanak egy egyletet, s a következőkben a harangozást fogják gyakorolni, majd külföldre járnak tapasztalatot cserélni? Ez teljesen normális elmebaj. A költészet azért annyira nem más, az is valami hasonló. De talán több ennél... Mert egy egész világot hordoz magában, s egyfajta gazdagodás lehetőségét, amit nem lehet olyan könnyen megosztani, csak nyilvánvalóan azokkal, akik legalább ugyanolyan jártassággal bírnak benne. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy nem is érdemes ilyen beszélgetést kezdeményezni. Dehogynem.”

Részletek Deák László lapunk 2007. májusi számában megjelent, Erős Kingának adott interjújából

Elment a tudós könyvtáros

Vekerdi László (1924–2009)

A magyar szellemi életet pótolhatatlan vesztés érte a kiemelkedő tudású könyvtáros, népművelő, tudománytörténész és közíró, a Bethlen Gábor Alapítvány alapító–kurátora halálával.

A hódmezővásárhelyi születésű Vekerdi László a Debreceni Református Kollégiumban érettségizett, ahonnan – írói ambíciókkal – a soproni erdőmérnöki főiskolára került. Három év múltán a NÉKOSZ Pápai Páriz Ferenc Kollégiumának medikus hallgatója a Pázmány Péter Tudományegyetemen. 1951-ben avatták orvosá. 1955-ben Debrecenben, Petrányi Gyula és Sántha Kálmán professzorok egyik kiváló tanítványaként lett belgyógyász szakorvos. Sántha Kálmán boszorkányperét követően – saját harcait megharcolva –, a budapesti Onkológián folytatta eredményesnek induló orvosi pályáját. A rákkutatásban elért eredményeiért Rockefeller-ösztöndíjat kapott, de nem élt vele.

Amikor az orvoslást elhagyta, Rényi Alfréd kutató-könyvtárosként alkalmazta a Matematikai Kutatóintézetben. Rengeteget olvasott, fordított; egyre többet publikált. Ekkoriban főként a természettudományok és a matematika kultúrtörténetével, az Akadémia történelmi szerepével, Galileivel, Pascallal, Descartes-tal foglalkozott. Vekerdi egész életművét a tanulással párosuló alkotás kényszere hatotta át. Ezt sajátította el, miközben a teremtés titkát kutatta az európai szellemiséget meghatározó három kiváló tudós életében. Századokat átívelve igyekezett velük a legbensőbb kapcsolatba kerülni, s szellemi érintkezését, élményeit olvasóival is megosztani... Útkereső tájékozdása és tudása szinte meghatározódott, amikor a hatvanas évek közepétől az egyetem bölcsészkarán is előadott. Tanúsíthatom, hiszen tanítványa voltam – s két évig munkatársa is a *Kutatómunkások* című könyv elkészítésében –, hogy kivételes tudású, áldozatos

nemzetnevelőként tisztelt minden teljesítményt és embert, de ki nem állhatta, kigúnyolta az alságot, az uralkodó gőgöt, a tekintélyelvűséget. A kor hatalmasai ezt nehezen tűrték, büntették, a közéletben viszont egyre többen úgy tisztelték, mint aki a tudomány öre, élő lelkiismerete maradt a honi társadalomban!

Vekerdi László nevét az *Arcok és valóságok* sorozatban megjelent *Németh László*-portré kapcsán ismerte meg a hazai közvélemény. A másokért élő, értékteremtő esszéíró középontba állító kitűnő könyv miatt óriási támadás zúdult a szerzőre, aminek egzisztenciális következményei voltak. Vekerdi a nemtelen támadások következtében „félpénzért” került a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Szerzeményezési Osztályára. Ahogy tisztelői tartották, közel négy évtizeden át Michelangelóként széklábakat faragott. A könyvtárat használó természettudósok azonban tudják, hogy a magyar tudományos élet szerencséjére történt ez így, hiszen az ő értő szakmai munkája és lebilincselő tájékozottsága, szolgálata nélkül a Kádár-korszakban (sőt utána is), aligha kerülhettek volna a világ élenjáró tudományos művei és fontos folyóiratai Magyarországra, az MTA Könyvtárába.

A Magvető Kiadó népszerű *Gyorsuló idő* sorozatát az ismeretterjesztő szándék jegyében indította el. Hű maradt pedagógus és lelkész ösei hivatásához akkor is, amikor igazi népművelőként, a Magyar Rádió *Véges végtelen* című műsorának kétszáz adásában megosztotta tudását a világról. A magyar szellemi élet legendás alakjaként, magányos ellenállóként, a hatalomnak, tekintélynek behódolni nem akaró utolsó szabad emberként méltatták 2003-ban, Az év ismeretterjesztő tudósadóját átadásakor.

Sokoldalúságát jelzi, hogy megjelent írásai, munkái számtalan tudományterülethez köthetők, mint pl: tudománytörté-

net, orvostörténet, matematikatörténet, fizika (és története), irodalomtörténet, természettudomány, biológia, általános nyelvészet, történettudomány, művelődéstörténet, néprajz, informatika, kibernetika, genetika, lexikonok története, mechanika, kémia, könyvkiadás, régészet, helytörténet, fotótörténet, földrajz, ökológia, szobrászat, könyvtártörténet, olvasástörténet, statisztika, filozófia s még folytathatnánk .... A latin, angol, német, francia nyelv mellett a szláv nyelveket is ismerte, tájékozódásaiban használta őket. Sokan polihisztnak nevezték, ám e titlust nem szerette.

Vekerdi Lászlót igazságkereső szándéka, elkötelezettsége tette a hetvenes években az Ilia Mihály szerkesztette Tiszatáj védelmezőjévé, a Bethlen Gábor Alapítvány egyik kezdeményezőjévé, majd kurátorává, aki ott volt Monoron, és ott volt ama nevezetes találkozáson Lakiteleken is. Ő azonban nem az ellenzék, hanem az emberi szabadságért küzdő, *szabadon szolgáló értelmiség klasszikus képviselője*, akinek szellemi horizontját olyan nemrég elhunyt kortársa, barátja, mint *Németh László, Karácsony Sándor, Szent-Györgyi Albert, Rényi Alfréd, Szabó Árpád, Fülep Lajos, Hamvas Béla, Várkonyi Nándor, Benedek István, Juhász Nagy Sándor, Szentágothai János, Fodor András, Forgács Péter, Kenéz Imre, Kőrösi József, Szabó T. Attila, Veres Péter, Illyés Gyula, Bibó István, Cs. Szabó László, Szalay Sándor, Csanádi Imre, Nagy László, Kiss Ferenc, Pilinszky János, Levendel László, Simonyi Károly, Czine Mihály, Varga Domokos, Marx György, Szabó Gábor, Domokos Mátyas, Tüskés Tibor, Nagy Gáspár, Baka István, Márton János* és a múlt sok más szellemi nagysága, illetve ma is élő számos olvasója, hallgatója, vitapartnere, munkatársa, tanítványa és sorstársa jelöli...

Megbecsülését tükrözi, hogy 80. születésnapján a szegedi Tiszatáj folyóirat *Egy szabad ember* címmel kitűnő emlékkönyvet adott ki, a Természet Világa pedig gondosan összeállított, színvonal-

san szerkesztett képes *Különszámot* jelentetett meg tiszteletére.

Tizenhat könyve, tizenöt könyvfordítása, több mint félezer kisebb-nagyobb tudományos és tudomány-népszerűsítő dolgozata jelent meg életében, jórészt a magyar vidék folyóirataiban (Tiszatáj, Forrás, Alföld, Jelenkor, Új Forrás, Napjaink). Számos hangfelvétel, kézirat maradt utána.

Mindennél felmérhetlenebb értékű az az emberi-szellemi hagyaték, amit Vekerdi Lászlónak köszönhetünk. Olyan alkotó ember volt, akit a humaniorák és a reáliák, a múlt és a jelen, a haza és haladás ügye egyaránt izgatott, aki a „szerettem az igazságot, gyűlöltem a hazugságot” ígézetében élt. A hivataloktól

viszolygott. Közfunkciót, amivel a rendszerváltás után igyekeztek őt elismerni, nem vállalt.

Sokoldalúságát, toleranciáját és kisa-játíthatatlanságát is tükrözi, hogy 1992-ben egyszerre kapta meg az akkor alapított Szent-Györgyi Albert-díjat és a József Attila-díjat, 1993-ban pedig a Tiszatáj-díjat, meg a Soros életmű-díjat. 1994-ben a Természet Világa Nívódíjat, 1998-ban az Év Könyve-díjat, a *Sorskérdések árnyékában* című műve kapta. 1999-ben, A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét Hámori József miniszter adta át neki. 2000-ben Pro Literatura-díjban, 2001-ben Széchenyi-díjban részesült. 2003-ban kapta meg Az év ismeretterjesztő tudosa kitüntetést

elismerést, 2004-ben pedig a Magyar Örökség-díjat. 2007-ben a Németh László Társaság Németh László-díját, legutóbb pedig, 2008. december 5-én a Bethlen Alapítvány Teleki Pál Érdemérmét vette át.

Vekerdi László nevéhez fűződött az elcsatolt területeken élő tudósok szakmai kapcsolatainak, valamint az erdélyi orvostanhallgatók honi tanulmányútját szolgáló Dr. Menczel Katalin Ösztöndíjnak a gondozása.

Embersége, igazságszeretete, sokoldalú tudása, alaposága és szorgalma követendő példa marad.

Bakos István

a Bethlen Gábor Alapítvány kurátora

Adatlap a Magyar Irodalom Évkönyve 2009 számára

Kérjük csak azokat az adatait tüntesse fel az adatlapon, amelyeknek az évkönyvben való megjelenéséhez hozzájárul!
Az Alkotók című fejezetbe csak azokat az írókat tudjuk felvenni, akik az első öt pontban kért adataikat közlik a szerkesztősséggel

1. Név: .....
2. Írótestületi tagság*: Magyar Írószövetség, Szépirodák, JAK, FISZ, Írók Szakszervezete, Magyar Írók Egyesülete, MEGY
Egyéb: .....
3. Születési hely .....
és idő (év, hó, nap): .....
4. Műfaj: próza, vers, dráma, esszé, műfordítás*
Egyéb: .....
5. Irodalmi díjak, kitüntetések, ösztöndíjak, tudományos fokozatok 2007 óta (évszámmal kérjük): .....
6. 2009-ban megjelent műve/i (kérjük, jelezze önálló köteté/einek címét, kiadóját, a kiadás helyét), továbbá idegen nyelvre lefordított és 2009-ban megjelent önálló köteté/einek címét, a fordító nevét, kiadóját és a kiadás helyét: .....
7. A 2009-es év azon fontosabb irodalmi eseményei, melyek munkásságával kapcsolatosak: .....
8. Lakcíme: .....
9. Telefon, fax, e-mail: .....
10. Már megjelent adataim közül a következők kiegészítését vagy helyesbítését kérem: .....

Hozzájárulok fenti adataim közléséhez. Hozzájárulásom visszavonásig érvényes.

Dátum: 2010 .....
aláírás

A *-gal jelzett helyeket kérjük aláhúzással kitölteni. Kérjük a kérdőívet kitöltve és aláírva 2010. március 1-jéig postán vagy e-mailen a következő címre elküldeni: **Széphalom Könyvműhely, 1068 Bp., Városligeti fasor 38.,** E-mail: **iroszak@t-online.hu**

MEGRENDELÉS

Megrendelem a 2900 Ft fogyasztói árú A Magyar Irodalom Évkönyve 2009. című gyűjteményt **1900 Ft-os** kedvezményes áron ..... példányban.

Kérem, a kötet megjelenéséről értesítsenek, hogy a kiadóban átvehessem azt*.

Kérem, hogy postai utánvétellel szíveskedjenek címemre az évkönyvet kiküldeni*.

A *-gal jelzett helyeket kérjük aláhúzással kitölteni.

.....
a megrendelő aláírása

A megrendelő szelvényt minden esetben postán kérjük visszaküldeni!

Írók Alapítványa – Széphalom Könyvműhely
1068 Budapest, Városligeti fasor 38.

Tel/Fax: +36-1-351-0593, e-mail: iroszak@t-online.hu

Bakos István (1943, Bánfa) író. Az ELTE magyar-népművelés szakán végzett. Dolgozott tudományos kutatóként, kutatószervezőként és köztestviselőként az MTA-n és a Művelődésügyi Minisztériumban. 1994–99 között a Magyarok Világszövetsége főtitkára volt. A Bethlen Gábor Alapítvány ügyvezető kurátora.

Borbély László (1968, Budapest) író, újságíró. *Az antikvárius* című tárcájával 2002-ben elnyerte az Európai Tárca – Visegrádi Tárca nemzetközi irodalmi pályázat fődíját.

Egedy Gergely (1953, Budapest) történész, a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatástudományi Kara Társadalomelméleti Tanszékének tanszékvezető tanára. Kutatási területe: angolszász történelem, eszmetörténet. Legfontosabb könyvei: *Nagy-Britannia története a XX. században* (1998), *Ausztrália története a XX. században* (2000), *Konzervatívizmus az ezredfordulón* (2001), *Brit konzervatív gondolkodás és politika* (2005).

Erős Kinga (1977, Brassó) a Magyar Napló szerkesztője, Budapesten él. Írásai az Új Könyvpiac, Irodalmi Jelen, Szépirodalmi Figyelő, Kortárs és Hítel című folyóiratokban jelennek meg. Kötete: *Könyvbölcsőm* (interjúk, kritikák, tanulmányok, 2007).

Ircsik Vilmos (1944, Városlőd) író, műfordító, az ELTE magyar-német-ország szakán végzett. *A Tiszta szívvel* nemzedékében kezdte pályáját műfordítóként. A Magyar Írószövetség és a HM pályázatának nívó (2003) és különdíjasa (2005), illetve Szabó Zoltán-díjas (2005). Legutóbbi kötete: *Augusztus hava* (regény, 2006), amely az Irodalmi Jelen regénypályázatán különdíjat kapott (2006).

Kelemen Lajos (1954, Büssü) író, Kaposváron él, Radnóti-díjas. Legutóbbi kötete: *Olvasó* (esszék, 2008).

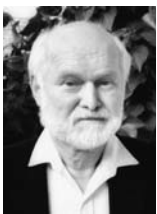
Kiss Benedek (1943, Akasztó) költő, műfordító. A Kilencek alkotócsoport *Elérhetetlen föld* című antológiájában indult. József Attila- (1979, 1999) és Balassi Bálint-emlékkard díjas (2003). Legutóbbi kötetei: *Októberi tücskök* (2005), *Szomorún és boldogan* (2007), *Kata könyve* (gyermekversek, 2008), *Fénnyel-fütytyel* (gyermekversek, 2009).

Kondor Péter (1978, Szombathely) költő. Jelenleg a Károli Gáspár Református Egyetem magyar szakos hallgatója. Az Egyedül Alkotócsoport tagjaként indult. 2000 óta publikál irodalmi folyóiratokban. Verseskötete: *Az írás harmadik aránya* (2004).

Kontra Ferenc (1958, Darázs) író, szerkesztő. A szegedi József Attila Tudományegyetemen végzett 1982-ben. Az újvidéki Magyar Szó irodalmi mellékletét, a Kilátót szerkeszti. Munkáit több nyelvre lefordították. Többek között Szirmai- (1992) és Artisjus-díjas (1995). Kötetei közül: *Farkasok órája* (regény, 2003), *Wien a sinen túl* (regény, 2006), *Drávásági kereszték* (II. kiadás, 2008).

Kovács István (1945, Budapest) költő, polonista, történész, a Kilencek költőcsoport tagja. Az MTA Történettudományi Intézetének főmunkatársa. József Attila-díjas. Legutóbbi kötetei:

A gyermekkor tündöklete (önéletrajzi regény, 2006), *Az idő torkában* (válogatott versek, 2007), *A barátság anatómiája I–II. (Írások a magyar–lengyel kapcsolatokról és a lengyel kultúráról, 2007, 2009). „Egy a lengyel a magyarral”* (történelmi esszék, 2008).

L. Simon László (1972, Székesfehérvár) költő, esszéíró. Az ELTE magyar-történelem szakán végzett. 2004-től a Magyar Írószövetség titkára, különböző folyóiratoknál dolgozik. Budapesten él. József Attila-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *Versenyhátrány – A (kultur)politika fogásában* (2007), *Japán hajítás* (versek, 2008), *Háromlábú lovat etető lány* (Palkó Tiborral közösen, 2009).

Lengyel János (1973, Beregszász) író, újságíró. A Kárpátinfó című beregszászi hetilap budapesti tudósítója, a vásárosnaményi Partium negyedéves irodalmi periodika állandó munkatársa. Budapesten él, az ELTE BTK történelem szakán tanul. Legutóbbi kötete: *Fallal az arcnak* (2008, Ungvár).

Lukács Ágnes (1987, Zirc) A Pázmány Péter Katolikus Egyetem szociológus-hallgatója. Kutatási területe a roma integráció, azon belül is a vallásosság szerepe a cigánység társadalmi beilleszkedésében.

Mezey Katalin (1943, Budapest) költő, író, műfordító. A Kilencek alkotócsoport tagjaként indult. A Széphalom Könyvműhely igazgatója, 1992-től az Írók Szakszervezetének főtitkára. József Attila- (1993) és Prima-díjas (2007). Legutóbbi kötetei: *Holdének és más versek gyerekeknek* (2007), *Válogatott versei* (2008).

Oláh János (1942, Nagybérki) költő, író. A Kilencek alkotócsoport tagjaként indult az *Elérhetetlen föld* antológiájával. Az Új Kézirat Kiadó vezetője, majd 1994-től a Magyar Napló folyóirat főszerkesztője. Greve- (1992) és József Attila-díjas (1994). Fontosabb kötetei: *Kenyérpusztítók* (hang- és színjátékok, 1993), *Vérszerződés* (novellák, 2001), *Por és hamu* (versek, 2002).

Oszejca, Waclaw (1947) költő, prózaíró, a gyermekirodalom művelője. 1971-ben végzett a Lublini Katolikus Egyetem Teológiai Karán, 1987-ben belépett a jezsuita rendbe. A Varsói Egyetem újságíró szakán tanít és a *Przeгляд Powszechny* (Egyetemes Szemle) című hitelméleti havilap főszerkesztője.

Pienták Attila (Budapest, 1973) az ELTE BTK magyar-esztétika szakán végzett, ugyanott irodalomtudományi PhD-fokozatot szerzett. Jelenleg Budapesten él, az ELTE-n dolgozik kutatóként. Legutóbbi kötete: *Tárlat* (elbeszélések, 2008).

Rosonczy Ildikó (1953, Szekszárd) a Magyar Napló szerkesztője. Történészként az 1848/49-es forradalom és szabadságharc kutatója. Budapesten és Salföldön él. Legutóbb fordításában és gondozásában megjelent:

Ivan Ivanovics Oresz: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben* (2002).

Szabó Palócz Attila (1971, Zenta) költő, újságíró. Oklevelet az újvidéki Művészeti Akadémián szerzett. Vajdasági kiadónál eddig nyolc kötete jelent meg. Legutóbbi könyve: *Falanszter* (drámai műfajok, 2004). Filmje: *A pipogya hentes visszavág* (2005, 23 perc). 2004 óta Budapesten él.

Szokolczay Lajos (1941, Nagykanizsa) irodalomtörténész, kritikus. Kortárs magyar irodalommal, különös tekintettel a határon túli magyar literatúrára, valamint színház- és képzőművészettel foglalkozik.

Budapesten él. Kölcey- (1995) és József Attila-díjas (1996). Legutóbbi kötetei: *Nekünk ilyen sors adatott* (Csoóri Sándorral, 2006), *Ameddig temetetlen holtak lesznek* (Nagy Gáspárral, 2008).

Szenyán Erzsébet (1943, Budapest) műfordító. 1975-től 1980-ig a Budapesti Lengyel Tájékoztató és Kulturális Központ munkatársa. Volt a Magyar Napló, majd az Európai Utas szerkesztője. A Lengyelország Újjászületése Érdemérem Lovagkeresztje, a Lengyel Kultúráért Érdemérem, a Lengyel PEN Klub, a József Attila-díj kitüntetettje.

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító. 1977 és 1997 között a Kortárs munkatársa, 1992-től 1996-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és Babérkoszorú-díjas (2001).

Legutóbbi kötetei: Villámsújtotta kor (esszék, 2003), *Léda megerőszkolása* (esszék, 2006), *A Rossz virágai* (Baudelaire-fordítások és esszé, 2007).

Varga Klára (1963, Kecskemét) költő, újságíró. Nagymaroson él. 1986-ban végzett a JATE magyar-történelem szakos középiskolai tanári szakán, 1997 és 2001 között a Pázmány Péter Katolikus

Egyetem Hittudományi karának levelező hallgatója volt. 2001 óta a Magyar Nemzet mun-

katársa. Versei a Magyar Naplóban, az Életünkben, a Lyukasórában, a Napútban, a Szegei Bölcsészfüzetekben jelennek meg.

Wróblewski, Bogusław (1955, Lubartów) költő, esszéista, kritikus, műfordító. A lublini Maria Skłodowska-Curie Egyetem lengyel szakán végzett. 1986-ban doktorált. Alapító főszerkesztője az 1980-ban

indult Akcent című irodalmi-kulturális negyedévi lapnak. Több tanulmánykötete jelent meg az 1975 és 1980 közötti lengyel irodalomról. Többek között Vlagyimir Viszockij szövegeit fordította lengyelre.

Szavazzon a hónap versére!

Honlapunk **VERSEK** rovatába minden hónap közepén fölkerül néhány vers név nélkül, melyekre Olvasóink szavazhatnak egy hónapon keresztül. A legtöbb szavazatot kapó verset megjelentetjük a Magyar Naplóban! A februári lapszámba kerülő versre **2010. február 20-ig** lehet szavazni.

A legutóbbi versszavazás győztese **Lengyel János cipő** című verse, amely lapszámunkban olvasható. Gratulálunk a Szerzőnek!

www.magyarnaplo.hu

Kulturális hírek

A Magyar Írószövetség programjából

1062 Budapest, Bajza utca 18. I. emelet, Telefon: 06-1-322-8840

Február 3., szerda, 18 óra

Csikófogat – a fiatal alkotók estjén Borbély András költőt Prágai Tamás mutatja be. Az estet Pécsi Györgyi vezeti.

Február 4., csütörtök, 18 óra

A Magyar Írószövetség Íróiskolásainak felolvasóestje.

Február 5., péntek, 17 óra

Deim Pál festő-, grafikus-, és szobrászművész kiállításának megnyitója.

Február 17., szerda, 18 óra

Várkonyi Nándor-émlékest.

Február 18., csütörtök, 18 óra

Bajza-szalón.

Az **MTA Füst Milán Fordítói Alapítvány** 2009. december 16-án ünnepélyes keretek közt kiosztotta a Füst

Milán Fordítói Díjat és a Füst Milán Fordítói Ösztöndíjat.

Füst Milán Fordítói Díjban két fordító részesült: **Tatjana Voronkina** orosz műfordító s **Hannu Launonen** finn műfordító. A Füst Milán Fordítói díj oklevélből, emlékéremből és 5000 euró pénzjutalomból áll.

Füst Milán Fordítói Ösztöndíjban kilenc pályázó részesült: **Nikolaj Bojkov** bolgár műfordító, **Mihail Csemisev** orosz műfordító, **Elżbieta Sobolewska** lengyel műfordító, **Sztefka Hruszanova** bolgár műfordító, **Martin Vaszilev Hrisztov** bolgár műfordító, **Julia Krumova** bolgár műfordító, **Anna Górecka** lengyel műfordító, **Bernard Adams** angol műfordító. **Zaremba-Huzsvai Natalia** és **Zaremba Charles** francia műfordítók megosztott ösztöndíjban részesültek. A Füst Milán Fordítói Ösztöndíj oklevélből és 2500 euró pénzjutalomból áll.

Kedves Olvasónk!

Ajánlja fel személyi jövedelemadójának 1%-át az Írott Szó Alapítvány javára!

A kedvezményezett adószáma: 18090264-1-43

Az Írott Szó Alapítvány a nemzeti kultúra megőrzését és megújítását szolgáló irodalmi műhelyeket támogatja. Kiemelt figyelmet fordít a határon túli folyóiratokra és a Magyar Napló Európai Figyelő című rovatára.

Kérjük, az APEH adóbevallási csomagban található rendelkező nyilatkozat kitöltésével járuljon hozzá az alapítvány munkájához!

A lezárt borítékot a 2009. évről szóló személyi jövedelemadó bevallásával együtt, azzal egy borítékban küldje meg az adóhivatalnak. A borítékban a saját nevét, lakcímét és adóazonosító jelét pontosan tüntesse fel, hogy rendelkezése teljesíthető legyen.

Köszönjük!

A MAGYAR NAPLÓ a világhálón!

A Magyar Napló világhálós változatának ingyenes rovatai:

- Irodalmi hírek
- Könyvruház
- A Hónap verse költői vetélkedő
- Fényképes beszámolók
- Határon túli szerkesztőségek adatai
- Irodalmi kvízzjáték

Előfizetőink részére elérhető rovatok:

- a legfrissebb Magyar Napló lapszámok
- a teljes archívum 2000-től
- szerzői lexikon fényképekkel, folyamatosan frissített adatokkal

A Magyar Napló előfizetői ingyenesen regisztrálhatnak az világhálós változatra is!

Csak internetes előfizetőink részére az előfizetési díj 1 évre

- belföldre 3000 forint
- külföldre 12 euró

Az előfizetéssel kapcsolatban kérjen bővebb tájékoztatást, valamint befizetési csekket az elofizetes@magyarnaplo.hu e-mail címen!

www.magyarnaplo.hu

IRATKOZZON FEL A MAGYAR NAPLÓ LEVELEZŐLISTÁJÁRA!

Csatlakozzon elektronikus hírlevelünk népes olvasótáborához, és a jövőben rendszeres, közvetlen tájékoztatást kap rendezvényeinkről és új kiadványainkról.

Küldje el nevét és e-mail címét az info@magyarnaplo.hu e-mail címre, vagy iratkozzon fel honlapunk Hírlevél rovatában: <http://www.magyarnaplo.hu/hirlevel.php>

Kérjük, ajánlja a Magyar Napló hírlevelét barátainak, ismerőseinek is!

EGYEDÜLÁLLÓ ELŐFIZETÉSI AKCIÓ A MAGYAR NAPLÓ IRODALMI FOLYÓIRATRA!

*Fizessen elő a Magyar Napló irodalmi folyóiratra, és mi egy ajándékkönyvet küldünk Önnek!
Régi előfizetőink minden karácsonyra könyvajándékot kapnak!*

- Megrendelem a Magyar Napló havi folyóiratot
- 1/4 évre ~~2010 Ft~~ helyett **1930 Ft-ért** ... .pld.-ban
  - 1/2 évre ~~4020 Ft~~ helyett **3870 Ft-ért** ... .pld.-ban
  - 1 évre ~~8040 Ft~~ helyett **7390 Ft-ért** ... .pld.-ban

Név: .....

Kézbesítési cím: .....

Telefonszám: .....

E-mail cím: .....

Számlázási cím: .....

Megrendelés kezdete: .....

Aláírás: .....

Kérjük, az előfizetési szelvényt juttassa el szerkesztőségünkbe postán, faxon vagy személyesen.

Megrendelését leadhatja telefonon és világhálós oldalunkon is.

Magyar Napló Kiadó Kft.
1450 Bp., Pf. 77. Telefon és fax: 413-6672
E-mail: info@magyarnaplo.hu
Honlap: www.magyarnaplo.hu